

**BÖLGESEL ULUSLARARASI TOPLUM OLARAK ARKTİK: YÜKSEK  
KUZEY'DE İŞ BİRLİĞİ VE ÇATIŞMANIN İNCELENMESİ**

**Yüksek Lisans Tezi  
Berda BAYRAKTAR**

**Eskişehir  
Anadolu Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Temmuz 2023**

**BÖLGESEL ULUSLARARASI TOPLUM OLARAK ARKTİK: YÜKSEK  
KUZEY'DE İŞ BİRLİĞİ VE ÇATIŞMANIN İNCELENMESİ**

**Berda BAYRAKTAR**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı**

**Danışman: Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK**

**ESKİŞEHİR**

**Anadolu Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Temmuz 2023**

## JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

.....'nın “.....  
.....” başlıklı  
tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu  
Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri  
uyarınca, ..... Anabilim/Anasanat dalında Yüksek  
Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı		İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: .....	.....
Üye	: .....	.....
Üye	: .....	.....
Üye	: .....	.....
Üye	: .....	.....

.....  
Enstitü Müdürü

## ÖZET

### BÖLGESEL ULUSLARARASI TOPLUM OLARAK ARKTİK: YÜKSEK KUZNEY'DE İŞ BİRLİĞİ VE ÇATIŞMANIN İNCELENMESİ

Berda BAYRAKTAR

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2023

Danışman: Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK

Bu çalışma, Arktik bölgesini İngiliz Okulu merceğinden analiz etmeyi, özellikle de bölgede mevcut olan birincil kurumları ve uluslararası toplumu araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Arktik'i bölgesel bir uluslararası toplum olarak ele almakta ve Arktik bölgesel uluslararası toplumunun şekillendirilmesinde diplomasi ve uluslararası hukuk kurumlarının rolünü araştırmaktadır. Çalışma, Arktik bölgesel uluslararası toplumunun Arktik devletleri arasında iş birliğini teşvik edecek şekilde inşa edildiğini ve ilgili tüm tarafların çıkarlarına hizmet edecek kurallara dayalı bir bölgesel düzen kurulduğunu savunmaktadır. Arktik Konseyi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, bölge devletleri arasında yapılan deklarasyonlar ve antlaşmaların incelenmesi yoluyla, Arktik bölgesel düzenini destekleyen ana kurumlar tanımlanmakta ve bunların bölgesel bir uluslararası toplumun oluşumuna ne derece katkıda bulunduğunu analiz edilmektedir. Bu çalışma, bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna katkıda bulunan bileşenlerin işlevlerini ve Arktik bölgesini uluslararası ilişkilerde istisnai kılan değerleri, kuralları ve kurumsal çerçeveyi anlamının önemini vurgulamaktadır. Genel olarak bu çalışma, bölgesel uluslararası toplumlar üzerine büyüyen literatüre katkıda bulunmayı ve uluslararası sistem içinde benzersiz bir bölge olarak Arktik 'in daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** İngiliz okulu, Uluslararası toplum, Arktik, Bölgesel uluslararası toplum, Birincil kurum

## **ABSTRACT**

### **THE ARCTIC AS A REGIONAL INTERNATIONAL SOCIETY: EXAMINING COOPERATION AND CONFLICT IN THE HIGH NORTH**

**Berda BAYRAKTAR**

Department of International Relations

Anadolu University, Institute of Social Sciences, July 2023

Supervisor: Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK

This study aims to analyze the Arctic region through the English School Theory, specifically exploring the primary institutions and international society present in the region. It considers the Arctic as a regional international society and explores the role of diplomacy and international law institutions in shaping the Arctic regional international society. It argues that the Arctic regional international society has been built in a way that fosters cooperation among Arctic states and establishes a rules-based regional order that serves the interests of all parties involved. Through an examination of the Arctic Council, the United Nations Convention on the Law of the Sea, and declarations and agreements among the states of the region, it identifies the main institutions underpinning the Arctic regional order and analyzes the extent to which they have contributed to the formation of a regional international society. This study emphasizes the importance of understanding the functions of the components that contribute to the formation of a regional international society and the values, rules and institutional framework that make the Arctic exceptional in international relations. Overall, this study aims to contribute to the growing literature on regional international societies and provide a better understanding of the Arctic as a unique region within the international system.

**Keywords:** English school, International society, Arctic, Regional international society,  
Primary institution

## TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen tez danıőmanım Prof. Dr. Cenap akmak'a, beni hayatımın her anında her anlamda destekleyen canım babam Erdiń Őavlilikartal ve canım annem Nazmiye Őavlilikartal'a, tez yazım sürecinde her zaman yanımda olan ve bu zorlu süreci benim için kolaylaőtıran canım eőim Resul Bayraktar'a, hiçbir zaman desteğini ve ilgisini esirgemeyen tüm değerli dostlarıma teőekkürü borç bilirim.

## ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....  
(İmza)

.....  
(Öğrencinin Adı Soyadı)

## İÇİNDEKİLER

### Sayfa

BAŞLIK SAYFASI .....	ii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI .....	iii
ÖZET .....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR .....	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
İÇİNDEKİLER .....	viii
GİRİŞ .....	1
BİRİNCİ BÖLÜM .....	8
1. ARKTİK BÖLGESİNE KAPSAMLI BİR BAKIŞ.....	8
1.1. Jeopolitik Bir Bölge Olarak Arktik.....	8
1.2. Arktik Bölge Sorunları .....	10
1.2.1. Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunları.....	10
1.2.2. Geçitler ve Boğazlar Sorunları.....	13
1.2.3. Deniz Sınırı Anlaşmazlıkları .....	17
1.2.4. Kara Parçaları Anlaşmazlıkları.....	20
1.3. Arktik Paydaşları.....	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
2. İNGİLİZ OKULUNDA ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI .....	29
2.1. Uluslararası Toplumun Temel Argümanları ve Tarihsel Gelişimi .....	29
2.2. Uluslararası Toplumun Temel Kurumları .....	35
2.3. Bölgesel Uluslararası Toplamlar .....	39
2.4. Üç Önemli Kavram: Uluslararası Sistem-Uluslararası Toplum-Dünya Toplumu kavramları arasındaki farklar .....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM .....	49
3. ARKTİK BÖLGESEL ULUSLARARASI TOPLUMUNUN ANALİZİ.....	49
3.1. Arktik Bölgesel Uluslararası Toplumun Gelişimi.....	50
3.1.1. Erken Keşif ve Kaynak Kullanımı (16-19.Yy).....	50
3.1.2. Soğuk Savaş ve Arktik Yönetişiminin Ortaya Çıkışı.....	52

3.1.3. İklim Değişikliği ve Arktik Politikalarının Yeniden Şekillenmesi.....	57
3.2. Arktik Bölgesel Uluslararası Toplumu .....	59
3.2.1. Diplomasi ve Uluslararası Hukukun Bölgeye Uygulanması .....	66
3.2.1.1. Svalbard Antlaşması (1920).....	71
3.2.1.2. Nordik Konseyi ve Nordik Bakanlar Konseyi (1971) .....	72
3.2.1.3. Kutup Ayılarının Korunmasına İlişkin Antlaşma (1973).....	73
3.2.1.4. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.....	73
3.2.1.5. Kirkenes Deklarasyonu ve Barents Avrupa Arktik Konseyi (1993) .....	76
3.2.1.6. Ottawa Deklarasyonu ve Arktik Konseyinin Kuruluşu (1996) .....	77
3.2.1.7. Ilulissat Deklarasyonu (2008) .....	83
3.2.1.8. Nuuk Deklarasyonu ve Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İş birliği Antlaşması (2011) .....	84
3.2.1.9. Kiruna Deklarasyonu ve Petrol Kirliliğini Önleme ve Müdahale İş birliği Antlaşması (2013) .....	85
3.2.1.10. Kutup Kodu (2017).....	85
3.2.1.11. Fairbanks Deklarasyonu ve Uluslararası Bilimsel İş birliğinin Geliştirilmesi Antlaşması (2017) .....	87
4. SONUÇ .....	87
4.1. Tartışma.....	110
KAYNAKÇA.....	114

## GİRİŞ

Bu tez, İngiliz Okulu'nun merkezinde yer alan Uluslararası Toplum kavramını Arktik bölgesine uyarlamayı amaçlamaktadır. Uluslararası toplumun belirleyici özelliği, devletler tarafından gönüllü olarak kurulması ve üyelerinin rızasıyla zaman içinde aşamalı olarak kurumsallaşmasıdır. "Ortak değerler" ya da Grotian (rasyonalist) yapı olarak da bilinen bu yapı, devletler arasında karşılıklı çıkarlara dayalı ortak normlar, kurallar ve kurumlara vurgu yapmaktadır. Çalışma, özellikle iş birliği, istikrar ve çevrenin korunmasının tesis edilmesine vurgu yaparak, Arktik bölgesel uluslararası toplumunun şekillendirilmesinde diplomasi ve uluslararası hukukun rolünü araştırmaktadır. Bu birincil kurumlar, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri yöneten normları, kuralları ve uygulamaları yansıtmaktadır ve bölgedeki düzenin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bölge devletleri, özellikle çevre koruma ve deniz iş birliği alanlarında tüm tarafların çıkarlarına hizmet eden kural ve normlara dayalı bir düzeni başarıyla inşa etmişlerdir. Ortak kuralların tanınması, kurumların oluşturulması ve kolektif çıkarların gözetilmesi, bölgede iş birliğinin tesis edilmesi, anlaşmazlıkların yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesinde çok önemli olmuştur. Arktik Konseyi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere bölge devletleri arasındaki deklarasyon ve antlaşmalar gibi bölgede etkili olan diplomasi ve uluslararası hukuk yapılarının incelenmesi yoluyla bu çalışma, Arktik bölgesel toplumunu destekleyen ana kurumları tanımlamakta ve bunların bölgesel bir uluslararası toplumun oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmektedir.

İlk bölüm, Arktik bölgesini derinlemesine anlayabilmek için Arktik devletleri arasındaki bölgesel anlaşmazlıklar ve jeopolitiğe dahil olan temel konular ve bölgedeki paydaşlar hakkında genel bir bakış sağlamaktadır. Küresel iklim değişikliği, Arktik Bölgesi'nin daha ulaşılabilir hale gelmesine ve deniz taşımacılığı, ticari kaynaklar, turizm ve kaynaklara erişim için yeni fırsatların doğmasına da yol açmıştır. Doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin olan bu bölgenin daha ulaşılabilir hale gelmesi, bölgeye yönelik ilgiyi büyük oranda arttırmış ve bölgede hak sahibi olan devletlerin faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Bölgeye olan ilginin ve faaliyetlerin artmasıyla birlikte, Arktik devletleri ve diğer ilgili taraflar arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge, deniz sınırı, geçitler ve boğazlar ve kara parçaları gibi konularda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıkların çözümü için, bölge ülkeleri arasında müzakereler ve

diplomatik çabalar devam etmektedir. Bazı anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulmuş olsa da bazı konularda henüz kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Özellikle Rusya, Kanada, Norveç, Danimarka ve Amerika Birleşik Devletleri arasında deniz yetki alanları konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Bölge ülkeleri, deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda karşılıklı anlayış ve uzlaşmayı sağlamak için çeşitli çerçeve antlaşmaları ve protokoller üzerinde çalışmaktadırlar. Bölge devletlerinin zaman zaman yaşadıkları anlaşmazlıklara rağmen iş birliği ve istikrarı koruma konusundaki kararlılıkları, ortak hedefler doğrultusunda uluslararası düzen kavramının önemini ortaya koymaktadır. Arktik, iklim değişikliği ve kaynak rekabeti gibi önemli zorluklarla karşı karşıya kaldıkça, ortak kurallara ve iş birliği mekanizmalarına bağlılık çok önemli hale gelmektedir. Bölge devletleri, karşılıklı anlayış ve kolektif sorun çözme taahhüdünü oluşturarak bölgesel anlaşmazlıkların üstesinden gelebilmekte ve dünyanın bu kritik bölgesinde sürdürülebilir ve kapsayıcı yönetişime doğru bir rota oluşturabilmektedir. Kanada, Rusya ve Danimarka'nın Lomonosov Sırtı anlaşmazlığında Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'nun hakemlik yapmasına izin verme istekliliği, Rusya ve Norveç'in Barents Denizi'ni sınırlama anlaşması ve Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın Beaufort Denizi anlaşmazlığını uluslararası hukuka uygun olarak çözme yönündeki iş birliği çabaları, Arktik ülkelerinin ilgili uluslararası yasalara uyma konusundaki kararlılıklarını göstermektedir. Bölge devletleri başta Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi olmak üzere, devletlerin barışçıl diyalog, iş birliği ve uluslararası hukuka bağlılık konusundaki kararlılıklarını bir kez daha teyit ettikleri ve Sözleşmeyi bölge için temel yasa çerçeve olarak tekrar teyit ettikleri Ilulissat Deklarasyonu, Arktik Konseyi ve konsey bünyesinde yasal bağlayıcı olan 2011, 2013 ve 2017 antlaşmaları, yine devletler arasındaki iki taraflı ve çok taraflı antlaşmalar, deklarasyonlar ve diplomatik forumlar bölge devletlerinin anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik taahhüdünü göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu taahhüt, iş birliğine ve çatışmadan kaçınmaya değer veren uluslararası toplumun ortak bir normunu yansıtmaktadır. Tezin ilk bölümü, Arktik 'in jeopolitik dinamiklerini anlamak için teorik bir çerçeve sunacak ve Arktik 'in bölgesel uluslararası toplumuna odaklanacak olan sonraki bölümler için zemin hazırlayacaktır.

Tezin ikinci bölümü uluslararası toplum kavramının temel argümanları, oluşumuna etki eden önemli tarihsel dönüm noktaları ve devamlılığını sağlayan temel kurumları, tezin özünü oluşturan üç gelenek ve eklektik yapıyı oluşturan uluslararası sistem-

uluslararası toplum-dünya toplumu arasındaki ayırım ve bölgesel uluslararası toplumları kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır. İngiliz Okulu'nun diğer teorilerden ayıran temel özelliklerine bakıldığında, uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu kavramlarının merkezi rol oynadığı görülmektedir. Bu kavramlar, teorinin temelini oluşturarak uluslararası ilişkilerin işleyişini ve doğasını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu kavramlar arasında Uluslararası Toplum, tezin temelini oluşturduğu için özel bir öneme sahiptir. İngiliz Okulu teorisinde uluslararası toplum, birbirleriyle etkileşimlerinde ortak kuralları, değerleri ve uygulamaları paylaşan bir devletler topluluğu fikrine atıfta bulunan kilit bir kavramdır. Günümüzün küresel uluslararası toplumu, farklı kültürel geçmişlere, değerlere ve normlara sahip çeşitli devletleri ve bölgeleri kapsayan dikkate değer bir kültürel heterojenlik sergilemektedir. Bu çeşitliliğin ortasında, küresel uluslararası toplum içinde kültürel açıdan homojen bir dizi bölgesel uluslararası toplum bir arada var olmaktadır. Bu bölgesel toplumlar, genellikle üye devletler arasında bir ortaklık duygusunu besleyen tarihi, coğrafi, siyasi veya sosyal bağlardan kaynaklanan ortak bir kültürel kimlik sergilerler. Her bölgesel uluslararası toplum kendine özgüdür ve kendi tarihsel ve siyasi özellikleriyle şekillenmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği, kendi bölgesel yapılarını ve zorluklarını yansıtan farklı kurumsal düzenlemeler ve kurallar geliştirmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan bölgesel uluslararası toplumlar, bölgesel düzeyde kuralların ve kurumların etkileşimine dair benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Tezin bu kısmında dünya çapında bir dizi bölgesel uluslararası toplum tanımlayan Stivachtis ve Webber, Diez ve Whitman, Schouenborg, Zhang, Buzan ve Gonzalez-Pelaez gibi Çağdaş İngiliz Okulu yazarlarının çalışmalarına yer verilmiştir. Avrupa Birliği, Orta Doğu ve Asya gibi belirli örnekleri inceleyen akademisyenler, bölgesel uluslararası toplumların nasıl geliştiğini ve daha geniş uluslararası sistemle nasıl etkileşime girdiğini göstermişlerdir. Bölgesel bağlamlara özgü birincil kurumların yanı sıra bölgesel örgütler gibi ikincil kurumların bölgesel dinamikleri şekillendirmedeki rolünü analiz ederek küresel ve bölgesel düzenler arasındaki karşılıklı etkinin anlaşılmasında etkili olmuşlardır. Bu çalışmaların incelenmesi, tezin odak noktası olan Arktik bölgesel uluslararası toplumunun anlaşılmasına da ışık tutacaktır.

Tezin ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümde, Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna etki eden tarihsel aşamalar, bu toplumun temel özellikleri diplomasi ve uluslararası hukuk kurumlarının özelinde incelenmektedir. Arktik bölgesel toplumu,

zaman içinde devletler, yerli topluluklar ve diğer paydaşlar arasındaki etkileşimlerle şekillenen önemli değişikliklere tanık olmuştur. Bölge, öncelikle jeopolitik, kaynak çıkarma ve çevresel kaygılar açısından artan önemi nedeniyle, nispeten izole bir ilgi alanından küresel ilişkilerde daha belirgin bir oyuncuya dönüşmüştür. Çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma, yerli halklarla ilgili konular ve Arktik devletleri arasında iş birliği ve diyalog Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna katkıda bulunan temel sosyal dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Arktik uluslararası toplumunun ortak çıkar ve değerleri, Arktik bölgesinin kendine özgü zorluk ve fırsatlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, diplomasi ve uluslararası hukuk Arktik bölgesel uluslararası toplumunun oluşumunu anlamak için gerekli olan iki temel kurum olarak öne çıkmaktadır. Paylaşılan deneyimler ve etkileşimlerle şekillenen Arktik uluslararası toplumundaki sosyalleşme süreçleri bölgede iş birliği, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmayı tesis eden kural ve uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Arktik devletleri, iklim değişikliği ve kaynak yönetimi gibi ortak zorlukları ele almak için kolektif eylem ihtiyacını kabul etmiş ve diyalog ve iş birliği mekanizmaları kurmuşlardır. Arktik devletlerinin bölgesel uluslararası toplumu şekillendirme çabaları, iki önemli bileşen aracılığıyla gözlemlenebilir: 1) bölgesel uluslararası toplumun birincil kurumları olan bölgesel olarak spesifik kuralların ortaya çıkması ve geliştirilmesi; 2) uluslararası toplumun ikincil kurumları olan bölgesel örgütlerin kurallarının ve prosedürlerinin oluşturulması ve geliştirilmesidir. Ortak kuralların tanınması, kurumların oluşturulması ve kolektif çıkarların gözetilmesi, bölgede iş birliğinin tesis edilmesi, anlaşmazlıkların yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesinde çok önemli olmuştur. Arktik Konseyi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere bölge devletleri arasındaki deklarasyon ve antlaşmalar gibi bölgede etkili olan diplomasi ve uluslararası hukuk yapılarının incelenmesi yoluyla bu çalışma, Arktik bölgesel toplumu destekleyen ana kurumları tanımlamakta ve bunların bölgesel bir uluslararası toplumun oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmektedir.

Çalışmada Arktik bölgesel uluslararası toplumu analiz etme amacıyla bölgesel toplumun zaman içindeki gelişimini ve genişlemesini gösteren dört tarihsel tip tanımlayan Buzan'ın tipolojisinden yararlanılmıştır. Bölgesel toplumun zaman içindeki gelişimini ve genişlemesini, gösteren Güç-Politik, Bir Arada Var Oluş, İş Birlikçi ve son olarak Kümelenme tipi toplumdaki oluşum dört tarihsel tip tanımlayan Buzan bu tipleri bölgesel bir toplumun bölgesel bir düzen içinde siyasi iş birliğine ne ölçüde katkıda

bulunabileceğine göre sıralamaktadır. Bu bağlamda, 1970'lerde Arktik bölgesinin dönüşümü, Arktik devletleri arasında daha iş birliği bir bölgesel toplum inşa etme süreci olarak görülebilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından sonraki süreçte Arktik devletleri çevresel ve bilimsel konularda birlikte çalışmaya başlamış ve bu da iş birliğine dayalı bölgesel kurumların gelişmesine yol açmıştır. Bu durum, Arktik bölgesel toplumunun bir arada var olan bir toplumdaki iş birliğine dayalı bir topluma dönüşmesine yol açarak, uzlaşmaya dayalı bir sisteme doğru kayışı göstermesi bakımından önemlidir. Arktik devletleri, birincil kurum olarak diplomasiye bağlı olarak ikincil kurumlar olarak kabul edilen 1991 Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin oluşturulması ve devamında 1996 yılında Arktik Konseyi'nin kurulması gibi gelişmeleri başlatarak iş birliğini tesis eden ve Arktik bölgesinin istikrarını ve sürdürülebilirliğini sağlayan alanlarını genişletmek için çaba göstermişlerdir. Soğuk Savaş sonrası Arktik, bölgesel paydaşların ortak çıkar konularını tartışmak ve ortak hedeflerini ilerletmenin yollarını aramak için bir araya gelebilecekleri diplomatik forumlar ortaya çıkmıştır. Bu forumlar birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olup Arktikte zengin bir iş birliği ağı oluşturmaktadır. Arktik bölgesi, Arktik devletleri ve bölgenin yerli halkları arasındaki ilişkileri şekillendiren çok sayıda deklarasyon ve antlaşma ile zengin bir diplomasi ve uluslararası hukuk tarihine sahiptir. Süper güçlerin birbirleriyle sık sık anlaşmazlığa düştüğü bir dönemde, devletlerin ortak bir amaç için birlikte çalışarak ortak çevrelerinin ve ikonik türlerinin korunması ve muhafazası için nasıl sorumluluk aldıklarının bir örneğini gösteren 1973 Kutup Ayıları Koruma Antlaşması, ortak normların sürekli müzakere edildiğini ve geliştiğini gösteren ve çevre koruma, kaynak yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma gibi konuları ele alarak Arktik bölgesel uluslararası toplumunu şekillendiren Arktik Deklarasyonları (Kirkenes, Ottawa, Ilulissat, Nuuk, Kiruna, Fairbanks), Arktik devletleri arasında ortak zorlukları ele almak ve bölgede iş birliğini sağlamak için birlikte çalışma ihtiyacının giderek daha fazla kabul gördüğünü ispatlayan ve Buzan'ın iş birliğine dayalı toplum kavramıyla tutarlı bir şekilde, bölgede emniyet, güvenlik ve çevrenin korunması konularında ortak kural ve değerlerin geliştirildiğinin göstergesi olan 2015 yılında kurulan Arktik Sahil Güvenlik Forum gibi diplomatik ve hukuki yapılar Arktik bölgesinin sunduğu benzersiz zorluk ve fırsatların yanı sıra Arktik bölgesel uluslararası toplumun gelişimini şekillendiren belirli tarihsel ve siyasi bağlamları da yansıtmaktadır. Arktik kendi normları, kuralları ve kurumlarıyla ayrı bir bölgesel uluslararası toplum olarak faaliyet gösterirken, saf güç politikalarından ziyade ortak değerler ve iş birliği temelinde

işlemektedir. Arktik bağlamında, bölge devletleri ortak bir kimlik duygusu ve çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve çeşitli alanlarda iş birliği ile ilgili ortak hedefler ortaya koymuşlardır. Bu topluluk ve iş birliği duygusu, Arktik'i devletlerin etkileşimlerinin daha çok rekabet ve stratejik hesaplamalarla karakterize edildiği salt bir uluslararası sistemden ayırmaktadır. Arktik'in sadece uluslararası bir sistemden ziyade uluslararası bir toplum olarak tanınması, Arktik devletlerinin sergilediği derin iş birliği, paylaşılan normlar ve ortak değerlerden kaynaklanmaktadır. Bu iki kavram arasındaki fark, devletlerin salt temasın ötesinde ne ölçüde etkileşim ve iş birliği içinde olduklarında yatmaktadır. Uluslararası bir toplum, devletlerin sadece etkileşimde bulunmasını değil, aynı zamanda ortak bir kimlik ve değerleri paylaşmasını da gerektirir. Arktik devletler çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma, yerli halkların hakları gibi pek çok konuda iş birliğine olan bağlılıklarını göstermişlerdir. Bu ortak taahhüt, uluslararası bir toplumun göstergesi olan ortak amaç ve değerler duygusunu yansıtmaktadır. Arktik devletleri çeşitli konularda iş birliği ve koordinasyonu kolaylaştıran çok sayıda kuruluş, antlaşma ve deklarasyon oluşturmuştur. Bu kurumlar, uluslararası bir toplumun özellikleri olan daha yüksek düzeyde etkileşim ve iş birliğini yansıtmaktas bakımından önemlidir. Yerli topluluklar, bilim insanları ve STK'lar gibi devlet dışı aktörlerin Arktik politika ve uygulamalarının şekillendirilmesine Arktik Konseyi bünyesinde katılımı, daha derin bir toplumsal etkileşim düzeyini vurgular. Bu aktörlerin katılımı, uluslararası toplumların önemli bir özelliği olan devletlerin ötesine geçen daha geniş bir topluluğun oluşumunu ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir. Arktik devletleri, aralarında anlaşmazlığa sebep olan konuları bölgede etkileşimlerini yöneten başta deniz hukuku sözleşmesi olmak üzere çeşitli kurallar ve normlar üzerinden müzakere etmiş ya da etmeye çalışmaktadır. Bu durum, uluslararası toplumun ilkeleriyle uyumlu, kurallara dayalı bir düzen kurmak için kolektif bir çabaya işaret etmektedir. Nitekim, bölgede uluslararası hukuka riayet edilen, iş birliğinin ön plana çıktığı, bölge özelinde ülkelerin birbirlerinin eylemlerini öngörebildiği ve çatışmasızlık ortamının devam ettiği, istikrarlı bir düzenin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada;

- Arktik bölgesine yönelik uluslararası ilginin nedenleri nelerdir?
- Arktik bölge siyasetini şekillendiren temel noktalar nelerdir?
- Arktik bölgesel uluslararası toplumunu oluşturan başlıca kurumlar hangileridir?
- Bu kurumlar zaman içinde nasıl bir gelişim göstermiştir?

- Arktik bölgesel uluslararası toplumu, nasıl bir kurallar ve normlar çerçevesine dayanmaktadır?

Sorularının yanıtları aranmıştır.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. ARKTİK BÖLGESİNE KAPSAMLI BİR BAKIŞ

#### 1.1. Jeopolitik Bir Bölge Olarak Arktik

Arktik bölgesinin coğrafi kapsamına ilişkin en yaygın kabul gören tanımlardan biri Kuzey Kutup Dairesi'ni esas alan tanımdır. Arktik Konseyi tarafından da benimsenen ve konseyin çalışma gruplarından biri olan Arktik İzleme ve Değerlendirme Programında da yer alan bu tanıma göre “66° 32'N enleminde bulunan Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde yer alan tüm alanlar, Baltık Denizi dışarda olmakla birlikte, Aleut Adaları, Hudson Körfezi ve Labrador Denizi'nin kuzeyindeki deniz alanlarını, Arktik 'in sınırları içerisinde kabul etmektedir (J. L. Murray ve Gregor, 1998). Arktik bölgesinde toprakları olan sekiz Arktik devletinden, Arktik Okyanusu'na kıyısı olan beş devlet bulunmaktadır. Arktik Beşlisi, olarak bilinen bu devletler arasında Danimarka (Grönland), Norveç, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (Alaska) ve Kanada yer almaktadır. Okyanusa kıyısı olmayıp Arktik Sekizlisi içinde yer alan diğer ülkeler ise İsveç, Finlandiya ve İzlanda'dır. Antarktika'dan farklı olarak, Arktik bölgesi, kıtalar ve devletlerle çevrili bir okyanustur ve bu nedenle deniz hukuku ve söz konusu Arktik devletlerinin kara politikaları tarafından yönetilmektedir (Byers, 2013, s. 6).

Arktik 'in hukuki, siyasi ve ekonomik yapısının anlaşılabilmesi için coğrafi yapısının incelenmesi gerekmektedir. Arktik, yaklaşık üçte biri kara parçası, diğer üçte biri 500 metre derinliğe kadar uzanan kıta sahanlığı ve kalan kısmı açık deniz olmak üzere Dünya yüzeyinin yüzde 6'lık bir kısmını kapsamaktadır (Gautier ve diğerleri, 2009). Arktikte çatışma ve iş birliği potansiyellerinin olduğu deniz alanları ve kara parçaları üzerinde çeşitli hukuki sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar; kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunları, geçitler ve boğazlar üzerindeki sorunlar, deniz sınırı anlaşmazlıkları ve kara parçaları üzerindeki anlaşmazlıklar olarak ifade edilebilir. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerinde yaşanan anlaşmazlıklarda dikkat çeken bölgeler ise Bering Denizi, Beaufort Denizi, Barents Denizi ve Lomonosov Sırtı olarak belirtilebilir. Bu bölgelerde yaşanan anlaşmazlıklarda taraf ülkeler, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi uyarınca hareket etmektedir. Geçitler ve boğazlar sorununa bakıldığında da Kuzeybatı Geçidi, Kuzey Deniz Rotası ve Bering Boğazı üzerindeki anlaşmazlıklar ön plana çıkmaktadır. Tıpkı kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerinde yaşanan sorunlar gibi bu alanlardaki sorunlar için de taraf devletler Birleşmiş

Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni referans kaynak olarak hareket etmektedir. Svalbard Takımadaları ve Hans Adası üzerinde yaşanan egemenlik anlaşmazlıklarında da ülkeler yine sözleşmeden yararlanmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası hukuk tarafından oluşturulan kurum ve kuralların Arktik bölgesinde iş birliğini tesis etmek için etkili bir yol sunduğu görülmektedir. Diplomasi ve uluslararası hukuk, Arktik bölgesinin yönetişimini şekillendirmede hayati rol oynamaktadır. Arktik hızlı çevresel, ekonomik ve jeopolitik değişimler geçirirken, diplomasi devletlerin diyaloga girmesi, anlaşmaları müzakere etmesi ve potansiyel çatışmaları yönetmesi için çok önemli bir araç olarak hizmet etmektedir. Arktik devletleri, yerli topluluklar ve diğer paydaşlarla birlikte, kaynak kullanımı, deniz sınırları, çevrenin korunması ve bilimsel iş birliği gibi çeşitli konuları ele almak için diplomasiyi kullanmaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Kutup Kodu, Ilulissat Deklarasyonu gibi hukuki yapılar, sözleşmeler ve antlaşmalar deniz sınırları, seyrüsefer, kaynak yönetimi ve çevrenin korunması ile ilgili yasal ilke ve düzenlemeleri belirlemektedir. Bu yasal araçlar, devletlerin birbiriyle örtüşen hak ve çıkarlara sahip olduğu Arktik 'in karmaşık jeopolitik manzarası göz önüne alındığında, Arktik kaynaklarının barışçıl ve sürdürülebilir kullanımını sağlamayı ve devletler arasında iş birliğini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Arktik bölgesinde diplomasi ve uluslararası hukukun gelişen dinamikleri, değişen Arktik ortamının sunduğu benzersiz zorlukların ve fırsatların ele alınmasında Arktik devletlerinin ortak çıkarlarını ve sorumluluklarını yansıtmakta ve Arktik bölgesel uluslararası toplumunun ve bölgesel düzeninin oluşturulması ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Arktik bölgesi, karmaşık jeopolitik dinamiklerine rağmen yaygın olarak istikrarlı ve barışçıl bir alan olarak kabul edilmektedir. Halihazırda Arktik bölgesi için özel olarak tasarlanmış kapsamlı bir anlaşma bulunmamakla birlikte, bölgenin yönetişiminin farklı yönlerini düzenlemek için çeşitli yasal çerçeveler bulunmaktadır. Bu çerçeveler arasında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Sözleşme, Arktik Okyanusu da dahil olmak üzere dünya okyanuslarının kullanımına ilişkin yasal ilkeleri belirlemekte ve seyrüsefer, balıkçılık ve koruma gibi denizcilik işlerinin çeşitli yönlerini düzenlemektedir. Ayrıca, Arktik bölgesiyle ilgili, Arktik Okyanusuna kıyısı olan beş devletin bölgedeki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla ve mevcut yasal mekanizmalar aracılığıyla çözüme taahhüdünü yenileyen 2008 tarihli Ilulissat Deklarasyonu da dahil olmak üzere, başka önemli yasal belgeler de bulunmaktadır. Deklarasyonda beş Arktik kıyı Devleti barışçıl iş birliğine ve Arktik bölgesini yönetmek

için uluslararası hukuk ilkelerinin kullanılmasına olan bağlılıklarını teyit etmektedir. Uluslararası Denizcilik Örgütü tarafından 2017 yılında kabul edilen Kutup Kodu, Kuzey Kutbu ve Arktik sularında faaliyet gösteren gemiler için güvenlik ve çevrenin korunmasını sağlamak amacıyla zorunlu düzenlemeler getirmektedir (Bai, 2015, s. 675). 1996 yılında kurulan Arktik Konseyi ise Arktik devletleri, yerli halklar ve bölgedeki diğer paydaşlar arasında iş birliği için kilit bir forum görevi görmektedir. Arktik Konseyi yasal olarak bağlayıcı yükümlülükler yaratma yetkisine sahip olmasa da Arktik bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı, çevrenin korunmasını ve barışçıl iş birliğini tesis etmeyi amaçlayan 2011 yılında arama ve kurtarma konusunda, 2013 yılında petrol kirliliğine karşı önlem alma amacıyla ve son olarak 2017 yılında bilimsel iş birliği konusunda üç bağlayıcı anlaşma oluşturması da konseyin daha somut ve taahhüde dayalı bir örgüt haline gelmesine yol açan önemli değişiklikler olarak dikkat çekmektedir (Loukacheva, 2020, s. 109). Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Ilulissat Deklarasyonu, Kutup Kodu ve Arktik Konseyi dahil olmak üzere uluslararası hukuk ve diplomasi tarafından oluşturulan kurumlar ve kurallar, Arktik bölgesinde iş birliğini tesis etmek ve istikrarı sağlama konusunda çok önemli araçlar olarak görülmektedir.

## **1.2. Arktik Bölge Sorunları**

Bölgedeki temel sorunlar, dört temel noktada incelenmektedir. Bu sorunlar, ilk olarak kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerindeki sorunlar, ikinci olarak geçitler ve boğazlar üzerindeki sorunlar, üçüncü olarak deniz sınırı anlaşmazlıkları ve son olarak kara parçaları üzerindeki anlaşmazlıklar şeklinde özetlenmektedir.

### **1.2.1. Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunları**

Arktik kıta sahanlığı, Arktik kara kütesinin kıyı şeridinin ötesine ve Arktik Okyanusu'nun sığ sularının altına uzanan, Arktik devletleri başta olmak üzere, üzerinde pek çok devletin çeşitli çıkarları ve motivasyonları olduğu önemli petrol, gaz ve mineral rezervleri içerdiğine inanılan geniş bir alanı kapsamaktadır. Sekiz Arktik ülkesi (Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri) toprakları, iç suları, karasuları, münhasır ekonomik bölgeleri ve kıta sahanlıkları üzerinde egemenlik haklarına ve yargı yetkisine sahiptir. Arktik kıta sahanlığı sorunu, Arktik bölgesindeki doğal kaynakların keşfi ve kullanımı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Arktik bölgesi, dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının önemli bir bölümünü barındırmaktadır. Bu nedenle, Arktik bölgesindeki ülkeler, kıta sahanlıklarının sınırlarını belirleyerek, bölgedeki kaynakların kontrolünü elde etmek istemektedir. İklim değişikliği sonucu

bölgede yaşanan değişimler de kıta sahanlığı sorununu daha da önemli hale getirmektedir. Erimekte olan buzullar, yeni deniz rotalarının açılmasına ve doğal kaynakların daha kolay erişilebilir hale gelmesine neden olmaktadır. Bu durum, ülkelerin kıta sahanlığı taleplerini yeniden gözden geçirmelerine ve birbirine rakip iddiaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak kıta sahanlıklarının sınırlarının belirlenmesi, deniz jeolojisi, deniz hukuku ve bilimsel araştırmaların birleştiği karmaşık bir süreçtir. Ülkeler, kendi kıta sahanlıklarının sınırlarını belirlemek için bilimsel araştırmalar yapmakta ve elde edilen verilere dayanarak, münhasır ekonomik bölge taleplerinde bulunmaktadırlar. Arktik kıyı devletleri arasında, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanan münhasır ekonomik bölgelerin kapsamı ve sınırlandırılmasına ilişkin çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu anlaşmazlıklar: Rusya, Kanada ve Danimarka arasındaki Lomonosov Sırtı kıta sahanlığı sorunu, Kanada ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Beaufort Denizi hak iddiaları, Norveç ve Rusya arasındaki Barents Denizi hak iddiaları şeklinde özetlenebilir.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Arktik bölgesi ve Arktik Okyanusu için temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Arktik ülkelerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin henüz bu sözleşmeyi onaylamadığı, ancak sözleşmenin tanımladığı kurumsal çerçeveyi ve kuralları takip etmeye kararlı olduğunu belirtmek önemlidir (Byers, 2013, s. 28). Sözleşme, komşu kıyı devletleri arasında deniz sınırlarının ve münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılmasına ilişkin konular da dahil olmak üzere okyanus kaynaklarının yönetimi için kapsamlı bir dizi kural ve ilke sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. Madde 1.bendi bir kıyı devletinin kıta sahanlığını 200 deniz mili sınırına kadar "kara ülkesinin doğal uzantısı" olarak tanımlamaktadır (Persand, 2005, s. 5). Bu bir kıyı devletinin petrol, gaz ve mineraller de dahil olmak üzere kıta sahanlığı içindeki deniz yatağı üzerindeki veya altındaki kaynaklar üzerinde münhasır haklara sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte sözleşmenin 76.madde 5.bendine göre, kıyı devletleri gereken şartlar ispatlandığında 200 deniz mili sınırının ötesinde, taban çizgisinden maksimum 350 deniz mili mesafeye kadar genişletilmiş bir kıta sahanlığı talep etme seçeneğine sahiptir (Persand, 2005, s. 9). 76. maddenin 8.bendine göre ise, kıyı devletleri kıta sahanlığının sınırları hakkındaki bilgileri bu kıta sahanlığı talepleri konusunda tavsiye almak üzere Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na bildirecektir. (Persand, 2005, s. 13). Komisyon kıyı devletlerine kıta sahanlıklarının dış sınırlarının tespitine ilişkin konularda tavsiyelerde bulunacaktır. Kıyı

devleti tarafından bu tavsiyeler esas alınarak tespit edilen sınırlar kesin ve bağlayıcı olacaktır. (Persand, 2005, s. 13). Komisyona bir hak talebinde bulunma süreci, deniz tabanının jeolojisi ve jeomorfolojisinin ayrıntılı bir çalışmasının yanı sıra yerleşik türlerin varlığı ve deniz çevresini koruma ihtiyacı gibi diğer faktörlerin de dikkate alınmasını gerektirmektedir. Kıyı devleti talebinin kendi kara topraklarının doğal uzantısına dayandığını da göstermelidir. Talep onaylanırsa, kıyı devleti, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hükümlerine tabi olarak, talep edilen alan içindeki kaynaklar üzerinde münhasır haklar elde eder. Kıyı devletlerinin genişletilmiş kıta sahanlığı talebinde bulunabilmeleri, özellikle Arktik gibi doğal kaynaklar üzerinde birbiriyle rekabet eden hak iddialarının bulunduğu bölgelerde okyanusun yönetimi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle kıta sahanlığı sınırlandırma sürecinin bölgedeki tüm paydaşların çıkarları dikkate alınarak şeffaf ve hakkaniyetli bir şekilde yürütülmesi önemlidir.

Arktik Okyanusu'nun tabanında bulunan üç denizaltı sıradağından biri olan Lomonosov Sırtı, Arktik Okyanusu boyunca Rusya'nın Sibirya kıyılarından Kanada'nın Ellesmere Adası'na kadar uzanmaktadır (Byers, 2016). Rusya, Danimarka ve Kanada, Lomonosov Sırtı üzerinde hak iddia etmektedir. Rusya, Lomonosov Sırtının Sibirya kara kütesine jeolojik olarak bağlı olduğu için kendi kıta sahanlığının doğal bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir ve ilk olarak 2001 yılında Arktik Okyanusu'ndaki kıta sahanlığını 200 deniz mili sınırının ötesine genişletmek için Birleşmiş Milletler Kıta Sahanlığının Sınırları Komisyonu'na bir talepte bulunmuştur (Koshkin, 2022, s. 394). Komisyon, başvuruyu inceleyerek üzerinde hak iddia ettiği bölgenin Rusya'nın kıta sahanlığının bir devamı olduğuna dair kanıtın olmadığı gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir. Ancak Rusya, bu konudaki iddialarını sürdürmüş ve uluslararası hukuk kurallarına dayanarak bölgedeki kıta sahanlığı iddialarını korumaya çalışmıştır. 3 Nisan 2019 tarihindeki ikinci başvurusunda komisyondan olumlu ön karar alan Rusya, 2023 Şubat ayında komisyondan kesin karar onayını almıştır (Breum, 2023). Öte yandan, Danimarka ve Kanada'nın da komisyona kendi iddialarını sunduğunu ve halen komisyon değerlendirmesini beklediklerini belirtmek gerekmektedir. Danimarka, bir Danimarka toprağı olan Grönland'ın jeolojisine dayanarak, Lomonosov Sırtının kendi kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Kanada ise Lomonosov Sırtının bir kısmının, Kanada'nın Ellesmere Adası'na bitişik olduğu için kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu iddia ederek, komisyona hak talebinde bulunmuştur (Koshkin, 2022, s. 398).

Lomonosov Sırtı anlaşmazlığının çözümünün Arktik Okyanusu'nun yönetişimi üzerinde önemli etkileri olacaktır. Ancak ilgili ülkeler, bu anlaşmazlıkları barışçıl yollarla ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi de dahil olmak üzere uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak çözmeyi taahhüt etmişlerdir (Byers, 2016). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için kıyı devletlerinin kendi aralarında anlaşmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yolla, taraflar arasında eşitlik temelinde kabul edilebilir çözümler bulunabilmektedir. Eğer taraflar anlaşmazsa, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 15.kısımında belirtilen arabuluculuk, tahkim ve Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru gibi çözüm yollarından birine başvurabilirler (Jarashow, Runnels ve Svenson, 2006). Bölgedeki çeşitli anlaşmazlıklara rağmen, devletlerin iddialarını hukuk çerçevesinde çözmeye iradesi göstermesi gelecek adına umut verici bir görünüm sergilemektedir. Deniz hukukuna göre davranmak, bölgedeki beş kıyı devletinin de tercih ettiği politikalarından biri olarak dikkat çekmektedir.

### **1.2.2. Geçitler ve Boğazlar Sorunu**

Arktik 'in eriyen buzlar nedeniyle artan erişilebilirliği ve bölgede bulunan çok sayıda doğal kaynak, bölge ülkeleri arasında rekabete yol açmıştır. Bölgede önemli petrol ve gaz rezervlerinin yanı sıra, buzlar eridikçe daha da erişilebilir hale gelen Kuzeybatı Geçidi gibi yeni nakliye yollarının açılması, Asya ve Avrupa arasındaki nakliye sürelerini ve maliyetlerini önemli ölçüde azaltma potansiyeline sahiptir. Bugün Doğu Asya'dan Avrupa'ya yapılan yolculukların çoğu Süveyş Kanalı üzerinden, Amerika Birleşik Devletleri Atlantik Kıyısına yapılan yolculuklar ise Panama Kanalı üzerinden yapılmaktadır. Büyük Dünya okyanuslarını birbirine bağlayan Arktik rotaları, Süveyş ve Panama Kanallarına gelecekteki potansiyel bir alternatif olarak görülmekte ve dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu durum bölgede kaynaklar ve nüfuz için bir mücadeleye yol açmıştır.

Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün 2017 yılında belirli güvenlik düzenlemeleri getirerek açıkladığı ve 2018 yılında yürürlüğe koyduğu Arktik Denizcilik Rotaları, dört farklı güzergahtan oluşmaktadır. Bu güzergahlar, Rusya'nın Arktik kıyısı boyunca uzanarak Kuzey Avrupa'ya kadar devam eden ,yüksek ticari potansiyel sunan ve buzdan arınacak ilk rota olması muhtemel Kuzey Deniz Rotası, Kanada takımadaları üzerinden Atlantik ve Pasifik Okyanuslarını birleştiren Kuzeybatı Geçidi, Arktik Okyanusu'nun merkezinden geçerek Bering Boğazı ile Murmansk kıyısındaki Atlantik Okyanusu'nu

birleştiren Trans polar Deniz Rotası ve Norveç'in Narvik Limanı ile Rusya'nın Murmansk Limanı arasında Kuzey Avrupa ile Kuzey Amerika'yı birbirine bağlayan Arktik Köprü olarak sıralanmaktadır (Rodrigue, 2020, s. 12). Küresel ısınma sebebiyle ilerleyen yıllarda Arktik Okyanusu'nun buzdan arınacağı düşünüldüğünde, uluslararası ticaret açısından Kuzey Deniz Rotasının, Süveyş Kanalı'na; Kuzeybatı Geçidinin ise Panama Kanalı'na alternatif oluşturması, bölgede tartışma konusu olarak ön plana çıkmalarına sebep olmuştur.

Kuzey Denizi Rotası, Rusya'nın Arktik kıyı şeridi boyunca Barents Denizi'nden Bering Boğazı'na kadar uzanan ve Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bir nakliye yoludur ve buzdan ilk arınan ve en yoğun erimenin yaşandığı bölgeleri kapsayan en yüksek potansiyele sahip rota olarak öne çıkmaktadır (Ø. Jensen, 2008, s. 108). Kuzey Deniz Rotası, Sovyet döneminde askeri ikmal ve kaynak çıkarımı için kullanılmış, ancak 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kullanımı azalmıştır. 2000'li yılların sonunda rotaya ilgi yeniden artmış ve rota üzerinden ilk ticari yolculuk 2009 yılında Beluga Fraternity ve Beluga Foresight adlı iki Alman gemisi tarafından bir Rus buzkıran eskortu eşliğinde tamamlanmıştır (Blunden, 2012, s. 118). Bu güzergahlardaki trafik genel olarak son yıllarda artmıştır ve gelecekte daha da artması muhtemel gözükmektedir. Çin, Japonya, Singapur ve Güney Kore gibi büyük denizcilik ülkelerinin, bölgeye ilgilerinin artmasının ve Arktik Konseyi'ne gözlemci üye olarak dahil olmak istemelerinin nedeni de bölgenin jeopolitik öneminin giderek artacak olmasıdır. Kuzey Deniz Rotası üzerindeki anlaşmazlık Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada da dahil olmak üzere diğer bazı ülkeleri kapsamaktadır. Bu ülkeler Rusya'nın rota üzerindeki kontrol iddiasına karşı çıkmakta ve rotanın uluslararası bir su yolu olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Rusya, Kuzey Denizi Rotasının kendi münhasır ekonomik bölgesi içinde yer aldığını ve bu nedenle geçişi kontrol etme ve rotayı kullanan gemilerden ücret toplama hakkına sahip olduğunu savunmaktadır. Anlaşmazlığa dahil olan diğer ülkeler ise Kuzey Denizi Rotasının uluslararası bir su yolu olarak kabul edilmesi gerektiğini, yani herhangi bir ülkeden gelen gemilerin herhangi bir kısıtlama veya ücret olmaksızın serbestçe seyretmesine izin verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Rusya için, Kuzey Deniz Rotası stratejik bir öneme sahiptir. Kasım 2022'de buzkıran gemileri için düzenlenen açılış töreninde konuşan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kuzey Deniz Rotasının Rusya'nın ticaret ağını geliştirmedeki önemine değinerek bu rotanın geliştirilmesinin Rusya'nın ihracat potansiyelini ortaya çıkarmasına ve özellikle

Güneydoğu Asya'ya etkili bir lojistik rota oluşturmaya olanak sağlayacağını belirtmiştir (Teslova, 2022) Anlaşmazlığın çözümü, Rusya ve ilgili diğer ülkeler arasında, rotaya erişim koşulları, ücretler ve navigasyon ve kaynak çıkarma ile ilgili diğer konular üzerinde müzakereleri içerecek bir uzlaşma gerektirecektir.

Kuzeybatı Geçidi, Pasifik ve Atlantik Okyanuslarını Kuzey Buz Denizi üzerinden birbirine bağlayan, Amerika Birleşik Devletleri'nin (Alaska üzerinden) ve Kanada'nın kuzey kıyısı boyunca uzanan bir deniz yoludur (Rodrigue, 2020, s. 11). Kuzeybatı Geçidi normalde buzla kaplıdır, ancak bölgede bulunan buz tabakasının iklim değişikliği nedeniyle erimesiyle, geçit nakliye için giderek daha erişilebilir hale gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasındaki Kuzeybatı Geçidi anlaşmazlığı, geçidin serbest seyrüsefere izin verecek uluslararası bir boğaz mı yoksa Kanada'ya geçit üzerinde daha fazla kontrol sağlayacak iç sular mı olduğu konusunda yoğunlaşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada'nın iç sular iddiasını tanımazken, Kanada geçidin kendi karasularının bir parçası olduğunu savunmaktadır. Kanada, Kuzeybatı Geçidi'nin tüm rotaları Kanada Arktik Takımadaları arasından geçtiği için Kuzeybatı Geçidi'nin kendi yargı yetkisine tabi olduğunu ve yabancı gemilerin geçmeden önce izin almalarını zorunlu kılmak da dahil olmak üzere, geçidi kontrol etme ve düzenleme hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir (Pharand, 2007, s. 5). Ancak Amerika Birleşik Devletleri ve diğer bazı ülkeler Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 38.maddesinden yola çıkarak, Kuzeybatı Geçidi'nin seyrüsefer serbestliğine tabi olması gereken uluslararası bir boğaz olduğunu, yani yabancı gemilerin dünyadaki diğer uluslararası boğazlara benzer şekilde "transit geçiş" hakkına sahip olduğunu savunmaktadır (Pharand, 2007, s. 36). Kuzeybatı Geçidi üzerindeki egemenlik sorunu henüz çözülmemesine ve devletler anlaşmazlıkların devam etmesine rağmen, Arktik devletleri geçitle ilgili olan çevresel ve güvenlik risklerini içeren konuları yönetmek için genellikle diyalog kurma ve iş birliği yolunu tercih etmektedir.

Kuzeybatı Geçidi ile Kuzeydoğu Geçitleri arasında bulunan ve jeopolitik, biyofiziksel ve sosyoekonomik açılardan büyük önem taşıyan Bering Boğazı'nın kuzey ve güneyindeki deniz ve kıyı alanlarını kapsayan Bering Boğazı Bölgesi, Pasifik'i Arktik Okyanusu'na bağlayan tek deniz su yolu olması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Boğaz, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin karasuları içerisinde yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya arasındaki tartışmalı alana Bering Boğazı Bölgesi denilmekte ve bu bölge, Bering Denizi, Bering Boğazı ve ilgili kara alanlarını içermektedir (Berkman,

Vylegzhanin ve Young, 2016, s. 188). Bölge deniz kaynakları, balıkçılık, ticari gemicilik gibi konularda stratejik öneme sahip olduğu için Bering Denizi'nin yetki alanları Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya arasında zaman zaman gerilimlere yol açmaktadır. Yaklaşık 2,3 milyon km<sup>2</sup> alana sahip dünyanın üçüncü en büyük denizi olan Bering Denizi Pasifik Okyanusu'nun kuzeyi ile kuzeyde Bering Boğazı ve güneyde Aleutian Adaları arasında yer almaktadır. Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz. Bering Denizi, bir yandan Rusya, Uzak Doğu ve Doğu Asya, diğer yandan Alaska ve Kuzey Amerika arasında önemli bir ulaşım noktası olması bakımından önemlidir. Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya arasındaki anlaşmazlığın kökeni, Alaska'nın 1867 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından Rusya'dan satın alınmasına kadar uzanmaktadır (Laughlin, 1985, s. 775). Satın alma anlaşmasında belirtilen deniz sınırlarında netlik olmaması, her iki ülkenin de Bering Denizi'ndeki sınır çizgisini yanlış yorumlamasına yol açmıştır. Bu yanlış anlamının bir sonucu olarak, 15.000 deniz mili karelik bir alanı kapsayan bir ihtilaf alanı ortaya çıkmıştır. Anlaşmazlığın çözümüne yönelik olarak 1 Haziran 1990 tarihinde SSCB ile ABD arasındaki deniz sınırını belirleyen bir anlaşma imzalanmıştır. 168. meridyen boyunca uzanan sınır, iki ülke arasındaki deniz sınırını tanımlamakta ve kendi balıkçılık haklarını ana hatlarıyla belirtmektedir (Kaczynski, 2007, s. 76). Anlaşma Amerika Birleşik Devletleri tarafından onaylanmıştır, fakat Rusya anlaşmayı imzalamasına rağmen hala onaylamamıştır. Bununla birlikte Rusya anlaşma tarihinden günümüze kadar bu anlaşmaya aykırı olacak herhangi bir eylemde bulunmamış ve her iki ülke de anlaşmanın şartlarına saygı göstermiş ve mutabık kalınan sınırlar dahilinde hareket etmiştir. Rusya'nın anlaşmayı onaylamamasının nedenleri karmaşık olmakla birlikte, muhtemelen iç siyasi faktörler ve ülkenin Arktik bölgesindeki jeopolitik çıkarlarına ilişkin endişelerin bir kombinasyonundan kaynaklanmaktadır. Bugün Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya, bölgede çevre koruma, bilimsel araştırma ve arama kurtarma operasyonlarına odaklanan iş birliğine dayalı bir ilişki sürdürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın, deniz sınırları, çevre koruma ve arama kurtarma operasyonları anlaşmaları da dahil olmak üzere Bering Boğazı bölgesiyle ilgili çeşitli anlaşmaları bulunmaktadır. 2013 yılında Geliştirilmiş Balıkçılık İş Birliği Ortak Bildirisi bu bakımdan önemlidir. Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya tarafından 2013 yılında imzalanan Ortak Bildiri, balıkçılıkla ilgili çeşitli alanlarda iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Vylegzhanin, Young ve Berkman, 2020, s. 7). İmzacı taraflar, hassas deniz ekosisteminin korunmasında Arktik ülkelerinin ortak sorumluluğunu kabul ederek,

eylemlerini koordine etmeyi ve ekolojik açıdan hassas olan bölgede balıkçılığın yönetiminde iş birliğine dayalı bir yaklaşım benimsemeyi amaçlamıştır.

### **1.2.3. Bölgedeki Deniz Sınırı Anlaşmazlıkları**

Arktik, bölge devletlerinin yanı sıra diğer devletlerin de yararlanmak istediği doğal kaynaklarla doludur. Son derece önemli ve karlı enerji kaynaklarına sahip olan bölgede, pek çok petrol ve doğal gaz keşifleri yapılmıştır. Bölgenin yakın gelecekte buzsuz olma olasılığının bu yüzyılda, hatta muhtemelen on yıllar içinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bölge bu ekonomik ve stratejik potansiyeli nedeniyle çeşitli ülkelerin, yatırımcıların ve kurumların iştahını kabartmaktadır. 2008 Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırma Araştırmasına göre, Arktik dünyanın keşfedilmemiş konvansiyonel petrol ve doğal gaz kaynaklarının yaklaşık yüzde 22'sine sahiptir, bu da dünyanın keşfedilmemiş petrolünün yaklaşık yüzde 13'üne ve dünyanın keşfedilmemiş doğal gazının yüzde 30'una tekabül etmektedir (Gautier ve diğerleri, 2009, s. 1178). Bölgedeki doğal gaz sıvı kaynaklarının yaklaşık olarak 412 milyar varil petrole eşdeğer olduğu tahmin edilmekte olup, bu gaz kaynaklarının yüzde 87'den fazlasının yedi Arktik havza bölgesinde bulunduğu tahmin edilmektedir (Keil, 2014, s. 170).

Arktik 'teki petrol ve doğalgaz kaynaklarının yoğunluk gösterdiği alanlar olarak öne çıkan Beaufort Denizi ve Barents Denizi'nde deniz sınırları konusunda bazı anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Beaufort Denizi'ndeki anlaşmazlık, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında yaşanmaktadır ve iki ülke arasında bölge ile ilgili herhangi bir nihai anlaşma henüz yapılmamıştır. Barents Denizi'nde ise Rusya ve Norveç arasında yaşanan anlaşmazlık ikili antlaşmalarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmış ve 2010 yılında imzalanan Antlaşma ile Rusya ve Norveç arasındaki ihtilafli alan için bir çözüm yaratılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada arasında henüz tam olarak çözüme kavuşturulamamış ve süregelen bir konu olan Beaufort Denizi, Arktik Okyanusu içerisinde Alaska ile Kanada'nın Yukon Bölgesi arasında yer alan sığ bir Arktik denizidir (Byers ve Baker, 2012, s. 71). Her iki ülke de petrol ve gaz rezervleri açısından zengin olan denizin bir bölümünün sahibi olduğunu iddia etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri deniz sınırının Alaska kıyılarına dik bir hatla 200 deniz mili olması gerektiğini savunurken, Kanada sınırın 141°W boylamındaki kara sınırının bir uzantısı olması gerektiğini savunmaktadır (Byers ve Baker, 2012, s. 72). Anlaşmazlık Kanada ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki deniz sınırının açıkça tanımlanmadığı "gri bölge"

olarak bilinen yaklaşık 21 bin kilometrekare alanı kapsamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, iki ülke arasındaki sınırın Kanada ve Alaska kıyılarına eşit uzaklıkta bir çizgi izlemesi gerektiğini, bu da deniz sınırının her ülkenin kıyılarının alçak su çizgisinden eşit uzaklıkta bir çizgi olması gerektiği anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri bu ilkenin uluslararası hukuka uygun olduğunu ve diğer deniz sınırı anlaşmazlıklarında da uygulandığını savunurken, Kanada sınırın 1825'te iki ülke arasında kurulan deniz sınırı çizgisini izlemesi gerektiğini savunmaktadır. Anlaşmazlık, bölgenin eski sahipleri olan Birleşik Krallık ve Rus İmparatorluğu arasında imzalanan 1825 tarihli Saint Petersburg Antlaşması'nın farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Saint Petersburg Antlaşması, Rus İmparatorluğu ile Birleşik Krallık arasında imzalanan ve Rus Amerika'sı (bugünkü Alaska) ile İngiliz Kuzey Amerika'sı (bugünkü Kanada) arasındaki sınırı 141. meridyen çizgisi olarak belirleyen bir sınır anlaşmasıdır (Byers ve Baker, 2012, s. 74). 1867 yılında Rus Çarlığı'nın Alaska'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne satması ve daha sonrasında 1931 yılında Kanada'nın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanması, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'yı Beaufort Denizi'nin komşu kıyı devletleri haline getirmiştir. İki ülke arasında bu deniz alanı üzerindeki anlaşmazlık, her iki tarafın da kendi deniz sınırları üzerinde hak iddia etmesiyle 1970'lerde ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Alaska ve Kanada arasındaki deniz sınırının 141. meridyen çizgisini takip ettiğine inanırken, Kanada sınırın çok daha batıya uzanan kıta sahanlığı çizgisini takip ettiğini iddia etmiştir. İki ülke, sınır çizgisini çizmek için farklı yöntemler kullanmış, bu da Beaufort Denizi'nde birbiriyle çelişen iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anlaşmazlık bir süredir devam etmekte olup, iki ülke tarafından yapılan müzakereler yoluyla çözüme girişimleri başarısız olmuştur. Her iki ülke de bölgede kendi iddialarını kabul ettirmek doğrultusunda çeşitli çalışmalar yapmaktadır. İki devlet arasında şu anda bölge ile ilgili nihai bir anlaşma sağlanamamıştır. Bununla birlikte, 2020 yılında, ABD ve Kanada sahil güvenlik birimleri Beaufort Denizi'nde kirliliği önlemek ve çevresel olaylara müdahale etmek için birlikte çalışmış ve bölgedeki değişen koşulları yansıtacak şekilde ortak müdahale kabiliyetlerini güncellemek için antlaşmalar imzalamışlardır. 2020 yılında imzalanan anlaşma Arktik bölgesinde ABD ve Kanada arasında devam eden iş birliğinin sadece bir örneğidir. İki ülke, bu anlaşma bağlamında Ortak Deniz Kirliliği Acil Durum Planına sahiptir ve belirli bölgeler için ortaklaşa çalışmalar yapmaktadır (Yereth ve Beacon, 2022). Bu durum, kırılgan Arktik çevrenin korunması için iş birliğinin şart olduğu yönündeki ortak anlayışı yansıtmaktadır. Bölge

hızlı bir değişim geçirmeye devam ederken Amerika ve Kanada'nın gemicilik ve diğer faaliyetlerin yarattığı zorlukları ve riskleri ele almak için birlikte çalışması önemlidir.

Bölgeye dair önemli anlaşmazlıklardan biri olan Barents Denizi anlaşmazlığı ise, Norveç ile Rusya arasında Arktik Okyanusu'nda bulunan Barents Denizi'nin suları ve deniz tabanı konusunda uzun süredir devam eden bir deniz sınırı anlaşmazlığıdır. Anlaşmazlık, iki ülke arasındaki deniz sınır çizgisini çevreleyen alana odaklanmaktadır. Tartışmalı alan, petrol ve gaz rezervleri bakımından zengindir ve bu da onu her iki ülke için de önemli bir stratejik nokta haline getirmektedir. Her iki ülke de Barents Denizi'nde 200 deniz millik bir münhasır ekonomik bölge olduğunu iddia etmekte ve bu da deniz sınırının belirlenmesi konusunda anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Anlaşmazlık Norveç'in 1977'de 200 deniz millik münhasır bölgesi ilanı ve buna bağlı olarak Rusya ile Norveç arasında 176 bin km<sup>2</sup>'lik bir alan üzerinde yaşanan ihtilaf ile başlamıştır (O. Jensen,2011). Norveç ve Rusya, Barents Denizi ile ilgili bu ihtilafı konuları diplomasi yoluyla çözmeye çalışmışlar ve müzakereler yıllar içinde periyodik olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında iki ülke, Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'ndaki deniz sınırlarını belirlemek için bir antlaşma imzalamıştır. 2011 yılında yürürlüğe giren Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'nda Deniz Sınırlandırması ve İş birliği Antlaşması, Norveç ve Rusya arasındaki deniz sınırlandırma hattını tanımlamaktadır. Hat, antlaşmanın 1. Maddesinde listelenen belirli koordinatlara sahip sekiz noktayı birleştiren çizgilerle belirtilmektedir (Ulfstein ve Henriksen, 2011, s. 6). Taraflardan her biri deniz sınırlandırma hattına uyacak ve bu hattın ötesindeki deniz alanlarında herhangi bir egemenlik hakkı veya kıyı devleti yargı yetkisi talep etmeyecek veya kullanmayacaktır. Antlaşma sınırlandırma hattının doğusunda, Rusya'nın ve Norveç'in kullanma hakkına sahip olduğu Barents Denizi'nin yüzde 12'sine denk gelen 176.000 km<sup>2</sup>'lik bir Özel Alan oluşturmaktadır. Antlaşma, ayrıca tartışmalı alandaki balıkçılığın yönetimi için balık stoklarının ortak yönetimini ve ortak bir balıkçılık komisyonunun kurulmasını sağlayan özel bir rejim oluşturmuştur. Antlaşmada, Arktik ülkelerinin anlaşmazlıkları tek taraflı eylemler veya askeri güce başvurmak yerine barışçıl müzakereler yoluyla ve uluslararası hukuka uygun olarak ele almalarının önemi vurgulanmaktadır Antlaşma, iki ülke arasındaki kırk yılı aşkın bir süredir devam eden anlaşmazlığı sona erdirmesi ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların bile diyalog ve müzakere yoluyla çözülebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. İki ülke arasındaki ortak yönetim ve iş birliği sayesinde doğal kaynaklar, nakliye yolları ve balıkçılık üzerindeki potansiyel çatışmaların önüne geçmesi

bakımından başarılı Arktik iş birliğinin bir örneği olarak ön plana çıkmıştır.

Kanada, Rusya ve Danimarka'nın Lomonosov Sırtı anlaşmazlığında Birleşmiş Milletler Kıta Sahanelığı Sınırları Komisyonu'nun hakemlik yapmasına izin verme istekliliğı, Rusya ve Norveç'in Barents Denizi'ni sınırlama anlaşması ve Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın Beaufort Denizi anlaşmazlığını uluslararası hukuka uygun olarak çözüme yönündeki iş birliğı çabaları, Arktik ülkelerinin ilgili uluslararası yasalara uyma konusundaki kararlılıklarını göstermektedir. Bu örnekler, Arktik bölgesinde yaşanan ihtilafli konuların barışçıl ve yasal yollarla çözümlenmesine dair iradeyi vurgulamaktadır. Bölgenin uluslararası hukuka uygun şekilde yönetilmesi, özellikle son zamanlarda bölgeye yönelik artan ilgi göz önüne alındığında, Arktikte düzenin ve istikrarın sağlanmasında çok önemli bir faktördür. Sonuç olarak Arktik ülkeleri arasındaki iş birliğinin potansiyel faydalarının çatışma risklerinden daha ağır bastığı açıktır. Bölgenin barışçıl bir geleceğe sahip olması için tüm Arktik ülkelerinin birlikte çalışmaya devam etmesi büyük önem taşımaktadır. Bölge ülkeleri çeşitli diplomatik ve hukuksal yapılar aracılığıyla birbirine bağlıdır ve bunların hepsi bölge ülkeleri arasında iş birliğini ve koordinasyonu tesis etmekte, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için bir çerçeve sağlamaktadır.

#### **1.2.4. Kara Parçaları Sorunları**

Deniz yetki alanları dışında kalan kara parçaları üzerinde yaşanan sorunlar ise Kanada ve Danimarka arasında Hans Adaları anlaşmazlığı ve Rusya ve Norveç arasında Svalbard Takımadası Statü Sorunu ile balıkçılık sorunu şeklindedir.

Hans Adası üzerindeki anlaşmazlık Kanada ve Danimarka arasında uzun süredir devam eden bir toprak anlaşmazlığıdır. Ada, Kanada'nın Ellesmere Adası'nı Danimarka'nın özerk bir bölgesi olan Grönland'dan ayıran Nares Boğazı'nda yer almaktadır. Hem Kanada hem de Danimarka ada üzerinde egemenlik iddia etmiş ve her iki devlet de adanın kendi toprağı olduğunu savunmuştur. Danimarka Hans Adası'nın jeolojik olarak Grönland'a bağlı olduğunu iddia etmekte; Kanada ise bu görüşü kabul etmeyerek boğaz sınırlarının çizimi sırasında ada sorununun çözümsüz olarak bırakıldığını iddia etmektedir (Stevenson, 2007, s. 265). Kanada deniz sınırının Kanada ve Grönland sahilllerinden eşit uzaklıkta çizilen bir çizgiyi izlemesi gerektiğini iddia ederken Danimarka, sınırın ada ile her ülkenin en yakın sahil şeridi arasındaki mesafeyi dikkate alan eşit mesafe ilkesine dayanması gerektiğini savunmuştur (Stevenson, 2007, s. 266). 1980'lerin başında, Kanada'nın Dome Petroleum Şirketi'ne deniz buzunun etkisini

incelemesi için arazi kullanım izni vermesiyle iki ülke arasında gerginlik çıkmıştır (Byers, 2013, s. 13). Bu eyleme tepki olarak, 1984 yılında Danimarka'nın Hans Adası'na bir Danimarka bayrağı dikmesi, bayrak direğinin dibine bir şişe Danimarka içkisi gömmesi ve "Danimarka adasına hoş geldiniz" şeklinde bir not bırakmıştır. Bu olayın ardından Kanadalılar da kendi bayraklarını dikip bir şişe Kanada viskisi bırakarak karşılık vermişlerdir. Viski Savaşı olarak anılan bu olay, her iki ülkenin de bayraklarını çekip adaya çeşitli içkilerden oluşan şişeler bırakarak kısasa kısas şeklinde bir gelenek başlatmıştır (Byers, 2013, s. 14). Bu şekilde başlayan bayrak mücadelesinin ardından iki ülke arasındaki anlaşmazlık, her iki ülke 2005 yılında barışçıl bir çözüm için birlikte çalışmayı kabul edene kadar devam etmiştir. Kanada ve Danimarka tarafından Eylül 2005'te yayımlanan ortak bildiride, devletler barışçıl bir çözüm için kararlılıkla çalışacaklarının altını çizmiştir. Bildiri sorunları bitirmese de iki devlet arasındaki gergin ortamın yumuşamasını sağlamıştır. Son olarak 14 Haziran 2022'de yapılan antlaşmayla Kanada ve Danimarka arasında bu konuyla ilgili barış sağlanmıştır. Antlaşmaya göre, Hans Adası doğal bir sırt boyunca bölünecek ve alanın yaklaşık yüzde 60'ı Danimarka'ya ve geri kalanı Kanada'ya tahsis edilecek şekilde müzakere edilmiştir. Antlaşma aynı zamanda Lincoln ve Labrador denizlerinde kalan deniz sınırının sınırlandırılmasına yol açarak Kanada ve Danimarka'nın dünyanın en uzun deniz sınırı dediği yerin kurulmasına yol açmıştır (Coletta, 2022). Taraflar anlaşmayı kurallara dayalı uluslararası düzenin ve diplomasinin zaferi olarak belirterek bütün tarafların kazandığı pragmatik ve barışçıl bir yolla sınır anlaşmazlıklarını çözmenin mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Bölgedeki tartışmalı alanlardan bir diğeri olan Svalbard ise, Arktik Okyanusu'nda, Norveç anakarası ile Kuzey Kutbu arasında yer alan yaklaşık 63 bin kilometrekarelik alana sahip bir takımadadır. Takımadalar, Norveç'e bölge üzerinde egemenlik tanıyan aynı zamanda Rusya da dahil olmak üzere anlaşmanın diğer imzacılarına da belirli haklar ve ayrıcalıklar sağlayan 1920 tarihli Svalbard Antlaşması ile yönetilmektedir. (Byers, 2013, s. 17). I. Dünya Savaşı'nın ardından 1919 yılında düzenlenen Paris Barış Konferansında Spitsbergen Komisyonu aracılığıyla Svalbard Takımadalarının durumu da değerlendirilmiştir. Konferansta yapılan müzakereler sonucunda 9 Şubat 1920'de Svalbard Antlaşması'nın imzalanmasıyla takımadaların hukuki statüsü belirlenerek Norveç'e takımadalar üzerinde tam ve mutlak egemenlik verilmiştir (Offerdal, 2016, s. 14). Antlaşma, aynı zamanda tüm imzacı ülkelere balıkçılık ve avcılıkta eşit haklar, doğal kaynakların araştırılması ve çevre araştırmalarının yapılması gibi haklar tanımaktadır.

Anlaşmazlık, antlaşmanın takımadalar üzerindeki ekonomik faaliyetlere ilişkin hükümlerinin farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Antlaşma, imzacı tarafların belirli kısıtlama ve düzenlemelere tabi olarak Svalbard'da ticari faaliyetlerde bulunmalarına izin vermektedir. Norveç, antlaşmanın kendisine balıkçılık, mineraller ve petrol ve gaz rezervleri de dahil olmak üzere takımadaların doğal kaynakları üzerinde münhasır haklar verdiğini savunmaktadır. Rusya ise antlaşmanın tüm imzacıların bu kaynaklara eşit erişimini sağladığını iddia etmektedir. Dolayısıyla antlaşmanın mevcut yorumu Norveç ve Rusya arasında ihtilafli bir konu haline gelmiştir. Antlaşma modern Deniz Hukuku'nun gelişiminden önce hazırlandığından, kabul edilen antlaşma maddelerinde yer alan diğer kıyaslı olan devletlere eşit ekonomik erişim hakkının Svalbard'ın 12 deniz mili karasularının ötesindeki sular için de geçerli olup olmadığı konusunda anlaşmazlık vardır. Norveç, Antlaşma hükümlerinin sadece Svalbard'ın kara ve iç suları için geçerli olduğunu, takımadaları çevreleyen suların ise Norveç'in münhasır ekonomik bölgesinin bir parçası olduğunu ve Norveç'in yargı yetkisine tabi olduğunu savunmaktadır (Ulfstein ve Henriksen, 2011, s. 24). Bu sorun ilk olarak 1977'de Norveç'in takımadaların 200 deniz mili çevresinde Balıkçılık Koruma Bölgesi kurmasıyla ortaya çıkmıştır (Ø. Jensen, 2020, s. 95). Norveç Sahil Güvenliği bölgede devriye gezmekte ve Norveç balıkçılık yönetmelik ve kanunlarını uygulamaktadır. Ancak başta Rusya ve AB üyesi bazı ülkeler olmak üzere, Svalbard çevresindeki suların Svalbard Antlaşması kapsamında eşit erişim ilkelerine tabi olduğunu savunarak Norveç'in bölgede münhasır balıkçılık yetkisi iddiasına itiraz etmişlerdir. Norveç Svalbard çevresindeki sular üzerinde egemenliğe ve bu sulardaki balıkçılık faaliyetlerini düzenleme hakkına sahip olduğunu savunurken, başta Rusya olmak üzere diğer ülkeler bölgedeki kaynaklara erişimde eşit haklara sahip olduklarını iddia etmektedir. Son yıllarda Norveç, Svalbard çevresindeki sularda uygulama tedbirlerini arttırmış ve bu da diğer ülkelerle diplomatik gerginliklere yol açmıştır. Bu anlaşmazlık bölge siyasetinde tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

### **1.3. Arktik Paydaşları**

Arktik paydaşlarının yaygın olarak kullanılan tanımı Arktik ülkeleri ve bölgede yaşayan yerli halkları kapsamaktadır. Sekiz Arktik ülkesi Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri bölgede toprak iddialarına sahiptir ve Arktik paydaşları olarak tanınmaktadır. Bununla birlikte, Çin ve diğer Arktik dışı ülkeler gibi uluslararası oyuncuların artan ilgisi ve varlığıyla birlikte,

Arktik paydaşlarının tanımı daha karmaşık hale gelmektedir. Bu oyuncuların bölgede ekonomik ve stratejik çıkarları bulunmaktadır ve Arktik 'in yönetişimini ve gelişimini etkilemektedir. Bu nedenle, Arktik paydaşları kavramı evrim geçirmekte ve bölgenin kalkınmasında rol alan tüm aktörlerin bakış açılarını ve çıkarlarını dikkate almak giderek daha önemli hale gelmektedir.

Arktik devletleri, Kuzey Kutup Dairesi içinde toprakları veya suları olan Kanada, Danimarka (Grönland), Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşmaktadır. Bu ülkeler, toprak iddiaları ve bölgeyle olan tarihi, ekonomik ve kültürel bağları nedeniyle Arktik bölgesindeki birincil paydaşlar olarak kabul edilmektedir (Byers, 2010). Bu ülkeler aynı zamanda Arktik devletleri ve bölgenin yerli halkları arasında iş birliği, koordinasyon ve etkileşimi sağlamak amacıyla 1996 yılında kurulan hükümetler arası bir forum olan Arktik Konseyi'nin de üyeleridir. Arktik Beşlisi olarak ifade edilen, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç ve Danimarka'nın ise doğrudan Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Bu ülkeler, Arktik bölgesi ve yönetimindeki kilit aktörler olarak görülmektedir.

Her ülke bölgede kendi ulusal çıkarlarını gözetmektedir ve bu çıkarlar her zaman diğer ulusların çıkarlarıyla örtüşmemektedir. Örneğin Rusya hem güvenlik hem de ekonomik kalkınmaya güçlü bir vurgu yaparak, bölgede askeri varlığını güçlendirmeyi ve doğal kaynaklara ve deniz yollarına erişimini genişletmeyi amaçlamaktadır. Rusya'nın Arktik politikası, Rusya'nın Asya'ya ihracatı için kilit bir ulaşım yolu haline gelebilecek Kuzey Denizi Rotasının geliştirilmesine öncelik verirken, bölgedeki Rus egemenliğinin önemini de vurgulamaktadır. Rusya, bölgedeki açık deniz petrol ve gaz gelişimine büyük yatırımlar yapmakta ve bölgedeki askeri varlığını genişletmektedir. Ayrıca Rusya, yeni limanlar ve ulaşım yolları inşa etmek de dahil olmak üzere bölgedeki gerekli altyapıyı geliştirmek için çalışmaktadır (Zysk, 2011, s. 95). Rusya, teknolojik gelişmelere ve yatırımlara erişim sağlamak amacıyla Arktik faaliyetlerinde, Çin ile ortaklık kurmaktadır. (Kraska, 2011, s. 258). Yamal LNG projesi bu stratejik ortaklığın önemli bir örneği olarak ön plana çıkmaktadır. Proje, Yamal Yarımadası'nda yer alan ve Rus Novatek, Fransız Total ve Çinli CNPC tarafından ortaklaşa işletilen bir sıvılaştırılmış doğal gaz üretim tesisidir (Weidacher Hsiung, 2016). Proje, bölgedeki Rusya ve Çin arasındaki ilişkilerde giderek artan iş birliğinin bir sembolü olarak görülmektedir; Rusya yatırım ve teknolojik uzmanlık için Çin'e güvenirken, Çin de Rusya'nın doğal kaynaklarına erişim kazanmakta ve bölgedeki potansiyelini artırmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana Alaska aracılığıyla bir Arktik ülkesi olmuştur, ancak bir Arktik ülkesi olarak daha geniş bir ulusal kimlik oluşturmak için mücadele etmiştir. Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Arktik bölgesinin artan öneminin farkına varmış ve Alaska'yı desteklemek ve kendisini bir Arktik ulusu olarak kabul ettirebilmek için çeşitli adımlar atmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Arktik Konseyi'ne katılımını artırmış ve Arktik politikasını devlet kurumları arasında koordine etmek için Başkan Obama döneminde Arktik Yürütme Komitesi'ni kurmuştur (Pincus, 2013, s. 150). Trump yönetimi sırasında, Arktik Konseyi'nin çalışmalarına iklim değişikliği inkarının da dahil edilmesi yönünde bir baskı uygulanmıştır. Bu baskı, önceki yönetimin iklim değişikliğine ve bunun ele alınması için uluslararası iş birliğine duyulan ihtiyaca odaklanan yaklaşımından oldukça farklı bir yaklaşım olarak dikkat çekmiştir. Trump yönetimi altında Amerika Birleşik Devletleri, konsey raporlarında ve diğer ülkelerle yapılan anlaşmalarda değişiklikler talep ederek yıllar süren müzakerelerin sonuçlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Şu anki Başkan Joe Biden ise, bir süredir pasif durumda olan Arktik Yürütme Komitesi'ni yeniden faaliyete geçirerek, karşılıklı saygı, diyalog ve istişare odaklı Arktik 'in ortak yönetimine dayalı bir ortaklığın öneminin altını çizmiştir (House, 2021). Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri Arktik bölgesinde bilimsel araştırma, altyapı geliştirme ve ekonomik büyümeyi sağlamak için çeşitli adımlar atmıştır. Bu çabalar, bölgenin stratejik ve ekonomik öneminin giderek daha fazla farkına varıldığını ve bölgede Amerikan etkisini gösterme arzusunu yansıtmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Arktik stratejisi bölgede güvenliğin sağlanması, emniyetin desteklenmesi ve savunma iş birliğinin sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Strateji, Amerika Birleşik Devletleri'ni gelecek yıllarda bölgedeki çeşitli zorluklara ve beklenmedik durumlara yanıt vermeye hazırlamayı amaçlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri bölgede egemenliğini kullanmayı, ikili ve çok taraflı eğitim ve tatbikatlar yapmayı ve Arktik ulaşımını geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Kanada'nın Arktik politikası, Arktik egemenliğinin ve güvenliğinin artırılması amacıyla, Kanada Silahlı Kuvvetleri ve diğer güvenlik personelini desteklemek için altyapı geliştirilmesini ve ortak güvenlik sorunlarını ele almak için diğer Arktik ülkeleriyle iş birliği yapılmasını; ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesi amacıyla, kaynak geliştirme, turizm ve altyapı yatırımları da dahil olmak üzere Kuzey topluluklarında ekonomik büyümeyi ve istihdam yaratmayı desteklemenin yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetlere erişimi iyileştirmeyi; Arktik çevrenin korunması amacıyla,

çevresel etkileri en aza indiren sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını oluşturmayı ve bölgenin eşsiz ekosistemlerini ve biyolojik çeşitliliğini korumayı ve iklim değişikliği ve diğer çevresel zorlukları ele almayı ; yönetim yapılarını iyileştirmek için Yerli halklar ve Kuzey topluluklarıyla birlikte çalışmayı, diğer Arktik ulusları ve paydaşlarıyla diyalog ve iş birliğine girmeyi ve uluslararası sahnede Kanadalıların çıkarlarını savunmayı içermektedir (Kikkert ve Lackenbauer, 2019, s. 3). Kanada, bölgeyi ulusal kimliği ve egemenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve Arktik güvenliği ve altyapısına büyük yatırımlar yapmaktadır.

Danimarka, Grönland sayesinde bir Arktik ülkesidir. Grönland, Danimarka Krallığı içinde özerk bir bölgedir. Danimarka'nın Arktik stratejisi Danimarka ve Grönland Adaları için ortak bir politika belgesidir. Strateji 2011 yılında Danimarka Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmış olup Danimarka'nın Arktik bölgesindeki önceliklerini özetlemektedir (Rahbek-Clemmensen, 2011). Strateji, Danimarka'nın bölgede sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması ve uluslararası iş birliğine olan bağlılığını vurgulamaktadır. Strateji aynı zamanda bölgedeki yerli halkların önemine dikkat çekmekte ve onların hak ve menfaatlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca strateji, bölgenin ekonomik potansiyelini kabul etmekte ve bölgede sorumlu ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır.

Norveç, Kuzey Kutbu'nda Fridtjof Nansen, Roald Amundsen ve Otto Sverdrup'un ilk keşiflerine kadar uzanan zengin bir tarihe sahiptir. Norveç'in Arktik kimliği, Arktik keşiflerine, yerli Sami nüfusuna, balıkçılığa ve denizcilik bilgisine dayanmaktadır (Medby, 2014). Son yıllarda Norveç'in odak noktası açık denizde petrol ve gaz arama, araştırma ve eğitim ile turizm ve balıkçılık gibi diğer sektörlerin geliştirilmesine kaymıştır. Arktik, Norveç'in dış politikası için kilit bir konu olarak öne çıkmaktadır ve Norveç, Arktik Konseyi ve diğer uluslararası örgütler de dahil olmak üzere Arktik meselelerine aktif olarak katılmaktadır. Norveç'in Arktik politikası, sürdürülebilir bir Arktik geleceği, uluslararası iş birliği, bilgi tabanlı bir iş sektörü, geniş tabanlı bilgi gelişimi, çevrenin korunması ve yerel toplulukların ihtiyaçlarının dengelenmesinin önemini kabul eden sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımına dayanmaktadır (Heininen, 2012). Norveç, ayrıca bölgede bölgesel istikrar ve iş birliğini sağlamak için Rusya da dahil olmak üzere Arktik komşularıyla yakın bir şekilde çalışmaktadır. Norveç'in Arktik keşif geçmişine, yerli nüfusuna ve denizcilik bilgisine dayanan güçlü Arktik kimliği, bölgedeki kilit oyuncularından biri haline gelmesini sağlamıştır. Norveç'in, Kuzey Kutbu

açıklarında petrol ve gaz geliştirmedeki liderliğinin yanı sıra turizm ve balıkçılık sektörlerindeki güçlü konumu da bölgedeki ekonomik gücüne katkıda bulunmuştur. Norveç bugüne kadar beş Arktik stratejisi geliştirmiştir ve bunlardan en sonuncusu 2017 tarihli "Norveç'in Arktik Stratejisi" başlıklı belgedir (Heininen, Everett, Padrtova ve Reissell, 2020, s. 72). Belgede uluslararası iş birliği, iş geliştirme, bilgi geliştirme, alt yapı, çevre koruma ve acil durum ahzırlığı gibi beş öncelikli alanı belirtilmektedir. Stratejinin kapsayıcı vizyonu bölgede barışçıl, yenilikçi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve bölgede barış, istikrar ve öngörülebilirliğin tesis edilmesi, ekosistem temelli yönetimin uygulanması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi yer almaktadır.

Finlandiya'nın Arktikte yönelik dış politikası, uzun zamandır bölgede iş birliği ve ortak çalışmaya odaklanmıştır. Finlandiya hükümeti, Finlandiya'yı sürdürülebilir kalkınma ilkelerine ve çevrenin korunmasına güçlü bir bağlılık gösteren aktif ve sorumlu bir Arktik aktörü olarak konumlandırmıştır. Finlandiya, bölgesel meselelerde proaktif bir katılımcı olarak rolünü vurgulayarak uluslararası Arktik iş birliğine aktif olarak katılmaktadır. Finlandiya Hükümeti 2012 yılında Arktik bölgesinde sürdürülebilir uygulamalara ve sorumlu eylemlere olan bağlılığını vurgulayan bir bildiri yayınlamıştır. Bu taahhüt, Finlandiya'nın bölgede sorumlu bir paydaş olarak konumunu daha da güçlendirmektedir. Finlandiya, 2017 yılında Arktik Stratejisinin Güncellenmesi için bir Eylem Planı yayınlayarak Arktik politikaları için temel öncelikleri ortaya koymuştur. Bu öncelikler arasında Finlandiya'nın Arktik bölgesindeki dış politikası ve AB politikası, Finlandiya'nın Arktik uzmanlığından yararlanma, sürdürülebilir turizmi teşvik etme ve bu hedefleri desteklemek için altyapı çözümleri geliştirme yer almaktadır (Heininen ve diğerleri, 2020, s. 41) Eylem Planı, Finlandiya'nın sürdürülebilirlik ve sorumlu yönetim temel değerleriyle uyumlu Arktik politikalarının şekillendirilmesinde aktif bir rol oynama niyetini yansıtmaktadır. Finlandiya iş birliğinin Arktik devletlerinin çevre sorunlarını ele almaları ve bölgeyi siyasi açıdan düşük çekişmeli bir alan olarak tutmaları için tek geçerli seçenek olduğuna inanmaktadır. Finlandiya, buz kırma, Arktik gemicilik ve Arktik telekomünikasyon alanları da dahil olmak üzere Arktik araştırma ve geliştirme çalışmalarına aktif olarak katılmaktadır. Ayrıca Finlandiya, çevrenin korunması ve yerel toplulukların ihtiyaçlarına odaklanarak bölgede sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çalışmaktadır.

İsveç'in Arktik stratejisi, bölgede sürdürülebilir kalkınmayı tesis etmek ve çevreyi

korumak için uluslararası iş birliğine duyulan ihtiyaç etrafında şekillenmektedir. Strateji, ayrıca İsveç'in Arktik araştırmalarındaki uzmanlığını ve bu uzmanlığı bölgenin refahına katkıda bulunmak için kullanma taahhüdünü vurgulamaktadır (Heininen ve Exner-Pirot, 2020, s. 9). Arktik çevrenin korunması ve iklim değişikliğinin önlenmesi İsveç'in bölgedeki temel öncelikleridir. İsveç, Arktik 'in düşük gerilimli bir bölge olarak kalmasını hedeflemektedir. İsveç'in bölgeye yaklaşımı, çok taraflılığa, diplomasiye ve diğer Arktik ülkeleriyle diyaloga olan bağlılığı ile karakterize edilmektedir. İsveç ayrıca Arktik Konseyi, Nordik Konseyi ve Barents Avrupa-Arktik Konseyi'ne üye olmasıyla da Arktik 'teki kurumsal iş birliğine önem verdiğini göstermektedir. İsveç'in stratejisi daha güçlü çevre koruma çabalarına, iklim değişikliği ile mücadeleye, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemlerin daha iyi korunmasına ve bölgedeki kaynakların sürdürülebilir kullanımına duyulan ihtiyacı vurgulama odaklı şekillenmektedir.

İzlanda'nın Arktik konusundaki tutumu, uluslararası iş birliği ve diplomasiden yararlanan küçük, tarafsız bir ülke olma yönündeki tarihi deneyimine dayanmaktadır. İzlanda sürekli olarak barışçıl ve istikrarlı bir Arktik bölgesinin korunmasının önemini vurgulamış ve bölgede çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın güçlü bir savunucusu olmuştur. Ayrıca İzlanda, Arktik bölgesinde özellikle iklim değişikliği, yenilenebilir enerji ve biyoçeşitlilik alanlarında bilimsel araştırma ve inovasyona duyulan ihtiyaç doğrultusunda politikalar üretmektedir. Bu bağlamda, bölgede bilimsel araştırma ve iş birliğini tesis etmek için aktif bir yaklaşım benimsemiştir. İzlanda kendisini sınırlı kaynaklara sahip, ancak Arktik Konseyi'nin çalışmalarına katkıda bulunacak değerli bilgi ve uzmanlığa sahip küçük bir devlet olarak görmektedir. İzlanda'nın Arktik politikası, 12 ilke veya öncelik alanından oluşan kapsamlı bir strateji sunan 2011 tarihli İzlanda'nın Arktik Politikası Hakkında Parlamento Kararı'nda yansıtılmaktadır. Bu ilkeler, Arktik Konseyi'nin desteklenmesi ve güçlendirilmesi, İzlanda'nın bir kıyı devleti olarak konumunun güvence altına alınması, Arktik bölgesinin tanımlanması, Anlaşmazlıkların çözümü için Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kullanılması, Faroe Adaları ve Grönland ile işbirliğinin güçlendirilmesi ve artırılması, bölgedeki Yerli Halkların Haklarının Desteklenmesi, İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin önlenmesi, Arktikte geniş tanımlı güvenlik çıkarlarının korunması, Arktik bölgesindeki devletler arasında daha fazla ticari ilişki geliştirilmesi, İzlandalıların Arktik konularında bilgilerini artırmak, Yerel düzeyde istişarelerin ve iş birliğinin artırılması ilkelerinden oluşmaktadır (Heininen ve diğerleri, 2020, s. 54)

Arktik bölgesi daha erişilebilir hale geldikçe ve stratejik önemi arttıkça, Arktik dışı devletlerin, uluslararası kuruluşların ve özel aktörlerin bölgeye olan ilgisi de artmaktadır. Bölgeye ilgi duyduğunu ifade eden ülkeler arasında Çin, Japonya, Güney Kore ve Singapur öne çıkmaktadır. Bu ülkeler bölgede araştırma gezileri, kaynak keşfi ve Arktik altyapı yatırımları gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu ülkelere ek olarak Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Dünya Vahşi Yaşam Fonu da dahil olmak üzere çeşitli uluslararası örgütler de Arktik meselelerine dahil olmaktadır. Bu kuruluşlar iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma ve bölgenin biyolojik çeşitliliğinin korunması gibi konulara odaklanarak çalışmalarını yürütmektedir. Enerji ve denizcilik şirketleri ve turizm operatörleri gibi özel aktörler de Arktik bölgesiyle giderek daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Bu aktörler bölgenin doğal kaynaklarından faydalanmayı, yeni ticaret yolları oluşturmayı ve yeni turizm fırsatları sağlamayı amaçlamaktadır. Arktik dışı ülkelerin, bölgeye yönelik artan ilgisi, daha karmaşık ve çeşitli bir paydaş ortamına yol açmaktadır. Arktik Konseyi'nin son olarak İsviçre'nin katılımı ile, on üçe çıkan Daimî gözlemci ülkesi, konseyin toplantılarına ve faaliyetlerine katılmaktadır, ancak karar alma süreçlerinde oy hakkına sahip değildirler (Graczyk ve Koivurova, 2014). Bununla birlikte, bu ülkelerin katılımı Arktik ve Arktik dışı devletler arasındaki iş birliği ve yardımlaşmanın artmasına olanak sağlamaktadır ki bu da bölgedeki ortak zorlukların ele alınması açısından önemlidir.

Avrupa Birliği ve NATO, Arktik Konseyi'nin bir parçası olan üye devletleri aracılığıyla bölgede dolaylı paydaşlardır. AB'nin Arktik topraklarına sahip üç üye ülkesi (Danimarka, Finlandiya ve İsveç) vardır ve sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması ve Arktik devletleri ve yerli halklarla iş birliğine odaklanan kendi Arktik politikasını geliştirmiştir. Bölgede toprakları bulunan beş üye devlete (Kanada, Danimarka, Norveç, ABD ve İzlanda) sahip olan NATO ise güvenlik ve savunmaya odaklanan ancak aynı zamanda Rusya da dahil olmak üzere diğer Arktik paydaşlarıyla iş birliği ve diyalogu vurgulayan kendi Arktik politikasını geliştirmiştir. Hem AB hem de NATO, Arktik bölgesinin önemini ve küresel güvenlik, ekonomi ve çevre üzerindeki etkisini kabul etmiş ve ortak zorlukları ve fırsatları ele almak için Arktik Konseyi ve üyeleriyle birlikte çalışma kararlılıklarını ifade etmişlerdir.

AB'nin bölgeye yönelik artan ilgisi ve bir Arktik politikası geliştirmesi, küresel ısınmanın etkisi ve bölgede artan insan faaliyetleri de dahil olmak üzere bölgedeki değişen koşullardan kaynaklanmaktadır. AB bir yandan bölgede özellikle gemicilik,

enerji ve balıkçılık alanlarında ekonomik büyüme için fırsatlar görmektedir. Diğer yandan, Arktik ekosisteminin kırılganlığını ve korunması gerektiğini kabul etmektedir. AB'nin bu alanda geliştirdiği politika, ekonomik çıkarlar ile çevresel kaygılar arasında bir dengeleme hareketini yansıtmaktadır. (Wegge, 2012). AB ayrıca bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmayı tesis etmek, araştırma ve yenilikçiliği desteklemek ve ortak zorlukları ele almak için Arktik devletleri ve diğer paydaşlarla birlikte çalışmakla ilgilenmektedir.

NATO da son yıllarda bölgedeki faaliyetlerini arttırmaktadır. NATO'nun bölgedeki rolü öncelikle güvenlik ve istikrarın sağlanmasına odaklanmıştır. NATO'nun Arktik politikası diğer Arktik paydaşlarıyla iş birliği ve diyalogun önemini vurgulamakta ve bölgede güvenlik için çevresel, ekonomik ve toplumsal faktörleri de içeren kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliğini kabul etmektedir. Hem AB hem de NATO Arktik bölgesinin önemini ve stratejik önemini kabul etmekte ve bölgede istikrar, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için diğer Arktik paydaşlarıyla birlikte çalışmaya istekli olduklarını ifade etmektedirler.

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **İNGİLİZ OKULUNDA ULUSLARARASI TOPLUM KAVRAMI**

#### **2.1. Uluslararası Toplumun Temel Argümanları ve Tarihsel Gelişimi**

Devlet davranışları için nedensel açıklamalara odaklanan realizm veya liberalizm gibi diğer yaklaşımların aksine, İngiliz Okulu uluslararası ilişkileri yönlendiren daha derin sosyal dinamikleri anlamakla daha fazla ilgilenmektedir. İngiliz Okulu, üç geleneğin (Realizm, Rasyonalizm ve Devrimcilik) ortak noktalarını sentez yöntemiyle bir araya getirerek Uluslararası İlişkiler benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Üç anahtar kavrama yaptığı vurgu ve eklektik yaklaşımı, uluslararası siyasetin dinamiklerinin ve devletler ile devlet dışı aktörler arasındaki etkileşimlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yaklaşım, Realizm, Rasyonalizm ve Radikalizmden oluşan üç ana geleneği kapsamaktadır (M. Wight, 1991, s. 259). Bu gelenekler uluslararası sistemi, uluslararası toplumu ve dünya toplumunu kavramsallaştırmanın farklı yollarını temsil etmektedir. Bu bağlamda, uluslararası sistem kavramı, uluslararası arenada devletler arasındaki etkileşim ve ilişkilere odaklanmaktadır. İki ya da daha fazla devletin birbirleriyle yeterli teması ve birbirlerinin kararları üzerindeki etkisi olduğunda oluşan ve bir bütünün parçaları gibi davranmalarına neden olan yapıyı ifade etmektedir (Bull, 1977, s. 9). Bu yapı genellikle realizm ile

ilişkilendirilir ve güç politikalarını, devlet egemenliğini ve devletler arasında kendi çıkarları ve güvenlikleri için rekabeti vurgular. Uluslararası toplum ise devletler arasında ortak değerlerin, çıkarların, kimliklerin kurumsallaşması ile ilgili özgün bir kavramdır. Devletlerden oluşan uluslararası toplum ortak kurallar, kurumlar, değerler ve uygulamalarla birbirine bağlıdır. Bu paylaşılan kurallar, değerler ve uygulamalar, tek tek devletlerin çıkarlarını aşan ve onların barışçıl ve karşılıklı fayda sağlayacak şekilde iş birliği ve etkileşim içinde olmalarını sağlayan bir düzenin temelini oluşturur. Bu nedenle uluslararası toplum kavramı, devletlerin davranışlarını şekillendiren ve etkileşimleri için bir çerçeve sağlayan uluslararası ilişkilerin kilit bir itici gücü olarak görülmektedir. Uluslararası toplum kavramı, ortak çıkarları, değerleri ve normları paylaşan bir grup devlete atıfta bulunur ve bu da devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde kendilerini ortak bir kurallar dizisine bağlı olarak görmelerine yol açar (Bull, 1977, s. 13). Bu yapıda devletler belirli norm ve ilkelere isteyerek bağlı kalırlar ve düzen ve istikrarı korumak için iş birliği ve kolektif çabanın önemini kabul etmektedir. Bu, uluslararası bir toplum oluşturmak için devletlerin düzenli etkileşime girmeleri, ortak çıkar ve değerlere sahip olmaları ve kendilerini diğerleriyle ilişkileri düzenleyen ve sürdüren ortak kurallara bağlı görmeleri gerektiği anlamına gelmektedir. Ortak kural ve değerlere dayalı bir uluslararası toplum oluşturulduğunda, bu toplumun kurallara ve anlaşmalara saygı ile bağlı kalması mümkün olacaktır. Uluslararası toplum, devletler arasında kendilerini daha geniş bir kolektifin parçası olarak gördükleri bir topluluk duygusu ile ilişkilendirilmektedir. Bu kavram, uluslararası ilişkilerde paylaşılan değerlerin ve hukukun üstünlüğünün önemini vurgulayan rasyonalist ve Grotian fikirlerle ilişkilidir. Dünya toplumu kavramı devletler alanının ötesine geçerek bireyleri, devlet dışı aktörleri ve küresel sosyal etkileşimleri de kapsar. Ulusal sınırları ve kimlikleri aşarak tüm insanlığın birbirine bağlılığını ve karşılıklı bağımlılığını vurgulamaktadır. Dünya toplumu kozmopolit değerleri, evrensel insan haklarını ve geleneksel devlet merkezli sınırları aşan küresel bir topluluk fikrini tesis etmeye çalışmaktadır (Bull, 1977, ss. 269-70). Dünya toplumu kavramı, insan dayanışmasının önemini ve küresel sorunlara yönelik ortak sorumluluğu vurgulayan radikal veya Kantçı perspektiflerle ilişkilidir.

Bu tezin odak noktasını oluşturan uluslararası toplum kavramı, anarşinin varlığını kabul etmekle birlikte, anarşinin bir 'kaos' durumu olmadığını belirterek, çatışma ve uzlaşmanın aynı anda var olabildiği, "anarşi içinde düzen" şeklinde tanımlanabilecek yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu bakış açısı, uluslararası siyasetin, ulusal çıkarlarını

korumaya çalışan egemen devletler arasındaki sürekli çatışmalarla karakterize edilen "güç politikalarının" hâkim olduğu bir alan olarak tasvirine meydan okumaktadır. Bunun yerine, uluslararası toplum kavramı, devletlerin paylaşılan ve temel ortak hedefler doğrultusunda iş birliği yaptığı ve bir arada var olduğu daha nitelikli bir anlayışı vurgulamaktadır. Bu bakış açısı, devletlerin birincil odak noktalarının yalnızca güç mücadeleleri olduğu fikrini reddederek, ulusal çıkarlara dar bir şekilde odaklanmanın ötesine geçerek, istikrarlı bir uluslararası düzenin sürdürülmesi ve korunmasına yönelik devletlerin kolektif çaba ve isteklerini vurgulamaktadır.

Uluslararası toplumun, tarihin çeşitli noktalarında var olduğu ve mevcut uluslararası toplumun da Avrupa tarihinin belirli bir noktasında bölgesel bir düzenleme olarak başladığı ve daha sonra diğer siyasi aktörlerin bu toplumun temel kurallarını ve kurumlarını kabul etmesi ile dışa doğru genişlediği ve modern uluslararası toplumun on yedinci yüzyılda Avrupa'da modern devlet sisteminin ortaya çıkmasıyla başlayan tarihsel bir evrimin ürünü olduğu düşünülmektedir (Bull ve Watson, 1984, s. 13). 17. yüzyıl Avrupa'sında, modern devletlerin oluşumu ve güçlenmesiyle birlikte, uluslararası ilişkilerde devletler arasındaki eşitliğin tanınması ve birbirleriyle ilişkilerin düzenlenmesi önem kazanmıştır. Bu dönemde, bağımsız devletlerin uluslararası toplumun kurucu unsurları olarak kabul edilmesi, modern uluslararası hukukun gelişmesine ve uluslararası toplumun yapısının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. İngiliz Okulu'na göre modern devlet sisteminin ortaya çıkışı, devletler arasında paylaşılan normların, kuralların ve kurumların ortak çıkarlar ve değerler duygusu yarattığı uluslararası bir toplumun gelişmesine yol açmıştır. Bu uluslararası toplumun gelişimi, uluslararası hukukun büyümesi, uluslararası örgütlerin oluşumu ve küresel bir sivil toplumun ortaya çıkışıyla belirginleşmiştir. Başlangıçta egemenlik ve uluslararası hukuk ilkeleri kademeli olarak tüm Avrupa devletlerini kapsayacak şekilde genişletilmiş ve bu aşama, Avrupa'nın büyük güçlerinin herhangi bir devletin çok baskın hale gelmesini önlemek için istikrarlı bir güç dengesini korumaya çalıştığı bir güç dengesi diplomasisi ile karakterize edilmiştir. Daha sonraki aşamada, egemenlik ve uluslararası hukuk ilkeleri Avrupa'nın ötesine geçerek dünyanın diğer bölgelerindeki devletleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu aşama, devletlerin saldırganlığı önlemek ve uluslararası barış ve güvenliği korumak için iş birliği yaptığı bir kolektif güvenlik sisteminin ortaya çıkmasıyla belirginleşmiştir. En son aşamada da uluslararası hukuk ve insan hakları ilkeleri, milliyetleri veya vatandaşlıkları ne olursa olsun tüm bireyleri kapsayacak şekilde genişletilerek, iklim

değişikliği gibi küresel sorunların ele alınmasında küresel yönetimi ve iş birliğini oluşturmayı amaçlayan Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin ve kurumların ortaya çıkışıyla gelişimini sürdürmüştür.

Avrupa devletler sistemi, egemen devletler arasında bir güç dengesi ve diğer devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi gibi devletlerarası davranışı düzenleyen kural ve değerlerin oluşturulması ile şekillenmiştir. 1648 Vestfalya Antlaşması, modern devletler sisteminin oluşumunda ve uluslararası toplumun ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Wight, anlaşmanın devletler sisteminin hukuki temelini oluşturduğunu ifade etmiştir (Wight, 1977, s. 113). Bu antlaşma Avrupa'da modern bir düzenin kurulmasına vesile olarak, diplomasiyi savaşa alternatif olarak kullanılmasını sağlamış ve ittifaklar yoluyla gücün dengelenmesinin önemini ortaya koymuştur (Bull, 1977, s. 17). Vestfalya sonrası dönem, ilk evrensel uluslararası toplumun ortaya çıkışına işaret ettiği için uluslararası sistemin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Daha sonra uluslararası sistemin temelini oluşturacak olan egemenlik, ülkesellik ve uluslararası hukuk gibi kilit kavramlar Vestfalya Antlaşması'nı takip eden yüzyıllarda anlaşılmalı ve geliştirilmiştir. Vestfalya Antlaşmasını takip eden dönem egemen devletlerden oluşan bir uluslararası toplumun ortaya çıkışına ve büyümesine tanıklık etmiştir. Bu toplum, diplomatik temsilciliklerin kurulması, ortak hukuki uygulamaların benimsenmesi ve çok taraflı konferansların toplanması sayesinde etkin bir şekilde işlemiştir (Watson, 1992, s. 198). Bu gelişmeler devletlerin birbirleriyle eşitlik, karşılıklı saygı ve hoşgörü ilkeleri temelinde etkileşim içinde olduğu bir devletler toplumu fikrini oluşturmuştur. Bu fikir, kalıcı barış ve uyumun temeli olarak devletler arasında güç dengesinin korunmasının önemini vurgulayan 1713 Utrecht Antlaşması'nda daha da geliştirilmiştir. İspanya Veraset Savaşını sona erdiren 1713 Utrecht Antlaşması, güç dengesi mekanizmasını uluslararası sistemin önemli bir bileşeni olarak resmen tanıdığı için Avrupa siyasetinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. (Watson, 1992, s. 234). Utrecht Antlaşması'nda güç dengesi ilkesinin kabul edilmesi, uluslararası ilişkilerde daha önceki hegemonya ve hakimiyet kavramlarından bir sapma anlamına gelmekteydi. Antlaşma, bir devletin çok güçlü olmasına ve potansiyel olarak tüm sistemin istikrarını tehdit etmesine izin vermek yerine, büyük Avrupalı güçler arasında hassas bir dengenin korunmasının önemini vurgulamış ve daha istikrarlı ve iş birliğine dayalı bir Avrupa siyasi ortamının temelini atmıştır. 1713'teki Utrecht Antlaşması'ndan sonra diplomasi yoluyla kalıcı ve sürekli bir diyalogun kurulmasının yolu açılmış. Bu durum, dinamik bir

güç dengesini kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası hukukun sürekli revizyonuna ve uluslararası toplum içindeki çeşitli özelliklerin evrimine de olanak sağlamıştır (Watson, 1992, s. 205). Vestfalya ve Utrecht Antlaşmaları, bugün devletlerin birbirleriyle etkileşim biçimlerini şekillendirmeye devam eden modern uluslararası ilişkiler sisteminin temelini atmıştır. Bu antlaşmalar, uluslararası sistemde barış ve istikrarın korunması için temel unsurlar olarak devlet egemenliğinin, diplomatik ilişkilerin ve güç dengesinin önemini vurgulamıştır. 1648'den Utrecht Antlaşmasına kadar olan dönem Avrupa'da ilerleme ve istikrarın yaşandığı bir dönem olmuştur. Ancak 1789 Fransız Devrimi uluslararası sisteme yeni zorluklar getirmiş ve onu dönüşüme zorlamıştır. Fransız Devrimi, geleneksel monarşi sistemini ve hanedan bağlarını zayıflattığı için Avrupa'nın siyasi dünyasında bir kriz yaratmıştır. Fransız Devrimi, Avrupa'da meşruiyet ilkesine meydan okuyan yeni fikir ve kavramların ortaya çıkması yoluyla tüm siyasi ve ekonomik kurumların kökten yeniden yapılandırılmasına sebep olmuştur. Din savaşlarının sona ermesinden bu yana uluslararası toplumdaki ilk büyük ideolojik çatışmanın başlangıcını işaret etmesi bakımından da oldukça önemlidir. Sistem birkaç yıl boyunca Avrupa'da büyük savaşları önlemede başarılı olmuş, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında zorluklarla karşılaşmıştır. Napolyon Savaşları sırasında kurulan ittifaklar ve akabinde Napolyon'un yenilgiye uğratılması, sadece onun düşüşünü sağlamakla kalmamış, aynı zamanda savaş sonrası Avrupa devlet sistemi için de zemin hazırlamıştır. 1815'te toplanan Viyana Kongresi, ortak çıkarların ve değerlerin uluslararası bir toplum inşa etmek için temel teşkil ettiği önemli bir aşamayı temsil ediyordu. Kongre, sadece ortak çıkarları ve kuralları vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda kapsamlı bir uluslararası hukuk anlayışının da temelini atmıştır (Watson, 1992, s. 240). Ortak zorlukları ele almak ve antlaşmalar yapmak için birlikte çalıştıkça, daha geniş bir Avrupa topluluğunun parçası olmaya dair kolektif bir bilinç şekillenmeye başlamış bu da devletler arasında giderek artan bir Avrupalılık duygusunun oluşmasına vesile olmuştur. Ortaya çıkan bu Avrupalı kimliği duygusu, uluslararası toplum içinde Avrupalı devletler arasında gelecekteki etkileşim ve ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Viyana Kongresi, modern uluslararası toplumun gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa devletleri arasında iş birliği, yasal çerçeveler ve ortak kimlik duygusu için zemin hazırlamış, böylece ortak çıkarlar ve değerlere dayalı daha organize ve uyumlu bir uluslararası topluluğun önünü açmıştır. Viyana Kongresi sırasında, dönemin büyük güçleri belirli noktalardaki farklılıklara rağmen, çatışmaları

sınırlandırmak, savaşları önlemek ve diplomatik ilişkileri üzerinde mutabık kalınan kurallar, normlar ve uygulamalar temelinde düzenlemek üzere tasarlanmış uluslararası bir sistem aracılığıyla mevcut statükoyu korumanın önemini ortaya koydular ve bir araya gelerek Avrupa Uyumu olarak bilinen yapıyı oluşturdular (Bull, 1977, s. 36). Viyana Kongresi daha istikrarlı ve düzenli bir Avrupa devlet sisteminin temellerini attı. On dokuzuncu yüzyıl boyunca bu sistem gelişti ve değişen koşullara uyum sağladı, ancak Büyük Güçlerin kolektif ve düzenli bir uluslararası düzen yaratma çabalarındaki kökenleri, Avrupa diplomasisi ve uluslararası ilişkiler tarihi üzerinde kalıcı bir etki bırakarak devam etti.

Başlangıçta uluslararası toplum, gücün çeşitli etki merkezleri arasında dağıldığı çok merkezli bir yapıya sahip olmuştur. Ancak zamanla, tek bir baskın merkezin daha belirgin bir rol üstlendiği tek merkezliliğe doğru bir kayma ile bir merkezleşme süreci meydana gelmiştir. Bu bağlamda, Avrupa merkezi güç olarak ortaya çıkmış ve uluslararası toplum Avrupa-merkezli olarak şekillenmiştir. Soğuk Savaş dönemi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından temsil edilen Batı bloğu ile Sovyetler Birliği tarafından temsil edilen Doğu bloğu arasındaki rekabetle birlikte tek merkezli uluslararası toplum kavramını daha da sağlamlaştırmıştır. Bu dönem, Avrupalı güçlerin küresel meselelerin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamasıyla Avrupa uluslararası toplumunu tek merkezli bir varlık olarak sağlamlaştırmıştır. Sömürgecilikten kurtulma süreciyle birlikte, Avrupa uluslararası toplumu erişim alanını kıta sınırlarının ötesine genişleterek daha küresel bir karaktere bürünmüştür. Eskiden sömürge olan bölgeler bağımsızlıklarını kazandıkça, küresel uluslararası toplum daha çeşitli ulusları ve kültürleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ancak en derin dönüşüm küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bu dönemde Batılı güçlerin ezici üstünlüğü, uluslararası toplumu aktif bir yayılmacı yaklaşıma doğru itmiştir. Bu dönem, ekonomilerin bütünleşmesi, teknolojinin ilerlemesi ve dünya çapında toplumların birbirine bağlanmasıyla karakterize edilen küresel bir uluslararası toplumun ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Küresel güç dengesindeki çeşitli krizler ve değişimler, mevcut küresel uluslararası toplumun çok kültürlü ve çok kutuplu olmasıyla sonuçlanmıştır. Farklı kültürler, ideolojiler ve çıkarlar artık küresel çerçevede bir arada bulunmakta ve etkileşime girmekte, bu da daha karmaşık ve dinamik bir uluslararası yapıya yol açmaktadır. Öte yandan, terörizm, küresel ekonomik eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi uluslararası toplumun etkili bir şekilde yanıt verme kapasitesini sınavan yeni ulusötesi zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu zorluklara

rağmen, ortak kural ve değerlere bağlı bir devletler topluluğu olarak uluslararası toplum fikri soğuk savaş sonrası dönemde güç kazanmaya devam etmiştir. Avrupa Birliği, Afrika Birliği ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği gibi bölgesel örgütlerin yükselişi, uluslararası toplum ilkelerinin bölgesel düzeyde uygulanabileceğini göstermektedir. Avrupa Uyumundan günümüze kadarki süreçte uluslararası toplumun evrimi, ortak kural ve değerlere bağlı devletler topluluğunun kademeli olarak genişlemesi ile karakterize edilmektedir. Uluslararası toplumun çok merkezli bir yapıdan tek merkezli bir yapıya ve nihayetinde çok kültürlü ve çok kutuplu bir küresel topluma evrilmesi tarihsel olaylar, güç mücadeleleri ve küresel dönüşümler tarafından şekillendirilmiştir.

## **2.2. Uluslararası Toplumun Temel Kurumları**

Uluslararası ilişkiler alanında, 'kurumlar' terimi genellikle devletler arasında belirli amaçlara hizmet eden resmi veya gayri resmi düzenlemelere atıfta bulunmak için kullanılır; uluslararası örgütler ve rejimler bunun önemli örnekleridir. Bununla birlikte, İngiliz Okulu 'kurumlar' kavramına farklı bir anlayış getirmektedir. İngiliz Okulu'na göre, uluslararası kurumlar resmi örgütler gibi somut varlıklardan daha fazlasını kapsar; aynı zamanda uluslararası düzeni sağlamak için devletler arasındaki etkileşimleri düzenleyen ve istikrara kavuşturan normatif temelleri de kapsamaktadır. Bull'un argümanı, uluslararası toplumda düzenin korunmasının uluslararası sistemde hüküm süren koşullara bağlı olduğu fikri etrafında dönmektedir. Bull'a göre düzeni sağlayan kurallar ancak uluslararası sistemdeki koşullar bu kuralların işlemesine izin verdiği ölçüde etkili olabilir. Düzenin sürdürülebilmesi için bu kuralların korunması gerekir ve bu koruma uluslararası sistemde gerekli koşulların yaratılmasına bağlıdır. Bull bu koşullardan uluslararası toplumun "kurumları" olarak bahsetmektedir. Bull tarafından tanımlanan kurumlar arasında güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçlerin uyumu yer almaktadır. Bu kurumlar uluslararası toplumun varlığını sembolize etmektedir. Bull'un kurumlardan bahsederken bunları resmi örgütlerden ziyade "ortak hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak şekillendirilmiş bir dizi alışkanlık ve uygulama" olarak ifade ettiğini belirtmek önemlidir (Bull, 1977, s. 71).

Kurumlar, İngiliz Okulu içerisinde birincil ve ikincil kurumlar olarak iki farklı kategoride ele alınmaktadır. Uluslararası toplumdaki birincil kurumlar, kasıtlı olarak tasarlanmaktan ziyade zaman içinde gelişen köklü ve kalıcı sosyal uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Öte yandan, ikincil kurumlar devletlerin belirli işlevleri yerine getirmek için uyarladıkları "hükümetler arası düzenlemeleri" ifade etmektedir (Buzan,

2014, s. 17). Daha spesifik ve teknik nitelikte olan ikincil kurumlar, kurum teriminin örgütsel yönüyle ilgilidir. Bunlar, genellikle devletler tarafından belirli amaçlara hizmet etmek üzere bilinçli olarak tasarlanmış hükümetler arası düzenlemeler olarak görülmektedir (Buzan ve Lawson, 2018). İkincil kurumlara örnek olarak Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme rejimi gibi örnekler verilebilir.

Uluslararası toplumu oluşturan temel kurumların incelenmesi, Bull'un ilk beş kurumunun ötesine geçerek, farklı bağlamlar ve dönemler arasında değişiklik gösteren daha geniş bir birincil ve ikincil kurumlar yelpazesini kapsar hale gelmiştir. Bull'un beş kurum tanımlamasından bu yana Buzan, Holsti, Mayall, Wight gibi birçok İngiliz Okulu teorisyeni birincil kurumların sınıflandırılmasını daha sistematik bir şekilde geliştirme girişiminde bulunmuştur. Wight kurumları "bireyler veya gruplar arasındaki ilişkileri düzenleyen, kalıcı, karmaşık, bütünlük ve organize bir davranış kalıbı ile karakterize edilen tanınmış ve yerleşik kullanımlar" olarak tanımlamaktadır (Wight, 1991, s. 141). Wight'ın tanımı, kurumların mutlaka resmi örgütler veya yapılar olması gerekmediğini, aynı zamanda devletler arasındaki etkileşimlere rehberlik eden gayri resmi davranış kalıpları ve normlara da atıfta bulunabileceğini öne sürmektedir. Wight, uluslararası toplumdaki kurumların doğası gereği değişken olduğunu ve faaliyet gösterdikleri toplumların kendilerine özgü tarihsel, kültürel ve siyasi özelliklerini yansıttığını öne sürmektedir. Wight'ın kurumları premodern ve modern uluslararası toplumlar olarak sınıflandırması bu noktayı vurgulamaktadır. Wight, premodern uluslararası toplumlarda elçiler, konferanslar ve kongreler, diplomatik bir dil, ticaret, dini mekanlar ve festivalleri içeren kurum örnekleri sunmaktadır. Bu kurumlar, daha önceki tarihsel dönemlerde devletler arasında iletişim, müzakere ve kültürel alışveriş araçları olarak hizmet etmiştir. Buna karşılık modern uluslararası toplumda Wight, modern uluslararası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan Avrupa uluslararası toplumuna özgü belirli kurumları tanımlamaktadır (Wight, 1977, s. 47). Bu kurumlar arasında diplomasi, egemenlik, uluslararası hukuk ve güç dengesi yer almaktadır. Bu kurumlar Vestfalya dönemi ve sonrasında Avrupa uluslararası sisteminin düzen ve istikrarının şekillenmesinde önemli roller oynamıştır. Wight'ın kurumlar listesini İngiliz Okulu'nda tanımlandığı gibi birincil ve ikincil kurumlar olarak kategorize etmediğini belirtmek gerekir. Bunun yerine Wight'ın yaklaşımı, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda mevcut olan çeşitli kurumları anlamaya ve bunların belirli uluslararası toplumlarla ilgisini vurgulamaya

odaklanmaktadır.

James Mayall, uluslararası toplumdaki kurumlar için bir kategorizasyon yaklaşımı benimseyerek bunları "kurumlar ve ilkeler bütünü" olarak adlandırmaktadır. Mayall'ın analizinde kurumlara örnek olarak "hukuk, diplomasi, güç dengesi vb." verilebilirken, ilkeler "egemenlik, toprak bütünlüğü ve müdahale etmeme" gibi kavramları kapsamaktadır. (Mayall, 2000, s. 150). Bunlar arasında Mayall, uluslararası toplum fikrinin üzerine inşa edildiği temel kurum olarak "uluslararası hukuku" vurgulamaktadır (Mayall, 2000, s. 94). Bununla birlikte, Mayall'ın kurumlar ve ilkeler kategorizasyonu, hukuk ve diplomasi gibi doğası gereği daha somut ve pratik olan kurumlar ile egemenlik ve müdahale etmeme gibi daha soyut ve teorik olan ilkeler arasında bir ayrım olarak yorumlanabilir. Kurumlar aktörler arasındaki etkileşimlere rehberlik eden somut uygulamalar ve normlar olarak görülebilirken, ilkeler uluslararası sistemdeki davranışlara rehberlik eden daha geniş normatif kavramları temsil etmektedir.

Kalevi Holsti'nin birincil kurumlar tartışmasına katkısı, bu kurumların uluslararası toplumdaki önemli değişikliklerin izlenmesinde ölçüt olarak oynadıkları rolü vurgulaması bakımından farklıdır. Holsti, uluslararası toplumdaki birincil kurumlara ilişkin analizinde temel kurumlar ile yönetsel kurumlar arasında ayrım yapmaktadır (Holsti, 2004, s. 25). Temel kurumlar sistemi şekillendiren temel yapıları tanımlayıp tesis ederken, yönetsel kurumlar sistem içindeki aktörler arasında süregelen ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Holsti bu noktayı açıklamak için egemenlik, ülkesellik ve uluslararası hukuku temel birincil kurumların örnekleri olarak tanımlar. Bu kurumlar, uluslararası sistemde devlet davranışlarını ve ilişkilerini yöneten temel ilke ve kuralları tanımlamaktadır. Buna karşılık, diplomasi, savaş, ticaret gibi kurumları yönetsel birincil kurumların örnekleri olarak tanımlamaktadır. Bu kurumlar, devletler ve uluslararası sistemdeki diğer aktörler arasındaki etkileşimleri ve işlemleri düzenleyen uygulamaları, fikirleri ve kuralları temsil etmektedir.

Buzan, yukarıda bahsi geçen akademik çalışmalardan yola çıkarak, birincil ve ikincil kurumlar arasındaki ayrım yoluyla kurumların hiyerarşik doğasına ve birbirleriyle olan bağlantılarına daha fazla açıklık getirmektedir. Buzan, çağdaş uluslararası düzenle ilgili olan birincil kurumların bir listesini çıkarmaktadır. Bu birincil kurumlar arasında egemenlik, ülkesellik, diplomasi, büyük güç yönetimi, insanların eşitliği, piyasa dinamikleri, milliyetçilik ve çevre yönetimi gibi kavramlar yer almaktadır (Buzan, 2004, s. 187). Buna karşılık Buzan, ikincil kurumları uluslararası örgütler, antlaşmalar ve

rejimler içerisinde resmileştirilen ve rutinleştirilen belirli kurallar ve karar alma prosedürleri olarak tanımlanmaktadır. Bu ikincil kurumlar uluslararası toplumun yönetim yapısını oluşturmaktadır. Birincil kurumların aksine, ikincil kurumlar bilinçli olarak aktörlerin kendi çıkarlarının uzantısı olarak tasarlanmıştır. Özünde, birincil ve ikincil kurumlar arasındaki ilişki iç içe geçmiştir. Temel normları ve uygulamaları temsil eden birincil kurumlar, ikincil kurumların üzerine inşa edildiği temel görevi görür. Birincil kurumlar zaman içinde evrimleşirken ve mutlaka kasıtlı devlet eylemlerinin sonucu olmak zorunda değilken, ikincil kurumlar belirli hedefleri karşılamak ve uluslararası toplumdaki pratik zorlukları ele almak için kasıtlı olarak oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, ikincil kurumlar birincil kurumların temel yapıları tarafından şekillendirilir ve bu yapıları yansıtır, bu da uluslararası iş birliği ve etkileşimi kolaylaştıran bir yönetim yapısının oluşmasına yol açmaktadır.

Uluslararası toplum içerisindeki tüm eylemlerin barışçıl yollarla yapılmasına zemin hazırlayan ve şiddet ve savaş sarmalında bile aktif olmaya devam eden Diplomasi, devletler ve diğer siyasi oluşumlar arasında iletişim ve diyalogu mümkün kıldığı için uluslararası toplumun temel taşı olarak kabul edilmektedir. Devletler arasında uyumun, koordinasyonun ve anlaşmaya varmanın sağlanmasında hayati bir rol oynamaktadır (Bull, 1977, s. 156). Bull tarafından kavramsallaştırıldığı şekliyle uluslararası hukuk, yalnızca resmi anlaşmaları ve kuralları değil, aynı zamanda normları ve ahlaki ilkeleri de kapsamaktadır. Uluslararası toplumun düzeni için gerekli asgari şartları tayin eden ve uluslararası toplumda düzenin korunmasında kilit bir unsur olan Uluslararası hukuka bağlılık, devletler toplumu içerisinde devletler arasındaki ilişkilerde öngörülebilirlik ve istikrarın sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır (Bull, 1977, s. 124). Ana fonksiyonu uluslararası toplumun tek bir güç tarafından hegemonya altına alınarak küresel bir imparatorluğa dönüşmesini engellemek olan Güç dengesi, onu güç dağılımından kaynaklanan tesadüfi bir sonuç olarak gören realist bakış açısının aksine, Bull tarafından uluslararası toplumdaki devletlerin kasıtlı bir başarısı olarak görülmektedir. Tek bir gücün üstünlüğü elinde tutmadığı ve diğerlerine şartları dikte etmediği bir durumu ifade etmektedir (Bull, 1977, s. 97). Devletler, güç dengesini korumayı kabul ederek bir gücün diğerleri üzerinde tahakküm kurmasını önleyebilir ve uluslararası sistemin istikrarlı ve düzenli kalmasını sağlayabilir. Kendi çıkarları ve değerleriyle oluşturdukları güç dengesi sayesinde uluslararası topluma genel bir gidişat belirleyen büyük güçler yönetimi, Büyük güç yönetimi, birkaç güçlü devletin uluslararası

toplumun işlerini denetleme ve koordine etmedeki tanınmış rolünü ifade etmektedir. Bu büyük güçler, uluslararası toplumun işleyişini yönetme yetki ve sorumluluğuna sahip olarak algılanmaktadır. Başkaları adına hareket etme meşruiyetleri ve kapasiteleri uluslararası toplumda düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynar (Bull, 1977, s. 203). Büyük güçlerin diğer devletler tarafından kabul edilen özel hak ve sorumlulukları, uluslararası düzenin sürdürülmesi, krizlerin yönetilmesi ve güç dengesinin sağlanmasındaki rollerini artırmaktadır. Eylemleri ve etkileri, uluslararası toplumun genel istikrarına ve işleyişine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Uluslararası toplum içerisindeki düzeni hem bozabilen hem de yeni bir düzen inşa edebilen, mevcut yapılanmanın lehine ya da aleyhine köklü değişimlere neden olabilen savaş kurumu ise uluslararası toplumda önemli bir rol oynar ve Bull tarafından ifade edildiği şekliyle ikili bir amaca hizmet etmektedir (Bull, 1977, s. 178). İlk olarak, savaş uluslararası toplumdaki düzensizliğin bir tezahürü olarak görülmektedir. Siyasi birimler arasındaki çatışmaların ve düşmanlıkların bir ifadesidir ve devletler arasındaki kurulu düzeni ve istikrarı potansiyel olarak bozabilir. Bull, savaşın uluslararası toplumun kuralları ve normları tarafından belirlenen sınırlar dahilinde sınırlandırılması ve kontrol altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda savaş, uluslararası sistemin işleyişine yönelik potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır. İkinci olarak Bull, savaşın aynı zamanda uluslararası hukukun uygulanması, güç dengesinin korunması ve adil değişimlerin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak da kullanılabileceğini savunmaktadır. Savaş yıkıcı olabileceği gibi, özellikle ihlal edildiklerinde veya devletler arasında dengenin yeniden kurulması gerektiğinde, uluslararası norm ve kuralları korumak için bir araç olarak da kullanılabilir. Bazı durumlarda savaşa başvurmak, belirli sorunları ele almak veya saldırganlığa ve uluslararası hukuk ihlallerine karşı koymak için haklı bir araç olarak kabul edilebilir. Zaman içinde uluslararası toplum, savaşın yıkıcı sonuçlarını azaltmak ve silahlı çatışmalar sırasında belli bir düzeyde düzeni korumak amacıyla savaşın yürütülmesini düzenleyen kurallar ve yönetmelikler oluşturmaya çalışmıştır.

### **2.3. Bölgesel Uluslararası Toplular**

Uluslararası toplumun bölgesel düzeyde incelenmesi, İngiliz Okulu'nun yeni nesil akademisyenlerinin önemli bir katkısı olarak ortaya çıkmıştır. İngiliz Okulu'nun klasik akademisyenlerinin aksine, çağdaş İngiliz Okulu akademisyenleri bölgesel uluslararası toplum konusuna farklı perspektiflerle yaklaşmaktadır. Klasik İngiliz Okulu akademisyenleri, bölgesel uluslararası toplumun tarihsel boyutuna daha fazla odaklanmış

ve bölgesel uluslararası toplumu kendi içinde açıklamak yerine Avrupa uluslararası toplumunun dünyanın diğer bölgelerine yayılmasının izini sürmüştür. Klasik İngiliz Okulu teorisyenleri için, Avrupa uluslararası toplumunun çalışılması esas olarak küresel uluslararası toplumun ortaya çıkışını anlamak için temel oluşturmuştur.

Son dönem İngiliz Okulu akademisyenleri ise, bölgesel uluslararası toplumlara ilişkin önceki çalışmalara kıyasla farklı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu akademisyenler, bölgesel uluslararası toplumları küresel bir uluslararası topluma doğru evrimde bir geçiş aşaması olarak görmek yerine, küresel bir uluslararası toplumun daha geniş çerçevesi içinde hem küresel hem de bölgesel uluslararası toplumların paralel varlığını kabul ederek, uluslararası toplumun küresel olarak homojen görülmemesi gerektiğini ifade ederek daha geniş küresel uluslararası toplumun yanında var olan ve onunla etkileşim içinde olan farklı bölgesel uluslararası toplumların var olduğu iddia etmişlerdir (Costa-Buranelli, 2014, ss. 38-40). Bu paralel varoluş, uluslararası toplumun küresel ve bölgesel düzeylere farklılaşmasının yanı sıra bölgeler arasında da farklılaşma anlamına gelmektedir. Barry Buzan, küresel ve bölgesel uluslararası toplumların bir arada varoluşunu "yumurta" metaforunu kullanarak açıklamaktadır. Buzan'a göre uluslararası sistemdeki neredeyse tüm devletler ince, çoğulcu bir devletlerarası topluma (yumurta beyazı tabakası) aitken, küresel uluslararası toplumdan (yumurta sarısı) çok daha gelişmiş ve farklı olan alt-küresel ve/veya bölgesel kümeler vardır (Buzan, 2004, s. 208). Bu bölgesel kümeler küresel ortak toplumla yan yana var olmakla birlikte daha kalın bir kültürel gelişime sahiptir ve birbirlerinden ayrı ve farklı şekillerde faaliyet gösterirler. Bu bakış açısı, çağdaş küresel uluslararası toplumu kültürel açıdan heterojen olarak sunarken, aynı zamanda kültürel açıdan homojen bölgesel uluslararası toplumları da içermektedir.

Günümüzün küresel uluslararası toplumu, farklı kültürel geçmişlere, değerlere ve normlara sahip çeşitli devletleri ve bölgeleri kapsayan dikkate değer bir kültürel heterojenlik sergilemektedir. Bu çeşitliliğin ortasında, küresel uluslararası toplum içinde kültürel açıdan homojen bir dizi bölgesel uluslararası toplum bir arada var olmaktadır. Bu bölgesel toplumlar, genellikle üye devletler arasında bir ortaklık duygusunu besleyen tarihi, coğrafi, siyasi veya sosyal bağlardan kaynaklanan ortak bir kültürel kimlik sergilerler. Kültürel homojenlikteki bu bölgesel farklılıklara rağmen, daha geniş küresel uluslararası toplumla birlikte var olurlar ve kendilerine has özellikleri ve dinamikleri olan farklı varlıklar oluştururlar (Y. A. Stivachtis, 2015, ss. 330-333).

Bölgesel uluslararası toplumlar, devletler ve belirli bir coğrafi alandaki diğer

aktörler arasındaki ilişkileri yöneten farklı bölgesel birincil ve ikincil kurumların varlığı ile karakterize edilmektedir. Her bölgesel uluslararası toplum kendine özgüdür ve kendi tarihsel ve siyasi özellikleriyle şekillenmektedir. Örneğin Avrupa Birliği, üye devletlerin ortak bir tarihi, siyasi sistemi ve değerler dizisini paylaştığı, büyük ölçüde kültürel açıdan homojen bir bölgesel uluslararası toplum olarak görülebilir. Avrupa, küresel düzeyde bulunan ince, çoğulcu özelliklerin bazılarını paylaşmasına rağmen AB gibi daha kalın, dayanışmacı kurumlara da sahiptir. Avrupa'daki bu daha kalın kurumlar, daha geniş uluslararası sistemde görülen standart ince çoğulculuğu aşarak üye devletler arasında daha yüksek düzeyde bir entegrasyon ve iş birliğine işaret etmektedir (Diez ve Whitman, 2002, s. 61). Çağdaş İngiliz Okulu küresel düzeyden kurumsal farklılaşmanın bir bölgenin ve ona karşılık gelen bölgesel uluslararası toplumun tanımlayıcı özelliği olduğunu iddia etmektedir (Costa-Buranelli, 2014, s. 27). Bu kurumsal farklılaşma, bir bölgenin küresel düzeyde geçerli olanlardan farklı kurumları benimsediği veya küresel düzeyde mevcut olan belirli kurumları benimsememeyi tercih ettiği durumu ifade eder. Buna ek olarak, bölgeler küresel düzeydeki kurumları, tamamen reddetmeseler de daha geniş küresel uluslararası toplumda uygulanan yorumlardan farklı bir şekilde yorumlayabilirler. Kurumsal farklılaşmanın kilit bir tanımlayıcı faktör olarak vurgulanması, bölgesel uluslararası toplumların daha geniş küresel çerçeve içindeki benzersizliğini ve özerkliğini vurgulamaktadır.

Çağdaş İngiliz Okulu yazarları, dünya çapında bir dizi bölgesel uluslararası toplum tanımlamıştır. Bu bağlamda, Stivachtis ve Webber, Diez ve Whitman, Schouenborg, Zhang, Buzan ve Gonzalez-Pelaez'in çalışmaları oldukça dikkat çekicidir. Bölgesel uluslararası toplumlar üzerine ortaya çıkan çalışmalar, bölgesel uluslararası toplumların küresel düzeyle nasıl etkileşime girdiğinin ve kurumların yorumlanması ve uygulanmasının farklı bölgesel bağlamlarda nasıl farklılık gösterebileceğinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Stivachtis ve Webber, bölgesel bir uluslararası toplum olarak Avrupa Birliği'nin ortak kimliği, kurumsal çerçevesi ve normatif ilkeleri de dahil olmak üzere bir dizi temel özelliğini tanımlamaktadırlar. Bu bağlamda, ortak değerleri, kuralları ve kimliği paylaşan; ticaret, güvenlik ve kültür gibi çeşitli alanlarda düzenli etkileşim ve iş birliği içinde olan üye devletlerden oluşan Avrupa Birliği bölgesel bir uluslararası toplum örneği olarak görülebilir. Yannis Stivachtis ve Mark Webber' in Avrupa uluslararası toplumunun kurumsallaşması üzerine çalışmaları, Buzan'ın bölgesel uluslararası

örgütlerin bölgesel bir uluslararası toplumun varlığını yansıtabileceği fikrine dayanmaktadır. Avrupa uluslararası toplumunun Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı gibi bir dizi örgüt aracılığıyla kurumsallaştığını iddia etmektedirler (Y. Stivachtis ve Webber, 2011, s. 112). Stivachtis ve Webber, Avrupa örgütsel çerçevelerinin gelişimini analiz etmek için İngiliz Okulu'nun kalın ve ince entegrasyon biçimleri kavramlarını kullanmaktadır. Kalın entegrasyon, ulusal sınırlar ötesinde karar alma ve uygulama gücüne sahip uluslarüstü kurumların oluşturulmasını ifade ederken, ince entegrasyon, devletlerin egemenliklerine müdahale etmeden devletler arasında iş birliğini kolaylaştıran hükümetler arası kurumların geliştirilmesini ifade etmektedir. Buzan tarafından önerilen "eşmerkezli bağlılık çemberleri" kavramı, küresel uluslararası toplumun yoğunluğunun veya kalınlığının bölgesel düzeye kadar genişletilebileceğini öne sürmektedir (Buzan, 1993). Bu kavram, ortak kurallara, değerlere ve kurumlara bağlılık düzeyinin farklı bölgeler arasında değiştiğini ifade etmektedir. Bölgesel uluslararası toplum bağlamında, eşmerkezli bağlılık çemberleri kavramı, bazı bölgelerin diğerlerine kıyasla daha güçlü veya daha kalın bir entegrasyon ve paylaşılan kurallar düzeyi sergileyebileceğini iddia etmektedir. Entegrasyon ve bağlılığın en güçlü olduğu bölgenin çekirdeği iç daire ile temsil edilirken, dış daireler daha az entegrasyon ve bağlılığa sahip bölgeleri temsil eder. Örneğin, Avrupa bağlamında, AB/NATO çekirdeği, ortak kural ve kurumlara entegrasyon ve bağlılığın en yüksek olduğu iç çember olarak görülebilir. Bu çekirdekten dışarı doğru çıkıldıkça, entegrasyon ve bağlılık seviyesi düşebilir ve daha ince bağlılık çemberlerine yol açabilir. Bu kavram, bölgesel entegrasyondaki çeşitliliği ve farklı bölgeler arasında uluslararası topluma bağlılık düzeylerindeki farklılığı vurgulamaktadır. Avrupa Birliği, üye devletler arasında karar alma ve uygulama gücüne sahip uluslarüstü kurumlarıyla kalın entegrasyona bir örnek teşkil etmektedir. Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı da insan hakları, demokrasi ve güvenlik alanlarında üye devletler arasında iş birliğini kolaylaştıran hükümetler arası kuruluşlar olmaları nedeniyle ince entegrasyona örnek olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda, Stivachtis ve Webber, AB'nin, AB düzeyindeki sivil toplum aktörleri arasında süregelen ortak tarih, ortak değerler ve ulus ötesi faaliyetler söylemine dayanan özellikle sağlam bir ortak kurallar ve kurumlar dizisi ile karakterize edilen bir bölgesel uluslararası topluma dönüştüğünü savunmaktadır.

Whitman ve Diez 'in Avrupa Birliği üzerine yaptığı çalışma ise, AB'nin yaygın tarih, insan hakları ve sosyal liberal piyasa gibi ortak değerler ve AB düzeyinde sivil

toplum aktörleri arasındaki trans ulusal faaliyetlerin süregelen diyaloguna dayanan sağlam bir dizi ortak kural ve kurumla derinleşmiş ve kalınlaşmış bir bölgesel uluslararası topluma dönüştüğünü, böylece dayanışmacı bir uluslararası topluma doğru ilerlediğini iddia etmektedir (Diez ve Whitman, 2002, ss. 40-46). Whitman ve Diez'e göre, Avrupa bölgesel uluslararası toplumu, Bull tarafından tanımlanan ve dünyanın geri kalanında halen mevcut olan beş temel kurumdan ayrılan yeni temel kurumlar geliştirmiştir. Bu yeni birincil kurumlar arasında karar alma yetkisinin üye devletlerden AB kurumlarına devredilmesini ifade eden egemenliğin paylaşılması, üye devletlerin benimsemesi ve uygulaması gereken AB yasaları, hedefleri ve kuralları bütünü ifade eden topluluk müktesebatı (Acquis Communautaire), AB'deki karmaşık yönetim ve karar alma sistemini ifade eden çoklu yönetim gibi kurumlar yer almaktadır. Bu kurumlar, AB'nin ortak kurallar, kurumlar ve değerlere dayalı dayanışmacı bir uluslararası toplum tipine doğru ilerleyen daha derin ve daha yoğun bir bölgesel uluslararası topluma dönüşmesine katkıda bulunmuştur. Whitman ve Diez, bu yeni birincil kurumları analiz ederek, Avrupa bölgesel uluslararası toplumunun benzersiz özelliklerini ve diğer bölgesel ve küresel uluslararası toplumlardan nasıl farklı olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadırlar. Onlar, AB'nin birincil kurumlarının belli bir değer ve normlar kümesini yansıttığını ve AB'nin oluşumunun ve gelişiminin tarihsel ve siyasi bağlamı tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır.

Schouenborg 'un İskandinav devletlerinden oluşan bölgesel bir uluslararası toplumun varlığına ilişkin çalışması ise iki ana noktaya dayanmaktadır. Bunlardan ilki, İskandinavya'da son iki yüzyılda devletlerarası ve devlet içi savaşların yaşanmamış olmasıdır ki bu da bölgeyi Avrupa'nın geri kalanından ayırmaktadır. İkinci nokta ise İskandinav devletlerinin ilerici enternasyonalizm ve dayanışmacı dış politikalar sergilemiş olmalarıdır. Bu da bölge genelinde vatandaşlar için ortak sosyal haklara olan inanca ve anlaşmazlıkların çözümünde çok taraflılık ve yasal süreçlerin kullanılmasının tercih edilmesine yol açmıştır. Schouenborg İskandinav bölgesel uluslararası toplumunun ortaya çıkışının 200 yıllık bir döneme dayandığını ve bu toplumun kendine özgü birincil kurumları ve bağlayıcı güçleriyle küresel uluslararası toplumdaki ayrıldığı savunmaktadır (Schouenborg, 2012). Nordik iş birliği, Nordik Konseyi ve Baltık Denizi Devletleri Konseyi gibi birincil kurumları tanımlayarak bunların İskandinav devletleri arasında bir topluluk ve ortak kimlik duygusunu geliştirmeye hizmet ettiğini savunmaktadır. Ayrıca, bölge devletleri arasında dayanışma ve iş birliği duygusu

yaratmaya yardımcı olan demokrasi, insan hakları ve sosyal refaha bağlılık gibi ortak kurallar ve değerler gibi bağlayıcı güçleri de bölgesel uluslararası toplumun oluşumunda önemli etmenler olarak görmektedir.

Asya'daki bölgeselciliği Avrupa'daki bölgeselcilikle karşılaştıran Zhang, Asya ekonomileri ile küresel ekonomi arasındaki benzeri görülmemiş ekonomik entegrasyon ve karşılıklı bağımlılığın bölgedeki devletleri, halkları ve toplumları bir araya getirmede nasıl etkili olduğunu vurgulamaktadır. Doğu Asya'daki bölgeselciliğin çok yönlü yönlerini inceleyerek, bölgenin iş birliği ve entegrasyona yönelik benzersiz yaklaşımına kilit katkı sağlayan ekonomi, güvenlik ve hukuk konularına odaklanmaktadır. Zhang, bölgenin çatışma ve sömürgecilik tarihinin devletler arasında bir dizi ortak kural ve değer yarattığını ve bunların bölgesel kurum ve çerçevelerin geliştirilmesiyle pekiştirildiğini iddia etmektedir. Zhang, Asya'da öne çıkan bir bölgesel örgüt olarak Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ni inceleyerek örgütün güvenlik konularında bölgesel iş birliğine yönelik, kapsayıcılık, istişare ve çatışma çözümünde uzlaşmayı tercih etmesiyle karakterize edilen kendine özgü yaklaşımını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım Bull ve Watson'ın uluslararası toplum tanımıyla örtüşmektedir zira Güneydoğu Asya Uluslar Birliği resmi siyasi ve hukuki süreçlerden ziyade diyalog ve rıza yoluyla ortak kurallar ve kurumlar oluşturmaya çalışmaktadır. Zhang ayrıca Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'nin sosyal olarak uyumlu bir şekilde örgütlenmesine yönelik bu kasıtlı tercihin, kurucuların katı bir şekilde kurumsal olarak bütünleşmiş bir ekonomik veya askeri bloktan ziyade sosyal bir topluluk geliştirme hedefini yansıttığını vurgulamaktadır. Zhang Güneydoğu Asya Uluslar Birliği, Asya Pasifik Güvenlik İş birliği ve diğer bölgesel kurumların kapsayıcılık, istişare ve uzlaşma arayışı hedeflerine üye devletler arasında sosyalleşme yoluyla ulaştığını savunmaktadır (Zhang, 2015, s. 369). Bu sosyalleşme süreci, Doğu Asya'nın düzen, güvenlik ve refah tesis etmeye yönelik farklı girişimlerine katkıda bulunmuş ve daha uyumlu bir bölgesel kimlikle sonuçlanmıştır.

Buzan ve Gonzalez-Pelaez, Orta Doğu devletler toplumu üzerine yaptıkları çalışmada, bu bölgesel uluslararası toplumun kendine has özelliklerini İslam geleneği ve Arap kültürünün daha geniş bağlamı içerisinde incelemektedir. Orta Doğu devletler toplumunun küresel uluslararası toplumdan diplomasi, güç dengesi ve egemenlik gibi bazı kurumları benimsediğini ileri sürmektedirler (Buzan ve Gonzalez-Pelaez, 2009). Ancak, başta demokrasi olmak üzere diğer küresel uluslararası toplum kurumlarından yoksun olduğu görülmektedir. Orta Doğu devletler toplumunun ayırt edici özelliklerinden

biri de patrimonyal yönetici elitlerin varlığıdır ki bu da onu devlet-toplum ilişkileri açısından Batı-küresel uluslararası toplumdan ayırmaktadır. Bu durum bölgede farklı bir yönetim ve otorite biçimine işaret etmektedir. Dahası, Orta Doğu devletler toplumunda egemenlik pratiğinin küresel uluslararası topluma kıyasla daha zayıf olduğu belirtilmektedir. Bu da bölgedeki devletlerin egemenlik yetkilerini ve toprakları üzerindeki kontrollerini tam olarak kullanmakta zorluklarla karşılaşabileceklerini göstermektedir. Orta Doğu devletler toplumundaki milliyetçilik kavramı da daha ulusötesi bir perspektifle karakterize edilmekte ve bölgedeki çeşitli ulusal kimliklerin birbirine bağlılığını vurgulamaktadır. Bu durum, ulusal sınırların ötesine uzanan tarihi ve kültürel bağlardan kaynaklanıyor olabilir. Son olarak, çalışma Orta Doğu devletler toplumunun savaş konusunda daha az kısıtlama yaşadığını tespit etmektedir ki bu da anlaşmazlıkların çözümünde veya stratejik çıkarların takip edilmesinde bir araç olarak silahlı çatışmaya daha fazla tolerans gösterilmesi veya kabul edilmesi anlamına gelebilir. Bu durum, küresel uluslararası toplumun barışçıl çatışma çözümüne ve savaşın uluslararası hukuk ve normlar aracılığıyla düzenlenmesine verdiği önemle tezat oluşturmaktadır.

#### **2.4. Üç Önemli Kavram: Uluslararası Sistem - Uluslararası Toplum - Dünya Toplumunu Kavramları Arasındaki Farklar**

İngiliz Okulu, uluslararası ilişkileri analiz etmek ve anlamak için uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu kavramlarını kullanmaktadır (Buzan, 2004, s. 6). Bu üç kavram, uluslararası ilişkilerin karmaşık dinamiklerini anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. İngiliz Okulu, bu üç yapının tarihsel gelişmeler boyunca iç içe geçtiğini ve Wight'ın 3 "R" si olarak bilinen üç gelenek teorisi ile uyumlu bir üçleme oluşturduğunu iddia etmektedir. İngiliz Okulu üçlü yapı analizini üç temel teorik gelenek olan realizm, rasyonalizm ve devrimcilik çerçevesinde temellendirmektedir (Wight, 1991, ss. 8-23). Realizm teorisi tarafından açıklandığı şekliyle uluslararası sistem, sürekli bir güç mücadelesi içinde olan ve uluslararası anarşi çerçevesinde işleyen devletleri tasvir etmekte ve uluslararası sistemdeki devlet merkezli güç dinamiklerini incelemektedir (Buzan, 2014, s. 12). Rasyonalizm teorisi ile uyumlu olan uluslararası toplum ise, belirli kural ve değerlere bağlı, ortak çıkarları olan devletlerden oluşmaktadır. İkinci gelenek olan rasyonalizm, uluslararası toplumu şekillendirmede normların ve kurumların önemini vurgulamaktadır. Son olarak, devrimcilik, dikkatleri devlet dışı aktörlere ve dünya toplumunun oluşumuna katkıda bulunan ortak değerlere yönelmektedir. Kantçı

devrimcilik olarak da bilinen dünya toplumu, küresel toplum içinde birbirine bağıllık ve ortak değerler duygusuyla karakterize edilen kozmopolit bir yapıyı yansıtmaktadır (Buzan, 2014, s. 14). Dünya toplumu, bireylerin küresel vatandaş olarak kimliklerinin önem kazandığı küresel topluluk kimliklerini ve normlarını vurgulamaktadır. Dünya toplumu hem uluslarüstü toplumları hem de insanlar arası toplumu kapsamakta ve bireylerin sadece kendi ülkelerinden ziyade küresel toplumla daha fazla özdeşleşmesi fikrine dayanmaktadır. Bu üçlü yaklaşım sayesinde İngiliz Okulu, uluslararası ilişkilerin çeşitli yönlerini kapsayan çok yönlü bir perspektif sunmaktadır. Realizm, rasyonalizm ve devrimcilik gibi teorik gelenekler analizi daha da zenginleştirerek tarih boyunca ve çağdaş bağlamlarda uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını yorumlamak ve açıklamak için derinlikli bir anlayış sağlamaktadır.

Genellikle Hobbesçu gelenek tarafından karakterize edilen uluslararası sistem kavramı, temel olarak bir dereceye kadar etkileşim içinde olan devletlerden oluşmaktadır. Bu sistem içerisinde, iki ya da daha fazla devlet birbirleriyle yeterince temas halinde olup birbirlerinin kararları üzerinde etkiye sahiptir (Bull, 1977, s. 9). Ancak, uluslararası toplumdan farklı olarak, bu devletler kendilerini ortak çıkar ve değerlere sahip bir topluluğun parçası olarak algılamaz, ortak bir kurallar dizisine bağlı kalmaz ya da ortak kurumlarda iş birliği yapmazlar. Daha basit bir ifadeyle, sistemler devletler birbirleriyle düzenli temas ve etkileşim içinde olduklarında oluşur, öyle ki her bir devletin davranışı diğer devletlerin değerlendirmelerinde önemli hale gelir. Uluslararası sistem, güç politikalarının devletler arasındaki ilişkileri şekillendirmede önemli bir rol oynadığı devlet merkezli bir paradigma altında işlemektedir. Devletler birbirlerinin etkisine öylesine maruz kalır ki, belirli bir düzeydeki etkileşimleri birbirlerinin politikalarının farkında olmalarını ve buna karşılık olarak kendi politikalarını oluşturmalarını sağlar. Uluslararası arenadaki bu değişim, sistemin kurulması için yeterli görülmektedir. Buna ek olarak, Barry Buzan uluslararası sistemi devletler arasında süregelen bir güç mücadelesi olarak değerlendirmekte ve odak noktasının bu egemen varlıkların eylemleri ve çıkarları olduğunu belirtmektedir (Buzan, 2004, s. 7). Uluslararası sistem, uluslararası arenada egemen devletler arasındaki etkileşimlerin yapısını ifade etmektedir. Merkezi bir otoritenin ya da dünya hükümetinin yokluğuyla karakterize edilen bu sistem, devletlerin kendi çıkarlarına göre etkileşime girdiği ve güç ve güvenliklerini en üst düzeye çıkarmaya çalıştığı anarşik bir ortamla sonuçlanır. Bu sistemde devletler birincil aktörler olarak görülür ve eylemleri güç politikaları, rekabet ve stratejik hesaplamalar tarafından

şekillendirilir. Uluslararası sistem uluslararası siyasetin doğasını bir savaş hali olarak tasvir eder. Bu Hobbesçu bakış açısı, devletlerin sürekli bir güç mücadelesi içinde olduğunu ve hayatta kalmanın garanti olmadığını öne sürmektedir. Devletler kurallar ve ilkeler üzerinde anlaştıklarında da bunu ihtiyatlılık ya da uygunluk nedeniyle yapmaktadır. Buna karşılık, "uluslararası toplum" kavramı, ortak çıkarları, değerleri ve kuralları tanıyan ve kendilerini daha geniş bir topluluğun üyeleri olarak gören bir grup devleti ele almaktadır. Uluslararası toplum içindeki devletler ortak kurallara, normlara ve kurumlara bağlıdır. Etkileşimleri sadece kişisel çıkarlar tarafından değil, aynı zamanda ortak amaç ve iş birliği duygusu tarafından da yönlendirilir. Bull'un uluslararası toplum kavramı, birbirleriyle ilişkilerinde ortak çıkar ve değerleri tanıyan bir grup devleti tanımlamaktadır.(Bull, 1977, s. 13). Bu devletler kendilerini ortak bir kurallar dizisine bağlı görürler ve ortak kurumlar aracılığıyla işlemeye kararlıdırlar. Uluslararası toplum devletlerin katılımı ve uzlaşmaya dayalı kural ve düzenlemelerin oluşturulması yoluyla inşa edilir. Gerritt Gong bir grup devletin bir topluma dönüşmesinin, uluslararası toplumu oluşturan uygulamalara, prosedürlere ve uluslararası hukuk kurallarına katılımlarına ve bunları tanımalarına dayandığını vurgulamaktadır (Gong, 1984). Bu bağlamda, ortak çıkarlara sahip güçlerden oluşan bir grup devleti uluslararası bir topluma dönüştüren şeyin, uluslararası toplumu karakterize eden norm ve kurallara aktif katılım ve bağlılıkları olduğu söylenebilir.

Uluslararası sistem ile uluslararası toplum arasındaki fark birincisi devletler arasındaki etkileşim ve tepkilere dayanırken, ikincisinin paylaşılan değerler ve ortak kuralları içerecek şekilde salt mekanik bir yapının ötesine geçmesidir. Uluslararası toplumda devletler ortak çıkar ve değerlerin farkındadır ve diğer devletlerle etkileşimlerinde davranışları bu değerler tarafından kısıtlanır. Egemenlik, içişlerine karışmama, diplomasi ve uluslararası hukuk gibi ilkelere saygı gösterirler ve uluslararası kurumların işleyişine aktif olarak katılırlar. Devletler arasındaki etkileşimler iş birliğine dayalı ilişkilerin temelini oluşturduğundan, uluslararası bir sistemin varlığının uluslararası bir toplumun oluşumu için bir ön koşul olduğunu belirtmek önemlidir. Ancak, uluslararası bir sistemin varlığı uluslararası bir toplumun varlığını garanti etmemektedir (Bull, 1977, s. 13). Uluslararası sistemde düzenin devamlılığı, aktörler arasındaki güç dengesi veya büyük güçlerin uyumu gibi yapılarla, kapsamlı kurallara ve kurumlara açıkça dayanmaksızın sürdürülebilir. Ancak, uluslararası toplumda düzenin devamlılığını sağlamak için, sadece sistemin işleyişi için gerekli olan önkoşulları değil,

aynı zamanda ortak çıkarların, değerlerin, kuralların ve kurumların varlığını da dikkate almak gerekmektedir (Bull, 1977, ss. 62-64).

Richard Little, uluslararası sistemi düşük derecede devletlerarası etkileşime sahip, uluslararası toplumu ise önemli derecede devletlerarası etkileşime sahip olarak nitelendirmiştir (Dunne ve Little, 2013, s. 100). Yine de bu ikisi arasındaki sınır bazen belirsiz kalmaktadır. Bull'un çerçevesini temel alan Buzan, Tönnies'in Gemeinschaft ve Gesellschaft toplumları arasındaki ayrımından yola çıkarak uluslararası sistemden uluslararası topluma geçişin daha net bir şekilde anlaşılabilirliğini iddia etmekte ve Gemeinschaft ve Gesellschaft kavramlarını kullanarak uluslararası bir toplumun nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır (Buzan, 1993, ss. 348-49). Buzan, ortak duygu ve kimlik üzerine inşa edilmiş gemeinschaft toplumları ile daha sözleşmeye dayalı inşa edilmiş gesellschaft toplumları arasındaki ayrıma dayanarak bu sınırı incelemeye çalışmıştır. Buzan'ın argümanı, tarihsel uluslararası sistemler ve toplumlar Gemeinschaft anlayışına dayalı olarak evrilmiş olsa da çağdaş uluslararası toplumun öncelikle Gesellschaft anlayışı tarafından şekillendirildiğini vurgulayarak sona ermekte ve çağdaş uluslararası toplum, devletlerin irade eylemleri yoluyla kurallar ve kurumlar oluşturduğu gesellschaft anlayışının bir ürünü olarak görülmektedir. Uluslararası bir toplumda devletler kendilerini birbirlerine karşı belirli sorumlulukları ve yükümlülükleri olan daha geniş bir topluluğun parçası olarak görürler. Bu topluluk duygusu, merkezi bir otoritenin yokluğunda bile bir dereceye kadar iş birliğini ve kolektif karar almayı sağlamaktadır. Esas olarak uluslararası sistem anarşik bir küresel arenada devlet etkileşimlerinin yapısını vurgularken, uluslararası toplum devletler arasında bir topluluk ve iş birliği duygusu oluşmasını sağlayan ortak çıkarların, değerlerin ve kuralların varlığını vurgulamaktadır. Uluslararası toplumda, devletler arasında iş birliği ve ortaklık için bir temel teşkil eden ortak çıkarların varlığına büyük önem verilmektedir. Uluslararası bir sistemde ise tüm devletlerin ortak bir zemin bulması ve çıkarlarını yakınlaştırması mümkün olmayabilir (James, 1993, ss. 273-75). Uluslararası toplumda görülen çıkar birliği arayışı uluslararası sistemde kolaylıkla sağlanamayabilir. Uluslararası toplum tarafından sağlanan çerçeve, üyeleri arasındaki etkileşimleri şekillendirir ve onları paylaşılan normlar ve kurumlar temelinde belirli yönelimlere doğru sosyalleştirir. Tıpkı bireylerin toplumlarını şekillendirmeleri ve toplumları tarafından şekillendirilmeleri gibi, devletler de şekillenmesine yardımcı oldukları ve dolayısıyla davranışlarını etkileyen uluslararası bir toplum içinde var olurlar (Buzan, 2001, ss. 477-78). Bu sosyalleşme süreci aynı zamanda

devletlerin uluslararası sistem içindeki özel kimliklerinin oluşumuna da katkıda bulunur. Devletler dış politikalarını oluştururken sadece kendi maddi çıkarlarını maksimize etmeye odaklanmazlar. Aynı zamanda, diğer devletlerle ilişkilerinde öngörülebilir bir sosyal yapı sağlayan uluslararası toplumun kurallarını, normlarını ve kurumlarını da dikkate alırlar. Devletlerin davranışları yalnızca benmerkezci ulusal çıkarlar tarafından değil, ortak sorumluluk duygusu tarafından da motive edilir. Uluslararası toplumda, ortak sorumluluk ve yükümlülük duygusu, devletlerin ortak zorlukların üstesinden gelmek için birlikte çalışma olasılığının daha yüksek olduğu bir iş birliği ortamının yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Devletler birlik duygusu ve kültürel yakınlığa yol açan ortak çıkar ve değerleri tanıdıklarında uluslararası toplum oluşmaktadır. Bu ortak kimlik ve amaç duygusu, benzer inançları, normları ve istekleri paylaşan daha küçük bir grup devlet içinde daha ulaşılabilir olma eğilimindedir. Barry Buzan, anarşi mantığının daha kısa mesafelerde daha güçlü bir etki yarattığını ve bunun da küresel uluslararası toplum çerçevesinde gemeinschaft tipi uluslararası toplumların ortaya çıkmasına yol açtığını iddia etmektedir. Bu toplumlar genellikle birbirine yakın ve aynı zamanda ortak kültürel unsurlara sahip devletler tarafından oluşmakta ve bu da bir birbirine bağlılık ve topluluk duygusuna yol açmaktadır (Stivachtis, 2015, ss. 2-7). Bu bağlamda uluslararası toplum, birbiriyle daha uyumlu ve sıkı sıkıya bağlı bir devletler grubunu yansıtmakta ve üye devletler arasında daha büyük bir güven duygusu ve karşılıklı anlayış oluşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, uluslararası sistemdeki farklı çıkarlar, farklı güç seviyeleri ve birleştirici bir kültürel kimliğin yokluğu, fikir birliğine varma ve küresel ölçekte kolektif eylem sağlama gibi koordineli girişimleri uygulama konusunda karmaşıklıklar yaratabilir.

## **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

### **3. ARKTİK BÖLGESEL ULUSLARARASI TOPLUMUNUN ANALİZİ**

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan bu bölümde, Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna etki eden tarihsel aşamalar üç alt başlık altında incelenmekte olup, Arktik Bölgesel uluslararası toplumunu oluşturan temel özellikler diplomasi ve uluslararası hukuk temel kurumları özelinde incelenmiştir. Arktik devletleri, tüm tarafların çıkarlarına hizmet eden kurallara ve kurumlara dayalı devletlerin hukuka riayet ettiği, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma başta olmak üzere çeşitli konularda iş birliği üzerine kurulu uzlaşıya dayalı bir bölgesel uluslararası toplum oluşturmuştur.

Bölgenin tarihsel gelişimi, Arktikte ortaya çıkan uluslararası hukuk kurumları ve diplomasi süreçleriyle yakından ilişkilidir. Arktik bölgesel düzeni ise, zaman içinde değişen koşullar ve etkilerle şekillenmiş ve farklı aktörlerin çıkarları ve değerleriyle uyumlu bir yapıya evrilmiştir.

### **3.1. Arktik Bölgesel Uluslararası Toplumun Gelişimi**

Arktik bölgesel uluslararası toplumunun tarihsel gelişimi, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri şekillendiren karmaşık ve gelişen bir süreç olmuştur. Çalışma, bu gelişimin kilit yönlerini ve kilometre taşlarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Yıllar içinde Arktik bölgesi, kaynaklarının ilk keşfi ve sömürülmesinden bölgesel iş birliği çerçevelerinin ortaya çıkmasına ve uluslararası antlaşmaların yapılmasına kadar önemli değişikliklere tanık olmuştur. Tarihsel bağlamı inceleyerek, diplomatik ilişkilerin evrimi, uluslararası hukukun etkisi ve bölgesel kurumların oluşumu da dahil olmak üzere Arktik bölgesel uluslararası toplumun dinamikleri hakkında fikir edinilmesi amaçlanmaktadır.

#### **3.1.1. Erken Keşif ve Kaynak Kullanımı (16-19.Yy)**

Uzaklığı ve zorlu doğasıyla bilinen Arktik, dünya üzerinde insanoğlu tarafından tamamen keşfedilen son bölgelerden biridir. Hava gemileri ve uzun menzilli uçuş gibi teknolojik gelişmeler 1920'lerde bölgenin haritalanmasına ve Arktik'e ulaşılmasına imkân sağlamıştır (Keskitalo, 2007, s. 191). Arktik bölgesindeki insan yerleşimi, kaynak kullanımı ve yerli halklar, kaşifler ve tüccarlar da dahil olmak üzere çeşitli gruplar arasındaki etkileşim açısından uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak, Avrupalı kaşiflerin Asya'ya Kuzeybatı geçidi arayışıyla bölgeye girmeye başlamaları 16. yüzyıla kadar gerçekleşmemiştir. Bölgenin erken dönem keşifleri "beyaz adamın dayanıklılığının ve kahramanlığının" bir göstergesi olarak görülmüş ve Norveç gibi ülkeler için ulusal prestij ve uluslararası tanınırlığın artmasına sebep olmuştur (Palosaari ve Möller, 2004, s. 260). John Cabot, Martin Frobisher ve Henry Hudson gibi kaşiflerin öncülük ettiği bu ilk keşifler, yeni ticaret yolları bulma arzusuyla yapılmıştır. Kuzeybatı geçidi arayışı Samuel de Champlain, James Cook ve diğerlerinin öncülük ettiği seferlerle 17. ve 18. yüzyıllarda da devam etmiştir (McCannon, 2013). Bölgeye yönelik bu keşifler, Arktik kimliklerini şekillendiren tarihsel anlatıların inşasına katkıda bulunmuştur. Erken dönem Arktik kaşiflerinin öncü çabaları, Arktik kahramanlık ve dayanıklılık duygusunu geliştirmiştir. Bu tarihi anlatılar genellikle sert Arktik koşulları karşısında cesaret, dayanıklılık ve mücadeleyi vurgulamaktadır. Bu anlatılar, Arktik devletleri arasında ortak

bir tarih ve kimlik duygusu yaratarak, Arktik'in küresel düzenin ayırt edici ve önemli bir parçası olduğu fikrine katkıda bulunmuştur. İngiliz Okulu açısından değerlendirildiğinde, bu tarihsel anlatılar bölgesel devletler toplumlarının oluşumunu destekleyen ortak kültür ve kimliğin bir parçası olarak görülebilir.

Özellikle balina avcılığı gibi değerli kaynakların potansiyeli fark edilmeye başlandıktan sonra, Arktik bölgesine olan ilgi artarak devam etmiştir. Arktik Bölgesi, Vikingler tarafından keşfedildiği 6. Yüzyıldan itibaren yerli halkların balıkçılık, kürk ticareti yaptığı bir bölge olmuştur. Hollandalılar ve İngilizler ticaret rotaları oluşturup çeşitli bölgelerde yerleşimler kurarken, Ruslar da imparatorluklarını Sibiryaya ve Alaska'nın kuzey kıyılarına kadar genişletmiştir. Avrupalı tüccarlar ve balina avcıları 17. yüzyılda bölgenin zengin doğal kaynaklarından faydalanmak için Arktik bölgesine girmeye başlamıştır. Bu tüccarlar bölge genelinde, genellikle avcı ve rehber olarak hizmet veren yerli halkların çalıştığı bir koloniler ağı kurmuşlardır. Tilki, kunduz ve su samuru gibi hayvanların değerli postlarını arayan tüccarlar sayesinde kürk ticareti Arktik bölgesinde özellikle önemli hale gelmiştir. Kürk ticareti, Hudson's Bay Company gibi Avrupalı şirketlere önemli bir zenginlik ve güç getirmiş, bu şirketler kendi bölgelerinde kürk ticareti üzerinde tekeller kurmuştur (McCannon, 2013). Bu kaynak kullanım faaliyetleri, 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya ve İskandinav ülkeleri arasında Arktik bölgelerin kontrolü konusunda bazı anlaşmazlıklar yaşanmasına sebep olmuştur, 1721 yılında imzalanan Nystad Antlaşması ile yirmi yıldan fazla süren ve Avrupa'nın büyük güçlerinin çoğunu içine alan Büyük Kuzey Savaşı'na sona ermiştir (Szymborski, 2021). Büyük Kuzey Savaşı, ticaret rotalarında ve kaynak kullanım modellerinde değişikliklere yol açtığı için Arktik bölgesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Antlaşmanın bir parçası olarak İsveç, Finlandiya, Estonya, Livonya, Ingria ve Karelya'nın bir kısmı da dahil olmak üzere birçok bölgeyi Rusya'ya bırakmıştır (Karonen, 2008). Bu güç transferi, Rusya'nın baskın güç olarak ortaya çıkmasıyla Arktik bölgesindeki güç dengesinde önemli bir değişimin yaşanmasına sebep olmuştur. Rusya, ayrıca Finlandiya Körfezi'nin ve Baltık Denizi'nin doğu kıyılarının kontrolünü ele geçirerek bölgenin karlı ticaret yollarına erişim sağlamıştır. Antlaşma, Rusya'nın Kuzey Kutbu'na doğru genişlemesinin önünü açmış ve Rusya'nın gelecek yüzyıllarda Kuzey Kutbu kaynaklarını keşfetmesi için zemin hazırlamıştır.

19. yüzyılda Arktik bölgesinde meydana gelen önemli bir değişiklik ise Alaska'nın mülkiyetinin el değiştirmesi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri 1867 yılında Alaska'yı bir satın alma anlaşmasıyla Rus İmparatorluğu'ndan satın almıştır. Bu olay bölge

tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve bölgedeki dinamiklerin temelini atmıştır (Byers, 2013, s. 33). Alaska'nın ABD tarafından satın alınması Rusya ve ABD arasındaki ortak sınır çizgisi yaratması bakımından günümüze de etkisi olan önemli bir durumun oluşmasına sebep olmuştur. Mülkiyet devrinden kaynaklanan bu sınır, o zamandan beri bölgede iki ülke arasındaki jeopolitik dinamikleri ve etkileşimleri şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. 19. yüzyılda kaşifler ve tüccarlar yeni zenginlik kaynakları ararken Kuzey Kutup bölgesinde kaynak sömürsünde önemli bir artış görülmektedir. Balina avcılığı bölgede önemli bir endüstri haline gelmiştir. Altın, gümüş ve bakır gibi maden yataklarının keşfedilmesiyle madencilik de önemli hale gelerek bölgeye ilgi yoğun bir şekilde artmıştır. Arktik bölgesindeki kaynakların sömürülmesi, bölgede uzun süredir yaşayan yerli topluluklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Kaşifler ve yerli halklar arasındaki ilişki genellikle sömürü ve istismar ile karakterize olmuş, yerli halk kaşifler için çalışmaya zorlanmış ve kaynaklarına tazminat ödenmeden el konulmuştur (Keskitalo, 2007, s. 202) Bu sömürü 20. yüzyılda da devam etmiş, Kanada hükümeti 1950'lerde ve 1960'larda Inuit halkını geleneksel topraklarından zorla sürmüş ve ABD hükümeti yerli halklar üzerindeki etkilerini dikkate almadan Alaska'da nükleer denemeler yapmıştır. Kuzey Kutbu'ndaki yerli halkın hak ve çıkarlarının hükümetler ve uluslararası örgütler tarafından tanınmaya ve ele alınmaya başlaması 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar gerçekleşmemiştir. Arktik bölgesinin ilk keşifleri ve kaynak sömürsü, Avrupalı imparatorlukların nüfuzlarını ve kontrollerini genişletme arayışları nedeniyle zenginlik ve güç arzusundan kaynaklanmıştır. Bu dönemin Arktik tarihi üzerinde önemli etkileri olmuş ve 20. yüzyılda Arktik bölgesel uluslararası toplumun gelişimine zemin hazırlamıştır.

### **3.1.2. Soğuk Savaş ve Arktik Yönetişiminin Ortaya Çıkışı**

20. yüzyıl, yeni devletlerin ortaya çıkması ve iki dünya savaşının etkileri sonucunda Arktik bölgesinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1905 yılında İsveç'in Norveç'in bağımsızlığını tanınması, Arktik Okyanusu'na önemli ölçüde erişimi olan yeni bir Arktik devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Nielsen, 2001) Bu tarihi gelişme, Norveç'in geniş kıyı şeridi ve daha sonra Kuzey Norveç'te petrol rezervlerinin keşfedilmesi ve kurulması göz önüne alındığında büyük önem taşımaktadır. Uzun kıyı şeridiyle Norveç, Arktik bölgesinde artan stratejik önem kazanarak Arktik ile ilgili faaliyetlere ve sorunlara aktif olarak katılım sağlamaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı, sırasında denizaltıların kullanımı Arktik'e kadar uzanmamış ve

bölge çatışmaların dışında kalmıştır. İsveç, Norveç ve Finlandiya'nın tarafsız duruşu da bölgede istikrarın korunmasına yardımcı olmuştur. Öte yandan Finlandiya ve Norveç gibi yeni Arktik devletlerinin ortaya çıkması Arktik bölgesel uluslararası toplumu üzerinde etkili olmuştur. Bu yeni devletler bölgeye yeni perspektifler ve çıkarlar getirerek, yeni yönetim yapılarının ve uluslararası kuralların gelişmesine katkıda bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'nın bölgedeki iddialarını genişletmesinin de Arktik bölgesi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Savaşın maliyetleri Rusya'yı ekonomik ve siyasi olarak zayıflatmış, ülke gücünü ve prestijini artırmanın bir yolu olarak Arktik üzerindeki kontrolünü artırmaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise, coğrafi konumu ve kilit nakliye yollarına erişimi nedeniyle bölgenin stratejik önemi artmıştır. Arktik Okyanusu, müttefik birliklerin Sovyetler Birliği'ne yardım ulaştırması için önemli koridorlar sağladığından, denizaltılar Grönland, İzlanda ve Norveç yakınlarındaki Arktik Okyanusu'na konuşlandırılmıştır. Sovyetler Birliği, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Norveç gibi ülkeler Arktik bölgesinin ve okyanusunun ekonomik, jeopolitik ve askeri potansiyelinin farkına varınca Arktik güvenliği kavramı bu dönemde ortaya çıkmıştır (Bertelsen, 2020). Arktik bölgesi aktif bir savaş alanı olmamasına rağmen, Sovyetler Birliği, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Norveç gibi ülkeler Arktik bölgesinin ve Arktik Okyanusunun ekonomik, jeopolitik ve askeri potansiyelini ilk defa keskin bir şekilde bu savaş sırasında fark etmişlerdir ve bu farkındalık Soğuk Savaş süresince de farklı şekillerde devam etmiştir. Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasındaki Moskova Barış Antlaşması nedeniyle Finlandiya, Barents Denizi üzerinden Kuzey Buz Denizi'ne erişimini kaybetmiştir (Lukacs, 1992). Bu kaybın Finlandiya'nın Arktik bölgesindeki konumu üzerinde önemli etkileri olmuştur. İzlanda 1944 yılında Danimarka monarşisinden bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir (Bergmann, 2014). Bu, Arktik bölgesinde kendi çıkarları ve öncelikleri olan yeni bir oyuncunun ortaya çıkması anlamına geldiği için önem arz etmektedir. Sonraki süreçte İzlanda Arktik siyasetinde önemli bir oyuncu olmuş ve Arktikte Amerika Birleşik Devletleri için önemli bir müttefik haline gelmiştir.

Soğuk Savaş sırasında doğu ve batının bölünmesi, teknolojik gelişmeler, ekonomi ve güç gibi çeşitli konularda oldukça rekabetçi bir atmosfer yaratmıştır. Arktik bölgesi de bu rekabetçi atmosferden payına düşeni almıştır. Sovyetler Birliği, kontrol ve güç sağlamak amacıyla bölgede çok sayıda askeri üs açmıştır. Arktik 'in, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin bir sınır çizgisini paylaştığı ve birbirlerine

yakınlıklarının olduğu tek yer olması, silahlanma için oldukça stratejik bir öneme sahip olmasına neden olmuştur. Truman'ın başkanlığı sırasında, Amerikan dış politikasına egemen olan Truman Doktrini içindeki, ekonomik, siyasi ve stratejik hedefler, yeni Sovyet tehdidiyle başa çıkmaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Buna paralel olarak, Alaska eyaleti, ABD ulusal güvenlik stratejisinde yeni bir önem kazanarak, 1950'lerde askerileşme yoluyla hızlı bir gelişme yaşamıştır. Ayrıca, bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün oluşturulması, örgüt üyesi olan Arktik devletlerine karşı tek bir Sovyetler Birliği durumu yarattığı için bölgedeki tansiyonun artmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Arktik Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki konumu nedeniyle stratejik öneme sahip bir bölge haline gelmiştir. Her iki ülke de askeri yeteneklerini geliştirdikçe, Arktik gözetleme, istihbarat toplama ve askeri operasyonlar için kilit bir alan haline gelmiştir. Buzun altında çalışabilen nükleer enerjili denizaltıların geliştirilmesi ve bölgede askeri üslerin kurulması bölgenin askerileştirilmesini daha da artırmıştır. Hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği, güçlerini göstermek ve bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirmek amacıyla bölgede askeri üsler kurmuş ve askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Batı ve Doğu arasındaki bölünme uluslararası toplumun kutuplaşmasına yol açmış, ülkeler bir tarafın ya da diğerinin yanında yer almışlardır. NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması bu kutuplaşmayı daha da şiddetlendirmiştir ve Arktik 'in iki süper güç için gerilimli bir alan haline geldiği bir durum yaratmıştır.

1970'lerin sonlarında, bölgedeki askerileşme ve güç odaklı yaklaşımın giderek etkisini kaybettiği ve yerini çeşitli iş birliği biçimlerine bıraktığı görülmektedir. Bu değişimin, bazıları doğası gereği daha bölgesel olan, diğerleri daha çok küreselleşme süreciyle ilgili olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle meydana geldiği söylenmektedir (Keskitalo, 2003, s. 194). Kutup Ayılarının Korunmasına İlişkin Anlaşma'nın 1973'te kabul edilmesiyle başlayarak, Arktik devletleri bölgenin korunması için çeşitli bölgesel önlemleri almayı ve bu amaçla kolektif bir şekilde çalışarak iş birliği seçeneğini daha aktif olarak kullanmayı değerlendirmeye başlamışlardır (Rothwell, 1996, s. 77). İşlevsel İş birliği, Finlandiya ve Norveç tarafından başlatılan, bölgedeki devlet ilişkilerinin normalleştirilmesi yoluyla bölgesel istikrarın artırılmasını amaçlayan ve güvenliğe daha siyasi bir yaklaşım çağrısında bulunan siyasi girişimlerle daha da güçlendirilmiştir. Böylece, Rusya da dahil olmak üzere Arktik devletlerinin, bölgenin karşı karşıya olduğu zorlukların konuşabileceği, daha geniş çapta konuları tartışmak için bir araya gelme

konusundaki çabaları ivme kazanmıştır.

1980'lerin ortalarında, Arktik 'teki siyasi durum keskin bir şekilde değişmeye başlamıştır. Bu değişimdeki temel sebep olarak Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un Ekim 1987'de Murmansk 'ta yaptığı bölgedeki gerilimi azaltmaya yönelik olan konuşması görülmektedir. Bu konuşma ile Arktik, çevresel konular başta olmak üzere askeri olmayan pek çok konuda iş birliği tesis etme açısından yeni bir yakınlaşma dönemine tanık olmuştur (Åtland, 2008, s. 305). Gorbaçov'un iki taraflı ve çok taraflı iş birliği, bölgedeki askeri çatışmanın radikal bir şekilde azaltılması ve Arktik 'in bir barış bölgesi haline gelmesi gibi çağrılarını bölgenin daha iş birlikçi bir yapıya evrilmesi konusunda dönüm noktasını oluşturmaktadır. Murmansk konuşması, Arktik patlaması (Keskitalo, 2007, s. 194) olarak adlandırılan sürecin önünü açmış ve günümüze kadar devam eden Arktik bölgesel iş birliği ortamının kurulmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bölgesel iş birliğinin artmasına ve Arktik Çevre Koruma Stratejisi (AEPS), Barents Avrupa-Arktik Konseyi (BEAC) ve Arktik Konseyi (AC) gibi çeşitli girişimlerin yaratılmasını sağlamıştır.

Bölgedeki gelişmiş iş birliğinin ilk önemli göstergesi olarak 1991 yılında Arktik Çevre Koruma Stratejisinin oluşturulması gösterilmektedir. Stratejinin önemi esas olarak iki noktada yatmaktadır: birincisi, "Arktik gerçek uluslararası iş birliğinin ilk biçimi" olarak görülmesi; ikincisi ise Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Rusya, Norveç, İsveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya'dan oluşan sekiz devletli Arktik yapısının kurum olarak oluşmasına vesile olmasıdır (Palosaari ve Möller, 2004, s. 260). Arktik ülkeleri arasında gelecekteki iş birliğinin temelini atmış ve 1996 yılında Arktik devletlerinin ve yerli halkların ortak kaygılarını ele almak üzere kurulan Arktik Konseyi'nin oluşturulmasının yolunu açmıştır. Arktik Konseyi, daha önce Arktik Çevre Koruma Stratejisi kapsamında başlatılan çalışma gruplarının programlarını sürdürmek ve ilerletmek, ayrıca Arktik devletleri ve bölge sakinleri, özellikle de yerli halklar arasında, Arktik ile ilgili konularda iş birliğini, iletişimi ve koordinasyonu ilerletmek için bir araç olarak işlev görmek üzere üst düzey bir forum olarak 1996 yılında imzalanan Ottawa Deklarasyonu ile oluşturulmuştur (Bloom, 1999). Yerli toplulukların aktif katılımının sağlanması konusu, birçok kişi tarafından konseyin yenilikçi ve güçlü yönlerinden biri olarak görülmekte olup, bu durumun konseyin demokratik bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olduğu ve aynı zamanda diğer birçok bölgesel kuruluşa kıyasla benzersiz bir çizgiye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğunun altı çizilmektedir

(Knecht, 2013, s. 11). 1996 yılındaki kuruluşundan bu yana, Arktik Konseyi, bölgenin çevresinin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya özel bir vurgu yaparak, bölge devletleri genelinde ortak endişeleri ele almak için bir alan yaratmıştır. Yıllar geçtikçe Arktik Konseyi, bu konuları tartışmak için önde gelen üst düzey bir forumu olarak ortaya çıkmış ve bölgeyi benzersiz bir uluslararası iş birliği alanına dönüştürmüştür.

Arktik Konseyi'nin ilk on yılında, bölgede ortaya çıkan önemli sorunları belgelemek ve kilit politika yapıcılarını bu tür sorunların varlığından haberdar etmek amacıyla, Arktik İklim Etki Değerlendirmesi ve Arktik İnsani Gelişme Raporu gibi önemli raporların hazırlanmasına olanak sağlayan çeşitli bilimsel çalışmalar yapılmıştır (Exner-Pirot, 2012, s. 225). 1996'dan 2000'lerin ortalarına kadar olan ilk dönemde, Arktik Konseyi'nin çalışmalarının çoğu, bölgedeki çevresel sorunlarla mücadeleye odaklanmıştır. 1990'lı yıllarda, dünyanın karşı karşıya olduğu çevresel tehditler dikkat çekmeye başlamış ve bu durum zamanla gerçek bir endişe haline gelmiştir. Buna paralel olarak, Arktik küresel ilgi odağındaki yerini almıştır. Giderek şiddetini artıran küresel ısınma ile bölgede yaşanan iklim değişikliği ve bunun yarattığı etkiler, Arktik devletlerinin ve diğer ilgili tarafların büyük endişeler duyduğu ciddi bir konu haline gelmiştir. Son yıllarda ise konseyin ana odak noktası, değişen iklim değişikliklerine uyum sağlama ve bu değişiklikler sonrasında ticari, ekonomik, sosyal ve coğrafi açıdan ortaya çıkması muhtemel olan durumlarla ilgili olarak aksiyon alınmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 2011 yılında Arktik Konseyi'nin himayesinde müzakere edilen ilk bağlayıcı antlaşma olan Arktik Arama ve Kurtarma Anlaşması'nın önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Bu antlaşmanın kabul edilmesi, Arktik Konseyi'nin bölgede değişen çevresel ve siyasi koşullarla yüzleşme yeteneğini güçlendirmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilmektedir. Yasal olarak bağlayıcı olmayan bir rejim tarafından yönetilen bölgede, yasal olarak bağlayıcılığı olan bir anlaşmanın kabul edilmiş olması, bölgenin rejiminde yumuşak hukuk kurallarından sert hukuk kurallarına doğru bir geçişin olup olamayacağı ile ilgili soruları da beraberinde getirmiştir (Koivurova, 2014, s. 54). Bu antlaşmanın, Arktik Konseyi'nin bölgedeki faaliyetler için düzenleyici bir çerçeve geliştirmesi açısından önemli bir kilometre taşı olduğu görülmektedir. Anlaşmanın başarısının, sekiz Arktik devletinin Mayıs 2013'te Kiruna'daki Arktik Konseyi toplantısında imzaladığı ikinci bağlayıcı anlaşmanın oluşturulmasına öncülük ettiği rahatlıkla söylenebilir. İkinci bağlayıcı anlaşmanın amacı ise, petrol kirliliği konusunda taraflar arasında iş birliğini, koordinasyonu ve karşılıklı yardımı güçlendirmek

olup; Arktik deniz ortamını petrol kirliliğinden korumak için bölgede çeşitli hazırlık ve müdahale planlarının oluşturulmasıdır. Anlaşma, özellikle uluslararası sularda bir petrol sızıntısı meydana geldiğinde veya ulusal deniz sınırlarını aşan büyüklükte bir sızıntı durumunda geçerlilik göstermektedir (Arctic Council, 2013). Konseyin yasal olarak bağlayıcı uluslararası anlaşmaların hazırlanmasına hizmet etmiş olması, bölgenin geleceğinde daha bağlayıcı Arktik iş birliğinin bir işareti olabileceği gibi, konseyin daha proaktif bir rol üstlendiğini göstermektedir.

### **3.1.3. İklim Değişikliği ve Arktik Politikalarının Yeniden Şekillenmesi (2000ler-Günümüz)**

İklim değişikliğinin çevresel ve sosyal etkilerine ek olarak, ortaya çıkan jeopolitik gerçekler de Arktik bölgesini yeniden şekillendirmektedir. Eriyen buzullar nedeniyle bölgenin artan erişilebilirliği, özellikle petrol, gaz ve minerallere yönelik küresel talep artmaya devam ettikçe, kaynak arama ve nakliye rotaları için yeni fırsatlara yol açmaktadır. Bu durum devlet ve devlet dışı aktörler de dahil olmak üzere bir dizi aktörün ilgisini çekmekte ve bölgede yeni bir jeopolitik manzaranın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Arktik bölgesinde ortaya çıkan jeopolitik gerçekler, Arktik olmayan devletlerin artan ilgisi de dahil olmak üzere, bölgenin yönetişimini daha da karmaşık hale getirmiştir. Arktik bölgesi, stratejik konumu, kaynak zenginliği ve yeni nakliye yollarının açılması nedeniyle küresel bir ilgi konusu haline gelmiştir. Çin gibi Arktik dışı devletler bölgenin ekonomik potansiyeline yoğun ilgi göstermiş, bu da Arktik devletleri arasında jeopolitik rekabet ve çatışma potansiyeli konusunda endişelere yol açmıştır.

2000'li yılların başları, Arktik bölgesine yönelik küresel siyasi ilginin sınırlı olduğu bir döneme işaret etmektedir. Ancak yaşanan bir dizi olay Arktik'i küresel gündemin odağına taşımış ve gelişmiş bölgesel yönetim çerçevelerine duyulan ihtiyacın altını çizmiştir. Bu konuda en önemli faktör, iklim değişikliği ve küresel ısınmanın bölgedeki etkilerinin giderek daha belirgin hale gelmesi olarak görülmektedir. Arktik İklim Etki Değerlendirmesinin 2004 tarihli raporu, Kuzey Kutbu'nun gerçekten ısındığına ve bunun Arktik devletleri için ele alınması gereken önemli fiziksel, ekonomik ve sosyal sonuçları olduğuna dair önemli bilimsel kanıtlar sunmuştur (Hassol, 2004). Bu rapor, iklim değişikliğinin Kuzey Kutbu üzerindeki etkileri ve bunun dünya üzerindeki etkileri konusunda küresel farkındalığın artırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Raporun bulguları ve tavsiyeleri, bölgede sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunmasına yönelik politika tartışmalarının ve girişimlerin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Rapor

Kuzey Kutbu'nda sürdürülebilir kalkınma ve çevre korumanın geliştirilmesinde yarattığı etki nedeniyle Arktik Konseyi'nin tarihindeki en etkili değerlendirmelerden biri olarak kabul edilmektedir (Kankaanpää ve Young, 2012, s. 7). Bu durum, Arktik devletlerinin bölgedeki uluslararası politikaların nasıl ilerletilmesi gerektiği konusundaki görüşlerini etkilemiş ve daha çok anlaşma temelli bir yaklaşımın benimsenmesine sebep olmuştur. 2011 yılında düzenlenen 7. Bakanlar Arası Toplantının ardından Konsey, Nuuk Deklarasyonu'nu ilan etmiştir (A Council, 2011). Arktik Konseyi'nin Nuuk Deklarasyonu ile desteklenen daha somut ve taahhüt temelli bir organizasyona evrimi, rolündeki temel değişiklikten de anlaşılmaktadır. Nuuk'taki bakanlar toplantısında, Arktik Konseyi ilk kez üye devletleri için yasal olarak bağlayıcı bir antlaşma olan Arktik Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İş birliği Antlaşması'nı öne sürmüştür. Bunu daha sonra 2013 yılında Arktik Denizi'ndeki Petrol Kirliliğini Önleme ve Müdahale İş birliği Antlaşması ve 2017 yılında imzalanan Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Geliştirme Antlaşması izlemiştir. Bu bağlayıcı antlaşmalar, üye devletlere ilk kez, açık ve net yükümlülükler getirmektedir (Byers, 2017). Arktik Konseyi hükümetler arası bir forum olarak kurulmuş, ancak üye devletleri için yasal olarak bağlayıcı yükümlülüklerin getirilmesiyle daha yapılandırılmış bir kuruma dönüşmüştür. Arktik Konseyi, yaptırım mekanizmaları olmayan bir politika yapıcı olmaktan ziyade, uzlaşmaya dayalı bir politika şekillendirici kimliğine bürünmüş durumdadır.

2007 yılında ise, Kuzey Buz Denizi'ndeki deniz buzu örtüsünde dramatik bir düşüş yaşanmış, örtü alanı 4,28 milyon km<sup>2</sup>'ye veya 1979-2000 yılları arasındaki uzun vadeli ortalamanın yüzde 39 altına düşmüştür (Exner-Pirot, 2013, s. 227). Bu gelişme, iklim krizinin aciliyetini ve Kuzey Kutup bölgesi üzerindeki etkisini keskin bir şekilde hatırlatmıştır. Deniz buzu örtüsünün azalması, bölgenin erişilebilirliğine ilişkin endişeleri de beraberinde getirmiş, gemicilik ve kaynak çıkarma faaliyetlerinin artması ihtimali yönetim sorunlarının aciliyetini artırmıştır. Bu gelişmeler iklim değişikliği ve değişen Arktik ortamının yarattığı zorlukları etkili bir şekilde ele alabilecek gelişmiş bölgesel iş birliği ve yönetim çerçevelerine olan ihtiyacı vurgulamıştır. Arktik devletleri bu tür çerçevelere duyulan ihtiyacı giderek daha fazla fark etmiş ve bunun sonucunda çevrenin korunması, bilimsel araştırma ve sürdürülebilir kalkınma gibi konularda iş birliği ve koordinasyonu sağlamayı amaçlayan bir dizi girişim ortaya çıkmıştır. Sekiz Arktik devleti hem bağlayıcı hem de bağlayıcı olmayan metinler aracılığıyla müzakereler yapmışlardır.

### **3.2. Arktik Bölgesel Uluslararası Toplumunun Temel Özellikleri**

Arktik, coğrafi konumu, benzersiz ekosistemi ve yerli halk nüfusu gibi kendine has özelliklere sahiptir. Bu özellikler bölgenin sosyal organizasyonunu şekillendirmiş ve onu dünyanın diğer bölgelerinden farklılaştırmıştır. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, bölgesel bir uluslararası toplum, iş birliği ve çatışma yönetimi için kurumlar ve uygulamalar geliştirmiş bir grup devlet arasında paylaşılan kurallar, değerler ve çıkarlarla karakterize edilir. Bu bağlamda, Arktik kendine has özellikleri, kuralları ve uygulamaları olan farklı bir bölgesel uluslararası toplum olarak kabul edilebilir. Diploması ve uluslararası hukuk kurumları, gelişmekte olan bu bölgesel toplumun şekillendirilmesi ve yönetilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Yerli halklar ve çevre grupları da dahil olmak üzere hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin çıkarlarını dikkate alan bir yönetim rejiminin ortaya çıkması, bölgesel bir uluslararası toplumun gelişimine örnek teşkil etmektedir. Arktik devletlerinin bölgesel uluslararası toplumu şekillendirme çabaları, iki önemli bileşen aracılığıyla gözlemlenebilir: 1) bölgesel uluslararası toplumun birincil kurumları olan bölgesel olarak spesifik kuralların ortaya çıkması ve geliştirilmesi; 2) uluslararası toplumun ikincil kurumları olan bölgesel örgütlerin kurallarının ve prosedürlerinin oluşturulması ve geliştirilmesidir. Arktik devletlerinin bölgesel uluslararası toplumu şekillendirme çabaları, Arktik çevresini yönetme ve kendi aralarında ve dünyanın geri kalanıyla barışçıl ilişkileri tesis etme konusundaki kararlılıklarını vurgulamaktadır.

Buzan, İngiliz Okulu'nun geleneksel olarak uluslararası sistemin bir bütün olarak incelenmesine odaklandığını, ancak bölgesel uluslararası toplumların ayrı bir analiz düzeyi olarak ortaya çıkmasının yeni bir yaklaşım gerektirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramının bölgesel düzeye uyarlanabileceğini ve böylece bölgesel siyaseti şekillendiren süreç ve kurumların daha iyi anlaşılabilmesini savunmaktadır. Bu noktayı açıklamak için bir bölgedeki devletlerin deneyimlediği sosyalleşme derecesine dayalı bir bölgesel uluslararası toplumlar tipolojisinin ana hatlarını çizmektedir. Bu tipoloji, bölgesel toplumun ilerlemesini ve büyümesini gösteren dört temel tarihsel tipin incelenmesine dayanmaktadır. Bölgesel toplumun zaman içindeki gelişimini ve genişlemesini, gösteren dört tarihsel tip tanımlayan Buzan bu tipleri bölgesel bir toplumun bölgesel bir düzen içinde siyasi iş birliğine ne ölçüde katkıda bulunabileceğine göre sıralamaktadır (Buzan, 2012, s. 38).

Buzan bu toplum tiplerinden ilki olan Güç-Politik uluslararası toplum tipinin, devletlerin büyük ölçüde düşmanlık ve savaş olasılığı temelinde etkileşimde bulunduğu ve hayatta kalmanın ana amaç olduğu bir sistemi temsil ettiğini savunmaktadır. Buzan'a göre, Orta Doğu buna en yakın örnek olsa da bu tür bir bölgesel toplumun çağdaş örneği bulunmamaktadır.

İkinci toplum tipi olarak bir arada varoluş tipi toplum ise, devletlerarası toplumun temel kurumlarının işlediği çoğulcu, Vestfalyan bir sistemle karakterize edilmektedir. Bu kurumlar arasında güç dengesi, egemenlik, bölgesellik, diplomasi, büyük güç yönetimi, savaş ve uluslararası hukuk yer almaktadır. Buzan, 1945 öncesi Avrupa'yı bu tip uluslararası toplumun bir örneği olarak tanımlamaktadır. Birlikte Varoluş tipi uluslararası toplumda, devletler kendi çıkarlarının peşinden gitmektedir ancak istikrarı korumak ve çatışmaları önlemek için birbirleriyle iş birliği yapmaları gerektiğini de kabul etmektedirler. Devletler kendi çıkarlarının peşinde koşarken, kurum ve kuralların varlığı çatışmaları önlemeye ve istikrarı korumaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi Arktik bir arada var olan bir bölgesel toplum türü olarak görülebilir. Soğuk Savaş döneminde Arktik stratejik açıdan önemli bir bölge olarak görülmekteydi ve Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki düşmanlıkla karakterize edilen bir alan olarak dikkat çekmekteydi. Askeri çatışma olasılığı ve bölgedeki stratejik konumlar üzerinde hakimiyet kurma rekabeti ön plandaydı. Soğuk Savaş Dönemi'nde Arktik büyük ölçüde silahlandırılmış ve dönem boyunca politik açıdan hassas bir bölge oluşmuştur. Arktik 'in, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin bir sınır çizgisini paylaştığı ve birbirlerine yakınlıklarının olduğu tek yer olması, silahlanma için oldukça stratejik bir öneme sahip olmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün oluşturulması, örgüt üyesi olan Arktik devletlerine karşı tek bir Sovyetler Birliği durumu yarattığı için bölgedeki tansiyonun artmasına neden olmuştur. Her iki ülke de askeri yeteneklerini geliştirdikçe, Arktik gözetleme, istihbarat toplama ve askeri operasyonlar için kilit bir alan haline gelmiştir. Hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği, güçlerini göstermek ve bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirmek amacıyla bölgede askeri üsler kurmuş ve askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması bu kutuplaşmayı daha da şiddetlendirmiştir ve Arktik 'in iki süper güç için gerilimli bir alan haline geldiği bir durum yaratmıştır. Devletler arasında yaşanan bu rekabete ve anlaşmazlıklara rağmen, Soğuk Savaş sırasında bölge devletleri arasında bir

dereceye kadar iş birliği ve diplomasinin bulunduğu söylenebilir. Örneğin, 1973 yılında Kutup Ayılarının Korunması Antlaşması en büyük kutup ayısı popülasyonlarına sahip beş Arktik ülkesini bir araya getirerek bu ikonik tür için koruma tedbirleri üzerinde anlaşmaya varmalarını sağladığı için Arktik iş birliğinde dönüm noktası niteliğinde bir başarı olarak öne çıkmaktadır. Antlaşma, bölgeye kıyısı olan beş devlet arasında yasal bağlayıcılığı olan ilk belgedir ve kutup ayıları da dâhil olmak üzere Kuzey Kutbu bölgesinin fauna ve florasının korunmasında "özel sorumlulukları ve özel çıkarları" olduğunu kabul etmektedir (Polar Bear Range States, 1973). Antlaşma, süper güçlerin birbirleriyle sık sık anlaşmazlığa düştüğü bir dönemde, devletlerin ortak bir amaç için birlikte çalışarak ortak çevrelerinin ve ikonik türlerinin korunması ve muhafazası için nasıl sorumluluk aldıklarının bir örneğini göstermesi bakımından önemlidir (Vylegzhanin ve diğerleri, 2020, s. 8). Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde Arktik çatışma olasılığı ile karakterize edilirken, bölge devletleri arasında bir dereceye kadar iş birliği ve diplomasi vardı ki bu da bir arada var olan bir bölgesel uluslararası toplum tipinin özelliklerine uymaktadır.

Buzan'ın tipolojisinde üçüncü sırada yer alan İş Birlikçi uluslararası toplumda ise, devletler ekonomik entegrasyon, insan haklarının korunması ve çevre yönetimi gibi ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmaktadır. 1970'lerde Arktik bölgesinin büyümesi ve dönüşümü, Arktik devletleri arasında daha iş birlikçi bir bölgesel toplum inşa etme süreci olarak görülebilir. Bu süreç, yeni kurum ve antlaşmaların yanı sıra ortak hedeflere ulaşmada iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulayan ortak bir çerçevenin geliştirilmesini de içermektedir. Bu bağlamda, Gorbaçov'un Murmansk Konuşması bölgede daha büyük bir iş birliği duygusu yaratılmasına yardımcı olmuştur. Gorbaçov'un politika girişimleri bilimsel, çevresel ve enerji iş birliğini, yerli halkların kaygılarının dikkate alınmasını, güven arttırıcı önlemleri ve nükleer silahlardan arındırılmış bir Arktik bölgesi yaratma hedefiyle silahların kontrolünü kapsamaktaydı. (Åtland, 2008, s. 295). Bu konuşma, bölge devletlerinin ortak zorlukları ve fırsatları ele almak için iş birliği ve kolektif eylem potansiyelini fark etmeye başladığı Arktik bölgeselciliğinin ortaya çıkışının katalizörü olarak kabul edilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından sonraki süreçte Arktik devletleri çevresel ve bilimsel konularda birlikte çalışmaya başlamış ve bu da iş birliğine dayalı bölgesel kurumların gelişmesine yol açmıştır. Bu durum, Arktik bölgesel toplumunun bir arada var olan bir toplumdaki iş birliğine dayalı bir topluma dönüşmesine yol açarak, uzlaşıya dayalı bir sisteme doğru kayışı göstermesi

bakımından önemlidir.

1989 yılından itibaren Arktik Sekizlisi, potansiyel çevresel yönetim biçimlerini tartışmak üzere düzenli toplantılar yapmaya başlamıştır ve 1991 yılında Arktik Çevre Koruma Stratejisi'ni kabul etmişlerdir. AEPS'nin başlıca hedefleri, Arktik çevresinin durumu hakkında ilgili bilgileri toplamak ve gözden geçirmek, yerli toplulukların sorunlarına eğilmek ve sınır aşan kirlilik sorunlarını ele almaktır (Rothwell, 1996). Strateji, 1996 yılında, çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve yerli halkların hakları da dahil olmak üzere çeşitli konularda Arktik devletleri arasında iş birliği, koordinasyon ve etkileşimi sağlayan üst düzey bir hükümetler arası forum olan Arktik Konseyi'nin kurulmasına yol açmıştır. Arktik Konseyi bünyesindeki çalışma grupları tarafından yayınlanan bilimsel değerlendirmeler ve izleme raporları aracılığıyla Arktik dönüşüm süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuş ve bölgedeki ortak zorluklar ve fırsatlar konusunda farkındalık yaratmıştır. Arktik Konseyi, Arktik devletleri arasında iş birliğini kolaylaştırmada başarılı olmuş ve Arktik olmayan devletleri de gözlemci üye olarak bünyesine katmıştır. Konsey'in iş birliğine olan bağlılığı, mevcut uluslararası hukuk ve diplomasi yoluyla sorunları birlikte çözmenin önemini vurgulayan Arktik toplumunun oluşmasını sağlamıştır. Konsey bünyesinde oluşturulan 2011 yılında arama ve kurtarma konusunda, 2013 yılında petrol kirliliğine karşı önlem alma amacıyla ve son olarak 2017 yılında bilimsel iş birliği konusunda üç bağlayıcı anlaşma oluşturması da konseyin daha somut ve taahhüde dayalı bir örgüt haline gelmesine yol açan önemli değişiklikler olarak dikkat çekmektedir (Smieszek, 2019, s. 14).

2015 yılında bölgedeki deniz emniyeti ve güvenliği ile ilgili konularda Arktik kıyı devletleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulan Arktik Sahil Güvenlik Forumu da bölgedeki iş birliği yapısını anlamak açısından oldukça önemlidir. Forum arama ve kurtarma operasyonları, petrol sızıntısına müdahale, deniz hukukunun uygulanması ve çevrenin korunması gibi çeşitli konularda üye ülkeler arasında diyalog ve bilgi paylaşımı için bir platform görevi görmektedir (Pincus, 2015). Forum, Kuzey Buz Denizi'ne erişimin artmasıyla birlikte operasyonel kaynaklara olan talebin de artacağını ve iş birliğinin etkinliğin en üst düzeye çıkarılmasında hayati önem taşıyacağını kabul etmektedir. Arktik bölgesindeki hızlı ısınma da dahil olmak üzere benzeri görülmemiş zorluklar karşısında ACGF'nin kurulması, Arktik ülkelerinin iş birliğine olan bağlılığını göstermektedir. ACGF, çok taraflı bir yaklaşım gerektiren olaylara iş birliğine dayalı müdahaleler oluşturarak, koordineli uluslararası müdahale

kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Deniz trafiği arttıkça ve iklim değişikliği nedeniyle hava koşulları daha az öngörülebilir hale geldikçe, Kuzey Kutbu'nda vahim olayların yaşanma olasılığının artması beklenmektedir. Bu nedenle, ACGF'nin kurulması bu zorlukların iş birliği içinde ele alınmasına yönelik somut bir adım olarak dikkat çekmektedir. Üye ölkelerin sahil güvenlik teşkilatları arasında ortak tatbikatlar, eğitim programları ve bilgi alışverişini kolaylaştırır ve iş birliğini ve koordinasyonu geliştirerek, bölgedeki deniz olaylarına ve acil durumlara etkili bir şekilde yanıt verme konusundaki kolektif yeteneği güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Arktik Sahil Güvenlik Forumu'nun kurulması Arktik devletleri arasında ortak zorlukları ele almak ve bölgede iş birliğini sağlamak için birlikte çalışma ihtiyacının giderek daha fazla kabul gördüğünü göstermektedir. Arktik Sahil Güvenlik Forumu Arktik devletleri arasında bölgesel bir uluslararası toplumun geliştirilmesinde önemli bir adımı temsil etmektedir. Arktik bölgesinin kendine özgü zorluklarını ele almak için sahil güvenlik kurumları arasında iş birliği ve hizmetler arası ilişkileri geliştirerek ve anlaşmaları resmileştirerek iş birliğini kurumsallaştırmaktadır. Forum, Buzan'ın iş birliğine dayalı toplum kavramıyla tutarlı bir şekilde, bölgede emniyet, güvenlik ve çevrenin korunması konularında ortak kural ve değerlerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Buzan'ın tipolojisinde son sırada olan Kümelenme tipi toplum ise, bir dizi devlet arasında paylaşılan değerlerin önemli ölçüde geliştiği ve benzer siyasi, hukuki ve ekonomik biçimlerin benimsenmesine yol ačan bir bölgesel toplum türü olarak ifade edilmektedir. Bu toplum türünün ana örneği, üye devletler arasında paylaşılan değerlerin benzer hükümet biçimlerinin, yasal sistemlerin ve ekonomik politikaların benimsenmesine yol açtığı Avrupa Birlięi olarak görölmektedir (Buzan, 2012, s. 38). Avrupa Birlięi'nde paylaşılan değerler arasında insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü yer almaktadır. Bu da Avrupa Parlamentosu, Avrupa Adalet Divanı ve avro Bölgesi gibi ortak kurum ve politikaların oluşturulmasını sağlamıştır.

Arktik, Soğuk Savaş döneminde tarihsel olarak güç-politik dinamikleri ile karakterize edilirken, o zamandan bu yana çevresel yönetim ve karşılıklı diyalog temelli iş birliğine dayalı bir bölgesel topluma dönuşmüştür. Arktik bölgesi, ortak kural ve normların uluslararası hukukta kodlandığı bölgesel bir uluslararası toplumun önemli bir örneği haline gelmiştir. Uluslararası hukuk ve diplomasi kurumları, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Arktik uluslararası toplumunun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Arktik 'in yasal çerçevesi, çeşitli uluslararası ve yerel yasaların yanı sıra bölgenin yerli

halkına ilişkin kültürel hususlardan da etkilenmektedir ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere çeşitli uluslararası antlaşmalardan ve giderek artan sayıda bölgesel antlaşmadan oluşmaktadır. Arktik yasal çerçevesi dört farklı hukuk yapısından oluşmaktadır (Canuel, 2015, s. 737). İlk olarak, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Arktik meselelerini kapsayan antlaşmalar gibi yasal olarak bağlayıcı belgelere odaklanan uluslararası sert hukuk değerlendirilmektir. İkinci sırada, yasal olarak bağlayıcı olmayan uluslararası anlaşmalara ve kurumlara atıfta bulunan yumuşak hukuk bulunmaktadır. Üçüncü olarak her bir Arktik devletinin hukuk sistemlerinin göz önünde bulundurulduğu iç hukuk belirtilmektedir. Dördüncü sırada ise, potansiyel sınır ötesi durumlardaki yasal zorluklarla ilgilenen sınır ötesi özel hukuk yer almaktadır. Sert hukuk, antlaşmalar ve sözleşmelerde bulunanlar gibi yasal olarak bağlayıcı ve uygulanabilir kurallar ve yükümlülüklerle ifade edilmektedir. Devletler, davranışları ve egemenlikleri üzerinde kısıtlamalar içerebilen bu kural ve yükümlülüklerle uymakla yükümlüdür.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Arktik Okyanusu da dahil olmak üzere dünya okyanuslarının kullanımı, korunması ve yönetimine ilişkin yasal çerçeveyi belirlemektedir. Sözleşme, Arktik bölgesindeki deniz yetki alanlarını ve faaliyetlerini düzenleyen temel bir uluslararası yasal çerçevedir. Rusya, Kanada, Danimarka, Norveç'in de bulunduğu Arktik devletleri sözleşmeyi onaylamış olup bölgedeki ortak zorlukları ve çıkarları ele almak için bu kurumsal çerçeve aracılığıyla birlikte çalışmaktadır. Bölge devletleri, çakışan hak talepleriyle ilgili anlaşmazlıkların çözümünde sözleşmeyi bir temel olarak kullanmayı kabul etmişlerdir. Arktik Konseyi bir yumuşak hukuk kurumu olarak değerlendirilmektedir, ancak oluşturduğu bazı anlaşmalar sert hukuk olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Arktik Konseyi 2011, 2013 ve 2017 yıllarında yasal bağlayıcılığı olan üç önemli antlaşmayı kabul etmiştir. Bu antlaşmalardan 2011 yılında kabul edilen ve 2013 yılında yürürlüğe giren "Arktikte Havacılık ve Denizcilik Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşmasının amacı, Arktikte havacılık ve denizcilik arama ve kurtarma operasyonlarının yürütülmesinde Arktik Devletleri arasındaki iş birliğini geliştirmektir (Koivurova, 2014, s. 54). Antlaşma, bilgi alışverişi, ortak eğitim tatbikatları ve ortak prosedür ve kılavuzların oluşturulması da dahil olmak üzere iş birliği için bir çerçeve belirlemektedir. Arktikte Havacılık ve Denizcilik Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması, Arktik bölgesinde emniyet ve güvenliğin arttırılmasına yönelik önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Arktik Konseyi'nin 2013 yılında

imzalanen ve 2017 yılında yürürlüğe giren “Arktik’ teki Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlıklı Olma ve Müdahale İş birliği Anlaşması ise, bölgedeki deniz petrol sızıntılarının önlenmesi ve bunlara müdahale edilmesi konusunda Arktik Devletleri arasındaki iş birliğini geliştirmeye odaklanmaktadır. Antlaşmanın hükümleri, bir deniz petrol kirliliği olayı durumunda Arktik devletleri arasında iş birliğini geliştirmeyi amaçlamakta ve imzacı devletlerin petrol sızıntısını önleme, hazırlıklı olma ve müdahale için ulusal sistemler kurmalarını gerektirmektedir. Anlaşma aynı zamanda Arktik Konseyi'nin Arktik Deniz Petrol Kirliliğini Önleme Görev Gücü'nü Arktik Devletleri arasında iş birliği için bir mekanizma olarak kurmaktadır (Rottem, 2015). Arktik Deniz Petrol Kirliliğini Önleme Görev Gücü, Kuzey Kutbu'nda petrol sızıntısına hazırlık ve müdahale konusunda iş birliğini teşvik etmekten ve bölgedeki petrol sızıntılarını önlemek ve bunlara müdahale etmek için en iyi uygulamaları geliştirmekten sorumludur. Son olarak 2017 yılında kabul edilen “Uluslararası Arktik Bilimsel İş Birliği Geliştirme Anlaşması ise, Arktik ve onun Dünya sistemindeki rolüne ilişkin anlayışı geliştirmek amacıyla imzacı taraflar arasında bilimsel iş birliğini artırmaktır (Arctic Council, 2017). Arktik bölgesinin karşı karşıya olduğu zorlukların ele alınmasında bilime dayalı karar vermenin önemini kabul etmekte ve imzacı taraflar arasında Arktik araştırmalarında iş birliğini sağlamayı ve kolaylaştırmayı taahhüt etmektedir. Bilimsel iş birliği yapılacak coğrafi alanlar, 62° kuzey enleminin kuzeyinde kalan (açık denizler dahil) alanlar olarak belirlenmiştir. Bu alanlar, Arktik devletleri için tek tek adlandırılmış ve Arktik devletleri arasındaki herhangi bir kara veya deniz hakkının sınırlandırılmasını engellemeyeceği vurgulanmıştır.

Yumuşak hukuk araçları yasal olarak bağlayıcı olmayıp, devletler arasında kesin yükümlülükler yaratmamaktadır. Bunun yerine, davranışları etkilemeyi ve beklentileri şekillendirmeyi amaçlayan yasal olarak bağlayıcı olmayan hedefler ve kılavuz ilkeler içermektedirler (Guzman ve Meyer, 2010). Bağlayıcı olmayan doğalarına rağmen, yumuşak hukuk belgeleri, özellikle geniş çapta onaylandıklarında ve uluslararası teamül hukuku olarak kabul edildiklerinde, devlet davranışları üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Yumuşak hukuk, devletler arasında iş birliği ve ortak çalışma için bir temel oluşturulmasını sağlamaktadır. Sert ve yumuşak hukuk arasında bir denge olması gerektiği ve her birinin düzen, adalet ve iş birliğini sağlama konusunda tamamlayıcı bir rol oynadığını vurgulamak gerekmektedir. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında Arktikteki yumuşak hukuk, Arktik bölgesel uluslararası toplumunun önemli bir bileşeni

olarak görülebilir. Deklarasyonlar, kılavuzlar ve ilkeler gibi yumuşak hukuk araçları, Arktikteki devlet davranışları için ortak standartlar ortaya koyarak bu uluslararası toplumun gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yumuşak hukuk araçları, çevrenin korunması, kaynak yönetimi ve yerel halk hakları gibi konularda tartışma ve müzakere için bir forum sağlamakta ve farklı bakış açılarına sahip aktörler arasında güven ve anlayış oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Arktik Çevre Koruma Stratejisi, Arktik yönetiminde bir yumuşak hukuk aracı örneği olarak öne çıkmaktadır. 1991 yılında kabul edilen çok taraflı ve bağlayıcılığı olmayan Arktik Çevre Koruma Stratejisi, yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma değildir, daha ziyade Arktik devletleri ve diğer paydaşların eylemleri için genel rehberlik ve ilkeler sağlayan bir çerçevedir. Strateji taraflara belirli yükümlülükler getirmez, bunun yerine Arktikte çevrenin korunmasına yönelik iş birliğine dayalı ve esnek bir yaklaşıma izin verir. Bununla birlikte, Arktik Çevre Koruma Stratejisi gibi yumuşak hukuk araçları, devlet davranışlarını şekillendirmede ve Arktik yönetiminde iş birliğini sağlama konusunda önemli etkilere sahiptir. Yumuşak hukuk, hızla değişen çevre sorunlarını ele almak için hızlı eylem ve iş birliğinin gerekli olduğu Arktik bölgesinde yararlı bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Arktik Çevre Koruma Stratejisi devamında kurulan Arktik Konseyi de Arktik yumuşak hukukunun önde gelen örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Canuel, 2015, s. 744). Arktik Konseyi bağlamında yumuşak hukuk, Arktik yönetimi ve iş birliği için yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden bağlayıcı olmayan anlaşmalar, bildirgeler ve kılavuzlar anlamına gelmektedir. Arktik Konseyi bünyesindeki yumuşak hukuk, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi gibi bağlayıcı yasal antlaşmalar ve çerçeveler için tamamlayıcı bir araç görevi görmektedir. Bağlayıcı antlaşmalar sağlam bir hukuki temel sağlarken, yumuşak hukuk araçları boşlukları doldurur, iş birliğini sağlamakta ve Arktik devletleri arasında ortak ilke ve standartların benimsenmesine yardımcı olmaktadır.

### **3.2.1. Diplomasi ve Uluslararası Hukukun Bölgeye Uygulanması**

Arktik bölgesel uluslararası toplumu, diplomasi ve uluslararası hukuk birincil kurumlarının varlığıyla kendini göstermektedir. Bu birincil kurumlar, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri yöneten normları, kuralları ve uygulamaları yansıtmaktadır. Bölge devletleri, diplomasiye ve uluslararası hukuka olan bağlılıklarını eylemleriyle de pekiştirmişlerdir. Bölgesel iş birliğine yapılan vurgu ve Arktik'in barışçıl bir bölge olarak kalması gerektiği anlayışı Arktik uluslararası toplumunun istikrarına katkıda bulunmaktadır.

Birçok İngiliz Okulu akademisyeni, uluslararası hukukun, üyeleri tarafından kabul edilen ortak birlikte yaşama kurallarını yansıttığı için uluslararası toplumun kurucu unsuru olduğunu savunmaktadır. Bu durum, Arktik yasal çerçevesinin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi dahil olmak üzere çeşitli uluslararası antlaşma ve sözleşmelerden oluşmasıyla sonuçlandığı Arktik bölgesinde de görülmektedir. Soğuk Savaş'ın sonundan bu yana, uluslararası hukuk kurumu, Arktikte önemli bir rol oynamıştır. Arktik devletleri iş birliğini tesis etmek ve bölgedeki ortak endişeleri ele almak için çeşitli antlaşmalar müzakere etmiştir. Bu antlaşmalar, Arktik yönetiminde uluslararası hukukun önemini ve Arktik devletlerinin iş birliği yapma ve ortak zorlukları diplomatik yollarla ele alma istekliliğini yansıtmaktadır. Devlet üzerinde bir düzen oluşturmayı amaçlayan bir uluslararası kurumsallaşma örneği olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine bağlı Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi, Kıta Sahaneliği Sınırlama Komisyonu ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi adlı kurumlar bulunmakta ve bu kurumlar ulus devletlerin deniz yetki alanlarında ve deniz yetki alanları ötesinde kalan uyuşmazlıklarına bazı kurallar getirmektedir. Sözleşme, Arktik 'in birincil uluslararası hukuk kurumu olarak kabul edilmektedir (Ohnishi, 2014, s. 88). Sözleşme, kıta sahanlıklarının sınırlandırılması ve deniz bölgelerinin tahsisi için net kurallar ortaya koymakta ve çakışan hak talepleri üzerindeki anlaşmazlıkların çözümü için bir mekanizma sağlamaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde Arktik Okyanusu'na kıyıdaş devletler; 12 mile kadar karasuları, 24 mile kadar bitişik bölge ve 200 mile kadar münhasır ekonomik bölge ile kıta sahanlığı yetkilerine sahip olabilmektedirler (Jarashow ve diğerleri, 2006). Bununla birlikte kıta kenarının 200 mili aştığını bilimsel araştırmalarla yetkili komisyona kanıtlayan devletler, kıta sahanlıklarını 350 mile uzatabilmektedir. Uluslararası hukukun ortaya koymuş olduğu düzenlemeleri dikkate alan kıyıdaş ülkeler, iş birliğinin avantajlı sonuçlarını dikkate alarak hareket etmişlerdir. Sözleşmenin bağlayıcı yapısı bir nevi güçler dengesi oluşturmakta, sistemin dışında kalan ABD bile ortaya konan düzenin kurallarına göre hareket etmektedir. ABD, antlaşmaların üçte iki oyla onaylanması gereken Senato'daki Cumhuriyetçilerin muhalefeti nedeniyle sözleşmeyi onaylamamış durumdadır (Byers, 2013, s. 28).

Arktik Beşlisi tarafından Mayıs 2008'de Grönland'ın Ilulissat kentinde yapılan bir toplantıda kabul edilen Ilulissat Deklarasyonu, Arktik yasal çerçevesi açısından önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Arktik Beşlisi, Arktik bölgesinde devam eden değişikliklere ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi dahil olmak üzere mevcut

uluslararası hukuk çerçevesine bağlı kalma niyet ve isteklerine dikkat çekmiştir (Dodds, 2013, s. 51). Ilulissat Deklarasyonu, Kuzey Buz Denizi'ne kıyısı olan devletler arasında dış kıta sahanlığının belirlenmesi için temel mekanizma olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin kullanılmasını yeniden teyit ederek bu konuda açık bir fikir birliği olduğunu göstermiştir. Ayrıca Arktik bölgesindeki sorunların barışçıl bir şekilde ve uluslararası hukuka uygun olarak çözülmesi yönündeki kararlılığını da ifade etmiştir.

Arktik faaliyetlerin pek çok alanı, başta Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere diğer çeşitli ikili ve çok taraflı antlaşmalar vasıtasıyla hukukî olarak düzenlenmiştir. Bölgedeki aktörler arasında istikrarlı ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan bu antlaşmalar, Arktikte barış ve istikrarın desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Devletler, çevresel konular, yerli halkların hakları, sürdürülebilir kalkınma, arama ve kurtarma çalışmaları gibi konularda iş birlikleri yapmaktadır. Uluslararası hukuka tabi ikincil kurumlar olarak hizmet eden antlaşmalar, Arktik yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Arktik, bölge aktörlerinin faaliyetlerinin çeşitli yönlerini düzenleyen karmaşık bir uluslararası antlaşmalar ve sözleşmeler ağına tabidir. Bu antlaşmalar tüm paydaşların çıkarlarının dikkate alınmasını ve bölge kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır. Bölgedeki aktörler arasında istikrarlı ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan bu antlaşmalar, Arktikte barış ve istikrarın desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin Barents Denizi'ndeki uzlaşma, bölge devletleri arasındaki anlaşmazlıkların uluslararası hukuka riayet edilerek barışçıl yollardan giderilebileceğini göstermesi nedeniyle, Arktikteki diğer sorunlara yön verebilecek önemli bir örnek gelişme olarak öne çıkmaktadır. Yapılan antlaşma, Rusya ve Norveç arasındaki kırk yılı aşkın bir süredir devam eden anlaşmazlığı sona erdirmesi ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların bile diyalog ve müzakere yoluyla çözülebileceğini göstermesi bakımından önemlidir (Ulfstein ve Henriksen, 2011). Svalbard ve Hans Adası üzerindeki egemenlik ihtilafları da sözleşme ve diğer uluslararası kurum ve kurallar aracılığıyla ele alınmaktadır. Bölge devletleri arasında zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklara rağmen Arktik öngörülebilir iş birliğinin ortak bir hedef olduğu bir bölge olmaya devam etmektedir. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, yapılan bu ikili ve çok taraflı antlaşmalar Arktik bölgesel uluslararası toplumun gelişiminin göstergeleri olarak görülebilir. Antlaşmaların müzakere edilmesi ve uygulanması, ilgili aktörler arasında ortak anlayış ve çıkarların yanı sıra ortak kurallar ve davranış standartlarının oluşturulmasını gerektirir. Arktik devletleri ve paydaşları, bu

antlaşmaların müzakere edilmesi yoluyla, uluslararası bir toplumun temel bileşenleri olan çok taraflılık ve iş birliğine bağlılıklarını göstermişlerdir.

Diplomasinin kurumsallaşmış uygulamaları, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Soğuk Savaş sonrası Arktik, bölgesel paydaşların ortak çıkar konularını tartışmak ve ortak hedeflerini ilerletmenin yollarını aramak için bir araya gelebilecekleri diplomatik forumlar ortaya çıkmıştır. Bu forumlar birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olup Arktikte zengin bir iş birliği ağı oluşturmaktadır (Dodds ve Depledge, 2017, s. 147). Arktik diplomasinin ayırt edici özelliği, bölge ülkeleri ve paydaşları arasında iş birliği, ortak çalışma ve karşılıklı anlayışa odaklanmasıdır (Exner-Pirot ve Murray, 2017, s. 60) Buna sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, çevrenin korunması ve bölgedeki yerli toplulukların hak ve menfaatlerine saygı gösterilmesi taahhüdü de dahildir. Etkili diplomasiyi sağlamak için Arktik bölgesindeki başlıca hükümetler arası forum olan Arktik Konseyi gibi çeşitli diplomatik yapılar ortaya çıkmıştır. Arktik Konseyi, Arktik devletleri arasında diplomatik iş birliği ve istişareyi kolaylaştıran bir kurum olarak hizmet vermektedir. Bu bağlamda diplomasi, Arktik devletlerinin birbiriyle ilişki kurmasını ve bölgedeki sorunları ele almasını sağlayan birincil kurum olmaya devam etmektedir. Arktik devletleri, birincil kurum olarak diplomasiye bağlı olarak ikincil kurumlar olarak kabul edilen 1991 Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin oluşturulması ve devamında 1996 yılında Arktik Konseyi'nin kurulması gibi gelişmeleri başlatarak iş birliği açısından işlevsel alanlarını genişletmek için çaba göstermişlerdir (Ohnishi, 2014, s. 88). Arktik Konseyi hükümetler arası istişare ve iş birliği için önemli bir forum olmakla birlikte, bağlayıcı kararlar alma veya antlaşmalara uyulmasını sağlama yetkisine sahip değildir. Bunun yerine, bölgeyle ilgili konuları tartışılması ve ortak ilgi alanlarına giren konularda tavsiyelerde bulunması için bir platform görevi görmektedir. Bu da Arktik Konseyi'nin bölgede iş birliğini tesis etmek ve anlaşmazlıkları çözmek için diyalog, müzakere ve antlaşmaların kullanılmasını içeren diplomasiye tabi olduğu anlamına gelmektedir. Bu şekilde diplomasi, Arktik meselelerini yönetmek için birincil kurum olmaya devam ederken, Arktik Konseyi bu daha geniş çerçeveyi destekleyen ikincil bir kurum olarak işlev görmektedir. Arktik Konseyi bu daha geniş çerçeveyi destekleyen ikincil bir kurum olarak işlev görmektedir. Arktik Konseyinin bünyesi altında, yasal olarak bağlayıcı olan 2011 tarihli Arktik Arama ve Kurtarma Antlaşması, 2013 tarihli Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlık ve Müdahale Antlaşması ve 2017 tarihli Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğinin

Geliştirilmesi Antlaşması müzakere edilmiştir. Bu antlaşmalar, Arktik iş birliğinin işlevsel alanlarını çevre korumanın ötesine ve diğer alanlara genişleten bölgesel olarak bağlayıcı antlaşmalardır. Bu bağlamda, Arktik devletlerinin kendi aralarında iş birliğini düzenlemek için yeni bölgesel ikincil kurumlar geliştirdiği görülmektedir. Bu antlaşmalar bölgesel olarak bağlayıcı olsa da birincil kurumlar olarak hala uluslararası hukuk ve diplomasi çerçevesinde işlediklerini belirtmek gerekir.

Diplomasi ve uluslararası hukuk kurumları, Arktik bölgesinin kendine özgü bağlamına uyarlanmış ve bu da istikrarlı bir bölgesel düzenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Arktik, tüm Arktik devletlerinin yararına olan kurallara dayalı iş birliği, barış ve diplomasi odaklı bölgesel bir düzen kurması nedeniyle uluslararası ilişkilerde benzersiz ve istisnai bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Arktik Bölge’de, uluslararası hukuka riayet edilen, iş birliğinin ön plana çıktığı, bölge özelinde ülkelerin birbirlerinin eylemlerini öngörebildiği ve çatışmasızlık ortamının devam ettiği, istikrarlı bir düzenin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Aynı doğrultuda, bölgede birden çok uluslararası anlaşma, kurum ve kuruluş sayesinde iş birliğinin, çatışmasızlığın ve öngörülebilirliğin hüküm sürdüğü tespiti, Arktik Bölge’de iş birliğini konu eden çalışmaların pek çoğunun ortak noktasıdır. Arktik örneğinde, bölgesel bir uluslararası toplumun kurulması, Arktik devletlerinin özel çıkarlarını ve iklim değişikliğinin bölge üzerindeki etkileri konusundaki ortak endişelerini yansıtmaktadır. Devletler dünyanın başka yerlerinde farklı çıkarlara ve gerilimlere sahip olmalarına rağmen, Arktik bölgesinde benzersiz bir iş birliği çerçevesi oluşturmayı başarmışlardır. Zaman zaman zorluklar ve gerilimler ortaya çıksa da diyalog, çok taraflılık ve kapsayıcı karar alma süreçlerine bağlılık balıkçılık, gemicilik, bilimsel araştırma ve arama kurtarma operasyonları gibi alanlarda iş birliğinin devam etmesini sağlamıştır.

İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, Arktik bölgesel uluslararası toplumu egemenlik ve ortak çıkarlar arasındaki dengeyi örneklemektedir. Devletler egemenliklerini korurken, iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan çevresel konular başta olmak üzere ortak zorlukları ele almak için kolektif eylem ihtiyacını kabul etmektedir. Bu kabul, iş birliğini tesis eden ve Arktik bölgesinin istikrarını ve sürdürülebilirliğini sağlayan uluslararası antlaşmaların, kurumların ve forumların oluşturulmasına da yansımıştır. Ortak kuralların tanınması, kurumların oluşturulması ve kolektif çıkarların gözetilmesi, bölgede iş birliğinin tesis edilmesi, anlaşmazlıkların yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesinde çok önemli olmuştur. Arktik Konseyi ve

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere bölge devletleri arasındaki deklarasyon ve antlaşmalar gibi bölgede etkili olan diplomasi ve uluslararası hukuk yapılarının incelenmesi yoluyla Arktik devletlerinin, tüm tarafların çıkarlarına hizmet eden kurallara ve kurumlara dayalı devletlerin hukuka riayet ettiği, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma başta olmak üzere çeşitli konularda işbirliği üzerine kurulu uzlaşmaya dayalı bir bölgesel uluslararası toplum oluşturduğu öne sürülebilir.

### **3.2.1.1. Svalbard Antlaşması (1920)**

1920'de imzalanan Svalbard Antlaşması, İngiltere, Kanada, Çin, Danimarka, Fransa, Almanya, Hindistan, Norveç, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere kırk ülke tarafından onaylanmıştır. Antlaşmaya taraf olan devletlere ve vatandaşlarına; adalara, ilgili sulara, fiyortlara, limanlara giriş ve adalarda ikamet, denizcilik ve madencilik gibi ticari faaliyetler yapma, balıkçılık ve avlanma gibi haklar eşit olarak verilmiştir. Antlaşma Norveç'e Svalbard üzerinde egemenlik hakkı tanımış, ancak Norveç egemenliğinin kullanımını sınırlayan bazı koşullar da getirmiştir. Temel koşullardan biri, imzacı devletlerin, doğal kaynakların işletilmesi de dahil olmak üzere Svalbard'a erişim konusunda Norveç ile aynı haklara sahip olmasıdır (Offerdal, 2016). Norveç Svalbard'daki tüm faaliyetlerin düzenlenmesinden sorumlu olmakla birlikte, uyruğa dayalı ayrıcalıklı muamele yapmalarına izin verilmemektedir. Bu ayrımcılık yapmama ilkesi, tüm tarafların takımadaların kaynaklarına eşit erişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Antlaşma ticari faaliyetler ve vergilendirme, askeri faaliyetler ve araştırma ile ilgili düzenlemelerin yanı sıra çevrenin korunmasına yönelik hükümler de içermektedir.

Svalbard Antlaşması, Arktik bölgesinin yönetimini şekillendiren önemli uluslararası antlaşmalardan biridir ve bölgedeki uluslararası hukukun tarihsel gelişimini yansıtmaktadır. Svalbard Antlaşması ve onu izleyen belgeler, Arktik bölgesinin sunduğu zorlukların ve fırsatların yönetilmesinde uluslararası iş birliğinin önemini göstermektedir (Pedersen, 2008). Bununla birlikte antlaşmanın hükümleri tek başına kırılğan Arktik çevresini korumak için yeterli olmayabilir. Uluslararası politikanın değişen bağlamı ve teknolojik gelişmeler, uluslararası antlaşma ve anlaşmaların uygulanmasında yeni zorluklar yaratmaktadır. Svalbard örneğinde, değişen iklim koşulları ve Arktik kaynaklarına yönelik artan ilgi, antlaşmanın yorumlanması ve uygulanması konusunda yeni zorluklar getirmiştir. Norveç ve antlaşmanın diğer taraflarının, Svalbard Antlaşması'nın başarısının devamını sağlamak için gelişen uluslararası yasal çerçeveyi,

iklim değişikliği ve Arktik kaynakların sürdürülebilir yönetimi gibi yeni ortaya çıkan konuları dikkate almaları önemlidir. Antlaşma, Arktik yönetişimi için uygun bir çerçeve olmaya devam etmektedir, ancak yorumlanması ve uygulanması değişen koşulları yansıtacak şekilde gelişmelidir.

### **3.2.1.2. Nordik Konseyi ve Nordik Bakanlar Konseyi (1971)**

Nordik Konseyi, 1952 yılında kurulan ve Nordik ülkeleri (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç) ile özerk bölgeleri arasında iş birliğini tesis etmeyi amaçlayan resmi bir parlamentolar arası organdır (T. N. Council, 1952). Konsey, kültür, eğitim, çevre ve ekonomi gibi ortak ilgi alanlarına giren çeşitli konularda çalışmaktadır. Kültür Komitesi, Eğitim ve Araştırma Komitesi, İş ve Sanayi Komitesi ve Refah Komitesi de dahil olmak üzere belirli politika alanlarında çalışan çeşitli komiteleri bulunmaktadır. Nordik Bakanlar Konseyi ise 1971 yılında Nordik hükümetleri arasında iş birliğini kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş hükümetler arası bir forumdur. Nordik Konseyi ile yakın koordinasyon içinde çalışmaktadır ve çevrenin korunması, eğitim, ekonomik kalkınma, sosyal ve kültürel değişim gibi alt-bölgesel iş birliği için özellikle uygun olan politika alanlarına odaklanmaktadır. Nordik Bakanlar Konseyi, Nordik iş birliğini tesis edecek programları ve girişimleri uygulamak üzere birlikte çalışan bakanlık konseyleri, uzman grupları ve çalışma grupları gibi çeşitli organlardan oluşmaktadır. Konsey aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ve özel sektör aktörleri gibi devlet dışı aktörlerle de yakın bir şekilde çalışarak bu aktörlerin bakış açılarının politika tartışmalarına ve karar alma süreçlerine dahil edilmesini sağlamaktadır. Nordik Konsey'in kararlarını uygulamak ve sürdürülebilir kalkınma, yenilikçilik, eğitim, kültür ve sosyal refah gibi alanlarda Nordik iş birliğini tesis eden girişimleri yürütmek için çalışmaktadır. Eğitim ve Araştırma Bakanlar Konseyi, Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlar Konseyi ve Balıkçılık ve Su Ürünleri Bakanlar Konseyi de dahil olmak üzere belirli politika alanlarında çalışan çeşitli bakanlık konseyleri ve komiteleri bulunmaktadır. Nordik Bakanlar Konseyi, hükümetler arası çalışmalarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları, işletmeler ve İskandinav bölgesindeki diğer aktörler arasında iş birliğini de tesis etmektedir. Sınır ötesi iş birliğini güçlendirmeyi ve bölgede inovasyon ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli proje ve girişimleri desteklemektedir.

İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, Nordik Konseyi ve Nordik Bakanlar Konseyi, çok sayıda bölgesel toplumdaki oluşan daha büyük bir uluslararası toplumun parçası olarak görülebilir. Bu bölgesel toplumlar, üyelerinin davranışlarını şekillendiren

ortak kurallar ve değerlerle tanımlanmaktadır. Nordik bölgesi örneğinde, bu kural ve değerler demokrasi, insan hakları, sosyal refah ve çevrenin korunması etrafında şekillenmektedir. Nordik bölgesinin derin bir entegrasyona ulaşabilmesinin, uzun bir iş birliği geçmişi, nispeten benzer sosyal ve ekonomik yapılar ve demokratik değerler, insan hakları ve sosyal refah gibi çeşitli faktörlere bağlı olduğu görülmektedir (Strang, 2016). Nordik Konseyi ve Nordik Bakanlar Konseyi çerçevesi, Nordik ülkeleri arasında iş birliği ve dayanışmayı tesis etme konusunda başarılı olmuş ve Nordik halkı arasında benzersiz bir alt-bölgesel kimlik ve dayanışma duygusunun gelişmesine yol açmıştır.

### **3.2.1.3. Kutup Ayılarının Korunmasına İlişkin Antlaşma (1973)**

Antlaşma, kutup ayısı popülasyonlarının ve yaşam alanlarının izlenmesi ve düzenlenmesinin yanı sıra koruma çabalarında uluslararası iş birliğinin tesis edilmesi için bir sistem oluşturmaktadır. Antlaşma kapsamında taraflar, kutup ayılarını ve yaşam alanlarını korumayı, düzensiz avlanmayı yasaklamayı ve avlanmayı katı koşullar altında düzenlemeyi kabul etmiştir. Antlaşma ayrıca kutup ayısı popülasyonlarının durumunun izlenmesi ve değerlendirilmesinin yanı sıra taraflar arasında bilgi paylaşımı ve iş birliğinin sağlanması için bir sistem oluşturmuştur (Polar Bear Range States, 1973). Kutup Ayılarının Korunması Antlaşması, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki çok taraflı anlaşma müzakerelerinin birkaç başarılı örneğinden biri olmasıyla dikkat çekmektedir. Aralarındaki siyasi farklılıklara ve gerginliklere rağmen, iki süper güç kutup ayısı popülasyonlarının ve Kuzey Kutup bölgesindeki yaşam alanlarının korunmasının önemini kabul etmiş ve koruma çabaları için bir çerçeve oluşturmak üzere diğer devletlerle birlikte çalışmıştır. Kutup ayılarının korunması, sadece Arktik bölge için değil, dünya genelinde doğal yaşam ve ekolojik denge açısından da son derece önemlidir. Bu nedenle, 1973 Kutup Ayıları Koruma Anlaşması, sadece kutup ayılarının korunması için değil, aynı zamanda doğanın korunması ve sürdürülebilir bir gelecek için küresel çapta bir çabayı temsil etmektedir.

### **3.2.1.4. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Arktik Okyanusu da dahil olmak üzere dünya okyanuslarının kullanımında ulusların hak ve sorumluluklarını tanımlayan uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşme, ilk olarak 1982 yılında kabul edilmiş ve o tarihten bu yana beş Arktik kıyı devleti de dahil olmak üzere 160'tan fazla ülke tarafından onaylanmıştır (UNCLOS, 1982). Sözleşme, komşu kıyı devletleri arasında deniz sınırlarının ve münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılmasına ilişkin konular da dahil

olmak üzere okyanus kaynaklarının yönetimi için kapsamlı bir dizi kural ve ilke sunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. Maddesi, bir kıyı devletinin kıta sahanlığını 200 deniz mili sınırına kadar "kara ülkesinin doğal uzantısı" olarak tanımlamaktadır (UNCLOS, 1982b). Bu, bir kıyı devletinin petrol, gaz ve mineraller de dahil olmak üzere kıta sahanlığı içindeki deniz yatağı üzerindeki veya altındaki kaynaklar üzerinde münhasır haklara sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, kıyı devletleri 200 deniz mili sınırının ötesinde, taban çizgisinden maksimum 350 deniz mili mesafeye kadar genişletilmiş bir kıta sahanlığı talep etme seçeneğine sahiptir. Bu, kıta sahanlığı talepleri konusunda tavsiye almak üzere Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'na bir başvuru yoluyla yapılmaktadır. Kıyı devleti talebinin kendi kara topraklarının doğal uzantısına dayandığını göstermelidir. Bir hak talebinde bulunulduktan sonra, komisyon diğer kıyı devletlerinden ve kamuoyundan gelen itiraz ve yorumların değerlendirilmesini de içeren bir inceleme süreci yürütür. Talep onaylanırsa, kıyı devleti, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hükümlerine tabi olarak, talep edilen alan içindeki kaynaklar üzerinde münhasır haklar elde eder. Kıyı devletlerinin genişletilmiş kıta sahanlığı talebinde bulunabilmeleri, özellikle Arktik gibi doğal kaynaklar üzerinde birbiriyle rekabet eden hak iddialarının bulunduğu bölgelerde okyanusun yönetimi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, uluslararası bir rejim olarak Arktik bölgesi ve Arktik Okyanusu için temel yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bölge ülkelerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin henüz bu sözleşmeyi onaylamadığı, ancak sözleşmenin tanımladığı kurumsal çerçeveyi ve kuralları takip etmeye kararlı olduğunu da belirtmek önem taşımaktadır (Byers, 2013, s. 28). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, dış kıta sahanlığı ile ilgili anlaşmazlıkları yönetmek için Kıta Sahaneliğinin Sınırları Komisyonu'nu bünyesinde bulundurmaktadır. Bir ülke, bir bölge üzerinde egemenlik hakkı talep etmeden önce, bilimsel verilerle desteklediği iddiasını bu komisyona sunmak zorundadır. Rusya Lomonosov Sirtının ve Arktik Okyanusu'nun büyük bir bölümünün kendi topraklarının doğal uzantısı olduğunu iddia ederek, 2001 yılında BM Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'na başvurmuştur (Schönfeldt, 2017). Komisyon, başvuruyu inceleyerek 2002 yılında Rusya'nın kıta sahanlığı sınırlarını genişletme talebini reddetmiştir. Ancak Rusya, bu konudaki iddialarını sürdürmüş ve uluslararası hukuk kurallarına dayanarak bölgedeki kıta sahanlığı iddialarını korumaya

çalışmıştır. Rusya, 20 yılı aşkın bir süredir yürüttüğü yoğun diplomasi ve buz kırıcılar, araştırma gemileri ve denizaltılarla kutup denizi buzlarının altında yaptığı keşif gezilerinin ardından, Kuzey Buz Denizi'nin orta kesimlerinde deniz yatağı üzerindeki hak iddiasının büyük bir bölümünü 2023 Şubat ayında BM Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılması Komisyonu'ndan onaylamıştır (Breum, 2023). Danimarka ve Kanada da komisyona taleplerde bulunmuşlardır ve bunlar halen komisyon değerlendirmesini beklemektedir. Norveç Kuzey Buz Denizi'nin bazı kısımlarında hak talebinde bulunmuştur ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska'nın kuzeyindeki sulardan Kuzey Kutbu'na kadar uzanan hak taleplerini komisyona sunmaya hazırlanmaktadır. Kanada ve Danimarka hak iddiaları Rusya'ninkilerle büyük ölçüde örtüşmektedir ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi bu gibi durumlarda nihai sınırlarla ilgili her türlü anlaşmazlığın devletlerin kendileri tarafından çözülmesini öngörmektedir (Bankes ve Das Neves, 2020). Danimarka Krallığı'nın Arktik Okyanusu'ndaki deniz yatağı üzerindeki hak iddiası yaklaşık 895,000 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. İngiltere'deki Durham Üniversitesi Sınır Araştırmaları Enstitüsü'ne göre bu alan Rusya'nın hak iddiasıyla 800.000 kilometrekare kadar örtüşmektedir (Steinberg, 2015). Kanada'nın Kuzey Buz Denizi'ndeki toplam hak iddiası yaklaşık 2,3 milyon kilometrekaredir ve bunun yaklaşık 1,5 milyonu Rusya'nın hak iddiasıyla çakışmaktadır. Komisyonun Rusya'nın hak iddiasına ilişkin kararının ardından Danimarkalı, Grönlandlı ve Kanadalı siyasilerin, deniz yatağının çok büyük bir bölümü üzerinde müzakere etmek üzere Rus mevkidaşları ile bir araya gelmeleri beklenmektedir.

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, deniz sınırı anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözülmesi için kıyı devletlerinin kendi aralarında anlaşmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yolla, taraflar arasında eşitlik temelinde kabul edilebilir çözümler bulunabilir. Eğer taraflar anlaşamazsa, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 15.kısımında belirtilen arabuluculuk, tahkim ve Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru gibi çözüm yollarından birine başvurabilirler. Sözleşme, Rusya'ya münhasır ekonomik bölgesi içindeki kaynaklar üzerinde egemenlik hakkı tanıdığından ve diğer devletlerle çakışan iddialar nihayetinde ikili müzakerelere tabi olduğundan, Rusya'nın bölgeye yönelik iş birliğine dayalı ve uluslararası hukuk odaklı bir yaklaşımı izlemeyi tercih ettiği söylenebilir. Rusya'nın Arktik politikaları bu varsayımı doğrulamaktadır. Rusya, mevcut uluslararası yasal çerçevenin, Arktik Okyanusu'ndaki kıta sahanlığının dış sınırlarının belirlenmesi konusu da dahil olmak üzere, herhangi bir bölgesel sorunu müzakere yoluyla

başarılı bir şekilde çözmek için yeterli olduğuna inanmaktadır (Staun, 2017). İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, Rusya'nın bölgede çatışmadan ziyade iş birliğini vurgulayan politikası, uluslararası toplum ve bunun gerektirdiği ilkeler bağlamında analiz edilebilir. Arktik söz konusu olduğunda Rusya'nın politikası, uluslararası toplumun yerleşik yasal çerçevesi ve normları dahilinde çalışmaya istekli olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, İngiliz Okulu teorisi devletler arasında ortak çıkarların ve ortak hedeflerin takip edilmesinin rolünü kabul eder. Arktikte Rusya, diğer bölge devletleriyle birlikte sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunması ve kaynak yönetiminin önemini kabul etmektedir. Rusya, iş birliğini vurgulayarak, bu ortak çıkarları destekleyen ortaklıkları ve ortak girişimleri tesis etmeyi, böylece karşılıklı fayda ve bölgenin uzun vadeli istikrarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bölgedeki çeşitli anlaşmazlıklara rağmen, devletlerin iddialarını hukuk çerçevesinde çözüme iradesi göstermesi gelecek adına umut verici bir görünüm sergilemektedir. Deniz hukukuna göre davranmak, bölgedeki beş kıyı devletinin de tercih ettiği politikalarından biri olarak dikkat çekmektedir. Deniz Hukuku gibi kurumlar, Arktikte olduğu gibi devletlere önemli ölçüde fayda sağladığında, istikrar sağlayıcı bir mekanizma görevi görmektedir.

### **3.2.1.5. Kirkenes Deklarasyonu ve Barents Avrupa Arktik Konseyi (1993)**

Barents iş birliği, 1993 yılında devletler arası düzeyde Barents Avrupa Arktik Konseyi ve bölgeler arası düzeyde Barents Bölge Konseyi olmak üzere iki temelde oluşturulmuştur (Leland ve Hoel, 2008). Birincisinin üyeleri Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Norveç, Rusya ve Avrupa Komisyonu iken, ikincisinin üyeleri Finlandiya, İsveç, Norveç ve Rusya'daki 13 devlet-altı gruptan oluşmaktadır. Bu iş birliği çatısı altında üyeler ekonomi, kültür, çevre ve toplumsal refah gibi konularda politikalar geliştirmektedir. Barents Avrupa-Arktik Konseyi, Barents Denizi'ne kıyısı bulunan Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç ve Rusya'nın yanı sıra Avrupa Komisyonu'nun da üye olduğu hükümetler arası iş birliğine yönelik bir forum olarak Kirkenes Deklarasyonu'nun imzalanmasıyla 1993 yılında kurulmuştur. Konseyin temel amacı, çevrenin korunması, ekonomik kalkınma ve sosyal konular dahil olmak üzere çok çeşitli konularda iş birliğini tesis etmektir. Konsey, ekonomik büyümeyi, çevrenin korunmasını ve sosyal refahı sağlama odaklı bölgesel kalkınma için iş birliğine dayalı bir çerçeve olan Barents Avrupa Arktik Bölgesi'nin kurulmasını sağlamıştır. Konsey, başarılı bölgesel iş birliğini kolaylaştırmış ve Barents Avrupa-Arktik Bölgesi'nin daha

geniş Arktik yönetim rejimi içinde istikrarlı bir alt bölge olarak kurulmasına katkıda bulunmuştur (Hasanat, 2013). Konsey, daha geniş Arktik yönetim rejimi kompleksi içinde bir alt-bölgesel düzenlemenin benzersiz bir örneğidir ve sıklıkla başarılı bir bölgesel iş birliği örneği olarak gösterilmektedir. Üye devletler, kendi kuralları, normları ve kurumları olan bir iş birliği yapısı oluşturmak için gönüllü olarak bir araya gelmişlerdir. Bu ortak kurallar ve normlar üye devletlerin davranışlarını şekillendirmekte ve karşılıklı çıkar alanlarında iş birliğini kolaylaştırmaktadır. Barents Bölgesel Konseyi ise iller, ilçeler ve belediyeler de dahil olmak üzere bir dizi alt ulusal kuruluştan temsilciler içeren bölgeler arası bir kuruluştur ve bölgede sürdürülebilir kalkınmayı tesis etmek amacıyla bu kuruluşlar arasında iş birliği ve bilgi alışverişini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Barents Bölgesel Konseyi, bölgesel bir uluslararası toplumun oluşmasında ulus-altı aktörlerin de nasıl rol oynayabileceğinin bir örneği olarak göze çarpmaktadır.

Barents Avrupa Arktik Bölgesi örneğinde bölgesel yönetim, konsey aracılığıyla hükümetler arası iş birliğinin yanı sıra Barents Avrupa-Arktik İş birliği Programı gibi diğer bölgesel kurumlar ve girişimler biçimini almaktadır. Bu yapılar Barents bölgesine özgü ekonomik kalkınma, çevrenin korunması ve sosyal meseleler gibi konularda iş birliğini kolaylaştırmaktadır. Konsey açık bir bölgesel kimliğe ve üyelerinin birbirlerine karşı davranışlarına rehberlik eden bir dizi ortak değer ve kurala sahiptir. Barents Avrupa-Arktik Konseyi ve Barents Bölgesel Konseyi, Barents Avrupa-Arktik Bölgesi'nde iş birliği ve sürdürülebilir kalkınmanın tesis edilmesinde önemli rol oynayan iki önemli kurum olarak görülmektedir. Bu kurumlar, devletlerin ve ulus-altı aktörlerin bir dizi konuda iş birliğini tesis etmek için birlikte çalıştığı bölgesel bir uluslararası toplumun ortaya çıkışını yansıtmaktadır. Bu bölgesel toplum, ortak değerler, normlar ve kurallar etrafında şekillenmekte ve üyeleri arasında iş birliği sağlamak için farklı düzeylerde yapılandırılmaktadır. Konsey aracılığıyla hükümetler Barents Avrupa-Arktik Bölgesinin karşı karşıya olduğu güçlükler konusunda ortak bir anlayış oluşturabilmiş ve bu güçlükleri ele almak üzere birlikte çalışabilmişlerdir. Bu anlamda konsey, devletler arasında ortak bir kimlik ve topluluk duygusunun gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Barents iş birliği, bölge halkları arasında yeni bir birlik duygusunu ve daha yakın teması tesis etmiştir ki bu da daha fazla ilerleme için mükemmel bir temel oluşturmaktadır.

### ***3.2.1.6. Ottawa Deklarasyonu ve Arktik Konseyinin Kuruluşu (1996)***

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Arktik potansiyel bir çatışma bölgesinden uluslararası bir iş birliği alanına dönüşmüştür. Genel olarak uluslararası iş birliğinin

başlangıcının, Sovyetler Birliği'nin lideri Mihail Gorbaçov'un 1987'de Murmansk 'ta çevre koruma konusunda iş birliğini talep ettiği konuşmasıyla bir barış fikri olarak başladığı söylenmektedir ve çevresel konular hakkında konuşan Gorbaçov, Arktik politikalarında önemli bir dönüm noktası yaratmıştır (Åtland, 2008). Çevresel tehlikelerle ilgili duyulan ortak endişeler neticesinde, Arktik ülkeleri, Arktik çevre korumasını görüşmek üzere Eylül 1989'da Finlandiya'nın Rovaniemi kentinde bir araya gelmiştir. 1989'daki toplantı, tartışmaya bir yıl sonra devam etme ve tüm devletlerin çevre raporları hazırlaması konusunda ortak bir mutabakata varmasıyla sonlanmıştır. 1989 ve 1990'daki iki müzakere turundan sonra, bölge devletleri bölgedeki çevrenin korunması için ortak bir strateji belirlemişlerdir (Bloom, 1999). Arktik Çevre Koruma Stratejisi 1991 yılında Arktik ülkeleri Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan bağlayıcı olmayan bir anlaşma olarak ortaya çıkmıştır. Arktik Çevre Koruma Stratejisi örneğinde, Arktik devletleri iklim değişikliği, kirlilik ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular çerçevesinde ortak bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu onaylayıp, bu konularda iş birliği ve koordinasyonu sağlayacak bir strateji geliştirmeyi kabul ederek eylemlerine rehberlik edecek bir dizi ilke ve kılavuz belirlemişlerdir. Dolayısıyla strateji, Arktik devletlerinin ortak değerler ve kurallar temelinde bölgede çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik kolektif bir çabasını temsil etmektedir. Arktik Çevre Koruma Stratejisi uluslararası toplumun ortak değerler, kurallar ve kurumlar temelinde çevre koruma ile ilgili kuralları nasıl geliştirdiği ve uyguladığının bir örneği olarak görülebilir. Arktik Çevre Koruma Stratejisi Arktik ülkeleri arasında gelecekteki iş birliğinin temelini atmış ve 1996 yılında Arktik devletlerinin ve yerli halkların ortak kaygılarını ele almak üzere kurulan Arktik Konseyi'nin oluşturulmasının yolunu açmıştır.

Arktik Konseyi, daha önce Arktik Çevre Koruma Stratejisi kapsamında başlatılan çalışma gruplarının programlarını sürdürmek ve ilerletmek, ayrıca Arktik devletleri ve bölge sakinleri, özellikle de yerli halklar arasında, Arktik ile ilgili konularda iş birliğini, iletişimi ve koordinasyonu sağlamak için bir araç olarak işlev görmek üzere üst düzey bir forum olarak 1996 yılında imzalanan Ottawa Deklarasyonu ile oluşturulmuştur (Arctic Council, 1996). Arktik Konseyi'nin oluşturulması, bölgenin çıkarları ve zorlukları konusunda iş birliği ve koordinasyon sağlamak amacı etrafında şekillenmiştir. Deklarasyon, Arktik devletleri arasında başta sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunması olmak üzere ortak konularda iş birliği, koordinasyon ve etkileşimin

sağlanması çağrısında bulunmaktadır. Arktik Konseyi, Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin yetkisini de içerecek şekilde genişletilmiş ve değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerin arasında, bölgenin yerli halklarının hükümetler arası iş birliğinde yer aldığı, statülerinin gözlemci statüsünden kalıcı katılımcı statüsüne geçmesi gibi önemli bir değişiklikte bulunmaktadır (Graczyk ve Koivurova, 2014). Böylece, Arktik devletlerinin, karar vermeden önce yerli halklara danışmalarını da gerektiren bir düzenleme ortaya çıkmıştır. Bunun Arktikte çok sesliliği sağlama açısından oldukça önemli bir gelişme olduğu söylenebilir. Arktik Konseyi'nin yetkisi, Ottawa Deklarasyonu'nun 1(a) maddesinde

"Arktik Devletleri arasında, Arktik yerli toplulukları ve diğer Arktik sakinlerinin katılımıyla, ortak Arktik konularında-özellikle bölgedeki sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma konuları- iş birliği, koordinasyon ve etkileşimi sağlamak amacıyla bir yapı oluşturmak." olarak belirtilmiştir. (A. Council,1996)

Ayrıca Ottawa Deklarasyonu, Konsey'in askeri güvenlikle ilgili konularla ilgilenmeyeceğini ve çalışmalarının Arktik bölgesinde iş birliği ve sürdürülebilir kalkınmayı tesis etmeye odaklanacağını belirtmektedir (A. Council, 1996). Bu bağlamda, Arktik Konseyi Arktik bölgesiyle ilgili daha yumuşak güvenlik meselelerini ele almaktadır. Bunlar arasında çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik ve bölgedeki yerli halkların refahı gibi insani güvenlik kaygıları yer almaktadır. Arktik Konseyi ele aldığı konularla ilgili faaliyetlerini, çalışma grupları aracılığıyla yürütmektedir. Arktik Konseyi için gerekli çalışmaları yürüten ve geniş bir konu alanını kapsayan altı çalışma grupları şu şekildedir:

- Arktik Kirleticiler Eylem Programı (ACAP)
- Arktik İzleme ve Değerlendirme Programı (AMAP)
- Arktik Flora ve Faunanın Korunması (CAFF)
- Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR)
- Arktik Deniz Çevresinin Korunması (PAME)
- Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (SDWG)

Her çalışma grubunun ayrıca bir Başkanı ve bir yönetim kurulu ve bir yönlendirme komitesi bulunmaktadır. Gruplar genellikle, Arktik Konseyi üye devletlerinin ulusal hükümet kurumlarının temsilcilerinden ve daimî katılımcıların temsilcilerinden oluşmaktadır (Knecht, 2016). Arktik Konseyi'nin çalışma grupları petrol sızıntılarının önlenmesi ve Arktik deniz kaynaklarının yönetimi de dahil olmak üzere Arktik çevrenin korunmasına ilişkin kılavuz ilkeler ve politikalar geliştirmiştir. Konsey son yıllarda iklim

değişikliği, Arktik güvenliği ve bölgedeki ekonomik kalkınma gibi konulara giderek daha fazla odaklanmaktadır.

Arktik Konseyi, bölge ülkeleri arasındaki siyasi etkileşimin ana organıdır. Sekiz Arktik devleti arasında karşılıklı kararlara ve bildirilere dayalı olarak iki yılda bir toplanan önemli bir diplomatik iletişim platformu şeklindedir. Konsey, sekiz Arktik devletin yanı sıra daimî katılımcılar kategorisi altında, Arktik yerli halklarını temsil eden altı daimî katılımcı statüsüne sahiptir (Smieszek, 2019). Arktik Konseyi'ndeki gözlemci statüsü ise, konseyin çalışmalarına katkıda bulunabileceğini belirlediği hükümetler arası, parlamentolar arası, küresel, bölgesel ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra bölge dışındaki devletlere de açıktır. Halihazırda Çin, Japonya, Fransa gibi ülkeler gözlemci üye statüsünde konseyin toplantılarına katılım göstermektedir. Arktik Konseyi, fikir birliğine dayalı bir karar alma mekanizması doğrultusunda çalışır; bu, tüm üyelerin uygulanmadan önce herhangi bir eylem veya politika üzerinde hemfikir olması gerektiği anlamına gelmektedir. Konsey, bölgenin çevresini korumaya ve iklim değişikliğinin etkisini ele almaya yönelik stratejiler geliştirmek ve uygulamak için bilim insanlarını, politika yapıcıları ve paydaşları bir araya getirerek, bölge devletleri, yerli halklar ve diğer paydaşlar arasındaki kaynak yönetimi politikalarını ve uygulamalarını tartışmak ve koordine etmek için elverişli bir platform sağlamaktadır.

2004 yılı Arktik İklim Etki Değerlendirmesi raporunda, bölge üzerinde ciddi etkileri olacak olan küresel ısınmanın erken uyarı işaretlerini belirtilmiştir (Hassol, 2004). Bu durum, Arktik devletlerinin bölgedeki uluslararası politikaların nasıl ilerletilmesi gerektiği konusundaki görüşlerini etkilemiş ve daha çok anlaşma temelli bir yaklaşımın benimsenmesine sebep olmuştur. 2011 yılında düzenlenen 7. Bakanlar Arası Toplantının ardından Konsey, Nuuk Deklarasyonu'nu ilan etmiştir (A Council, 2011). Arktik Konseyi'nin Nuuk Deklarasyonu ile desteklenen daha somut ve taahhüt temelli bir organizasyona evrimi, rolündeki temel değişiklikten de anlaşılmaktadır. Nuuk'taki bakanlar toplantısında, Arktik Konseyi ilk kez üye devletleri için yasal olarak bağlayıcı bir antlaşma olan Arktik Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İş birliği Antlaşması'nı öne sürmüştür. Bunu daha sonra 2013 yılında Arktik Denizi'ndeki Petrol Kirliliğini Önleme ve Müdahale İş birliği Antlaşması ve 2017 yılında imzalanan Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Geliştirme Antlaşması izlemiştir. Bu bağlayıcı antlaşmalar, üye devletlere ilk kez, açık ve net yükümlülükler getirmektedir (Byers, 2017). Arktik Konseyi hükümetler arası bir forum olarak kurulmuş, ancak üye devletleri için yasal olarak

bağlayıcı yükümlülüklerin getirilmesiyle daha yapılandırılmış bir kuruma dönüşmüştür. Arktik Konseyi, yaptırım mekanizmaları olmayan bir politika yapıcı olmaktan ziyade, uzlaşmaya dayalı bir politika şekillendirici kimliğine bürünmüş durumdadır.

Arktik Konseyi'nin başkanlığı, sekiz Arktik devleti arasında her iki yılda bir değişmektedir. Arktik Konseyi'nin 12. Bakanlar toplantısı 20 Mayıs 2021 tarihinde İzlanda'nın başkenti Reykjavik kentinde gerçekleştirilmiştir. İki yıllık İzlanda dönem başkanlığı sona ererek, yeni dönem başkanlığı iki yıl boyunca Rusya'ya geçmiştir. Fakat Rusya'nın 24 Şubat 2022'de başlayan Ukrayna müdahalesi, Arktikteki tüm uluslararası iş birliğini olumsuz yönde etkilemiştir. 3 Mart 2022 tarihinde Arktik Konseyi'nin yedi üyesi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini kınadıklarını ve Rusya'nın şu anda Konsey başkanı olarak görev yapmasına rağmen Arktik Konseyi içindeki iş birliğine artık ara verilmesi gerektiğini duyurmuşlardır ve bölgedeki iş birliklerini geçici olarak Rusya olmadan sürdürme kararı almışlardır (Schreiber, 2022). Rusya, diğer üye devletlerin bu kararını üzücü olarak değerlendirerek, Konseydeki iş birliğinin başka yerlerdeki gerilimlerden izole edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Rusya ile diğer yedi Arktik devlet arasındaki resmi temaslar en aza indirildiğinden, bölgesel düzeyde siyasi, ekonomik, bilimsel, sosyal ve kültürel iş birliği oldukça zorlaşmıştır. Bununla birlikte, uluslararası iş birliği olmadan, bölgedeki karmaşık küresel ve bölgesel sorunların çözülemeyeceği, sürdürülebilir kalkınma ve yerel toplulukların refahı gibi konularda ilerleme sağlanamayacağı aşikardır. Rusya'nın katılımı olmadan Arktik meselelerinde ilerleme kaydedilmesi oldukça güçtür. Rusya, bölgenin kara kütesinin yarısına sahip, Kuzey Buz Denizi'nin çoğu üzerinde yargı yetkisine sahip ve bölge nüfusunun yaklaşık yarısına ev sahipliği yapmaktadır. Arktik Konseyi, Rusya'nın 2008'de Gürcistan'ı ve 2014'te Kırım'ı işgal etmesinin ardından yaşanan krizleri aşmanın yolunu bulmuştur. Bazı analistler, Ukrayna'yı işgaline yanıt olarak Rusya'nın Arktik Konseyi'nden ihraç edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan bu fikre karşı çıkanlar, iklim değişikliği gibi jeopolitik gerilimleri aşan acil konuları ele almak için Arktik Konseyi aracılığıyla sürekli iş birliğinin gerekli olduğuna inanmaktadır. Arktik Konseyi'nin gücü, jeopolitik gerilimler üzerinden bile çalışabilmesinde yatmaktadır. Önümüzdeki dönemde bölgede barışçıl ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için doğru dengeyi bulmak oldukça önemli olacaktır. Arktik Konseyi'nin Rusya dahil sekiz ülkesi, bölgede iklim değişikliği, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma gibi konuları ele almak için yirmi yılı aşkın süredir birlikte çalışmaktadır. Arktik ortamını ve bölge sakinlerini korumak, koordineli ve çok uluslu bir

çaba gerektirmektedir. Bölgenin geleceği devam etmesi gereken çok taraflı iş birliğine bağlıdır. Arktik Konseyi, hassas Arktik bölgesinde barışçıl ve sürdürülebilir bir gelecek sağlamak için birlik içinde kalmak zorundadır. Nitekim, yaşanan son gelişmeler ışığında bölge devletlerinin eğiliminin bu yönde olacağı söylenebilir. Kanadalı diplomat Mary Simon, yaptığı açıklamada, Arktik 'in tarihsel olarak iş birliği bölgesi olduğunu, bölgedeki iş birliğini sürdürmenin bir yolunun bulunması gerektiğini ve Kanada'nın iklim değişikliği ve yerli halklar gibi konularda Rusya ve bölgedeki diğer Arktik ülkeleri ile iş birliği yapmasının gerekeceğinin altını çizmiştir (Robertson, 2023). Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya 2022 Şubat ayından bu yana Bering Boğazı'nda deniz güvenliği iş birliğini sürdürmektedir. Bu iş birliği arama ve kurtarma, petrol sızıntısına müdahale, kolluk kuvvetleri ve balıkçılık yönetimi alanlarıyla ilgilidir. Ancak ortak Sahil Güvenlik tatbikatlarına ara verilmiştir (Rosen, 2022). Benzer şekilde Norveç, Rusya ile nükleer güvenlik iş birliğine ara vermiş, ancak iletişim kanallarını, acil durum hazırlığını ve bilgi paylaşımını sürdürmektedir (Jonassen, 2022). Bu durum, sürdürülebilecek bazı kritik iş birliği alanları olduğunu göstermektedir. Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından, İzlanda ve Norveç gibi Arktik Konseyi üyeleri de Rusya'yı kınayarak yaptırım uygulamışlardır (Thorhallsson ve Gunnarsson, 2017). Yaşanan bu gelişmelerin bölge diplomasisinin üzerinde bir etkisi olmamış, devletler dış olayları bölge çalışmalarından uzak tutma yolunu tercih etmişlerdir. Bölge dışındaki üye devlet faaliyetlerini tartışmaya açarak bölgenin geleceğini riske atmaktansa, Konsey içindeki iş birliğini sürdürme yolunu tercih ettikleri görülmektedir.

Arktik Konseyi başkanlığının yakın zamanda Rusya'dan Norveç'e geçmesi doğrultusunda Norveç Başbakanı Jonas Gahr Støre yaptığı açıklamalarda Norveç'in Rusya ile olan ilişkisinin Arktik bölgesi bağlamındaki önemini vurgulayarak, coğrafyanın değiştirilemeyeceğini ve Norveç'in Rusya ile bir komşu olarak ilişki kurmaya devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Støre, Arktik 'in barışçıl ve istikrarlı bir bölge olarak devam etmesi için Norveç'in sorumluluk üstleneceğini ifade ederek, Rusya ile temas ve pratik iş birliği yoluyla çevre, sınırlar, deniz kurtarma operasyonları ve balıkçılık yönetimiyle ilgili konuları ele almayı amaçladıklarını dile getirmiştir (Edvardsen, 2023). Rusya ile Kuzey Kutbu sınırını paylaşan Norveç, Rusya'nın gelecekte Arktik Konseyi'ne yeniden katılma ihtimaline kapıyı açık tutarak, siyasi farklılıklara rağmen iletişim ve iş birliği kanallarını korumanın önemini anladığını göstermektedir. Arktik Konseyi'nin

eninde sonunda Rusya ile yeniden ilişki kurması gerekeceği yönündeki bakış açısı, İngiliz Okulu teorisinin uluslararası toplumun kapsayıcılığına yaptığı vurguyla örtüşmektedir. Bu bağlamda, Norveç'in Arktik Konseyi'nin başkanlığını üstlenmesi bölgedeki gerginliğin azaltılması için potansiyel olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Bilimsel iş birliği, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Arktik aktörleri arasında güven inşa edilmesinde etkili olmuştur. (Caymaz, 2023). Tarihsel olarak birleştirici bir faktör olan bilim diplomasisi şu anda yaşanan gerilimlerden etkilenmektedir. Arktik Konseyi'nin değişen koşullara uyum sağlama ve evrim geçirme konusunda bir geçmişi vardır ve mevcut krizin daha fazla evrime yol açması muhtemeldir. Bölgedeki iş birliğinin yeniden şekillendirmenin ilk adımının, bölgesel diyalog ve devletler arasındaki iş birliği düzeyi gerektiren konuları belirlemek olacağını görülmektedir. Arktik devletlerinin neleri iş birliği alanı olarak tutmak istediklerinin anlaşılması bu süreç için bir başlangıç noktası sağlayacaktır. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin küresel etkilerinin acilen ele alınması ihtiyacı, bölgede iş birliğini gerekli kılmaktadır. Arktik Konseyi'nin şu anda duraksamaya girmesiyle, devlet dışı aktörler arasındaki iş birliği daha da önemli hale gelmektedir. Bilim diplomasisi, devletleri hükümetler arası iş birliğini yeniden kurmaları için etkilemede önemli roller oynayabilir. Araştırmacılar, yerli halklar, sivil toplum kuruluşları ve sivil toplumlar gibi devlet dışı aktörler, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, başta iklim değişikliği ve çevrenin korunması olmak üzere ortak çıkarları ilgilendiren konularda bir araya gelmeleri için devletlere baskı uygulayabilir. Bilim diplomasisi, yumuşak güç yaklaşımıyla, Soğuk Savaş döneminde bile küresel ve ortak çıkarların dengelenmesinde, bilimsel iş birliğinin tesis edilmesinde ve çatışmaların önlenmesinde yararlı bir araç olduğunu kanıtlamıştır. Bölgede yapıcı ilişkiler kurmak için diplomasi ve bilimin kesiştiği bir süreç gereklidir. Arktik iş birliğinin geleceği, ortak bir zemin bulmaya, bilimsel uzmanlıktan ve bilim diplomasisinden yararlanmaya ve düşük düzeyli politikaya odaklanmaya dayanmaktadır. Arktik Konseyi ve üye devletlerinin, örgütün etkinliğini sürdürmesini sağlamak ve aynı zamanda bölgedeki acil çevresel ve sosyoekonomik kaygıları ele almak için bu karmaşıklıkların üstesinden gelmesi gerekecektir.

### **3.2.1.7. Ilulissat Deklarasyonu (2008)**

Arktik Beşlisi olarak ifade edilen ve Arktik Okyanusu'na kıyısı olan Kanada, Danimarka, Norveç, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Mayıs 2008'de imzalanan Ilulissat Deklarasyonu, Arktik meselelerine karşı iş birliğine dayalı, barışçıl,

sorumlu ve yasalara saygılı bir şekilde yaklaşma taahhüdünü ortaya koymuştur. Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik bu taahhüt, iş birliğine ve çatışmadan kaçınmaya değer veren uluslararası toplumun ortak bir normunu yansıtmaktadır. Bu beş ülke, Arktik' teki konularla ilgili olarak mevcut uluslararası hukuku yani Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni kullanmaya devam etme kararı alarak, yeni bir hukuki çerçeveye ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Bu da Arktik devletlerinin herhangi bir anlaşmazlığı uluslararası hukuk, özellikle de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde, ancak muhtemelen çok taraflı bir kurumdan ziyade ikili müzakereler yoluyla çözmeye istekli olduklarını göstermektedir. Deklarasyon, Arktik Konseyi'nin Arktik devletleri arasında iş birliği ve diyalog için bir forum olarak önemini vurgulamış ve bölgede sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunmasını tesis etmedeki rolünün devam etmesi çağrısında bulunmuştur.

#### ***3.2.1.8. Nuuk Deklarasyonu ve Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İş birliği Antlaşması (2011)***

2011'de Arktik Konseyi 7.Bakanlar Toplantısı'nda sekiz Arktik ülkesi tarafından imzalanan Nuuk Deklarasyonu, Arktik Konseyi'nin evriminde önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Deklarasyon, Arktik devletlerinin Arktik bölgesinin doğal kaynaklarının ve diğer çıkarlarının korunmasına yönelik taahhütlerini yeniden teyit etmiş ve iklim değişikliği sorunlarının ele alınmasında iş birliği için bir çerçeve oluşturmuştur. Nuuk Deklarasyonu aynı zamanda Arktik Konseyi bünyesinde ilk kez yasal bağlayıcılığı olan antlaşmaların yürürlüğe girmesini sağlamıştır. İmzalanan Arktikte Havacılık ve Denizcilik Arama ve Kurtarma Alanında İş birliği Antlaşması bağlayıcılığı olan ilk metin olarak ön plana çıkarken, kalıcı bir Sekreterliğin kurulması ve deniz alanlarının kirlenmesine karşı acil önlemlerin alınması gibi önemli kararlar alınmıştır (Rottem, 2015).

Arktik Konseyi bünyesinde yasal bağlayıcılığı olan antlaşmaların geliştirilmesi, daha somut ve taahhüde dayalı bir organizasyona geçişin işareti olarak dikkat çekmektedir. Anlaşma, ortak arama ve kurtarma planlarının oluşturulması, bilgi ve kaynakların paylaşılması ve Arktik arama ve kurtarma operasyonlarının koordinasyonu da dahil olmak üzere üye devletler için belirli yükümlülükler ve sorumluluklar ortaya koymaktadır. Bu gelişme, Arktik devletleri arasında iklim değişikliği ve bölgedeki diğer çevresel, ekonomik ve güvenlik konularının ortaya çıkardığı zorlukları ve fırsatları ele almak için koordineli eylem ihtiyacının giderek daha fazla kabul gördüğünü

yansıtmaktadır. Yumuşak hukuk temelli bir hükümetler arası örgüt olan Arktik Konsey bünyesinde yasal bağlayıcılığı olan bu antlaşmanın kabul edilmesi, üye devletler arasında iş birliği ve koordinasyonu kolaylaştırabilecek daha yapılandırılmış ve organize bir Arktik Konseyine doğru bir geçişin sinyallerini göstermesi bakımından önemlidir.

### ***3.2.1.9. Kiruna Deklarasyonu ve Petrol Kirliliğini Önleme ve Müdahale İş Birliği Antlaşması (2013)***

Kiruna Deklarasyonu, 15 Mayıs 2013 tarihinde İsveç'in Kiruna kentinde düzenlenen Arktik Konseyi Bakanlar Toplantısı'nda sekiz Arktik Devleti tarafından yayımlanan ortak bir bildiridir. Bildiride Arktikte sürdürülebilir kalkınmaya duyulan ihtiyacın yanı sıra bölgedeki yerli halkların yaşam koşullarının iyileştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Ayrıca Arktik Konseyi'ne Çin, Hindistan, İtalya, Japonya, Güney Kore ve Singapur'dan oluşan altı devletin gözlemci olarak katılımı da onaylanmıştır. Deklarasyon ayrıca Arktik Deniz Petrol Kirliliğine Karşı Hazırlık ve Müdahale İş Birliği Anlaşması adı altında yasal bağlayıcılığı olan bir antlaşma oluşturdu ki bu Arktik Konseyi tarihinde yasal bağlayıcılığı olan ikinci anlaşma olması bakımından önemlidir. Antlaşma Arktikte petrol kirliliğine hazırlık ve müdahale konusunda taraflar arasında iş birliğini, koordinasyonu ve karşılıklı yardımı güçlendirmeyi amaçlayan yasal olarak bağlayıcı bir araçtır.

### ***3.2.1.10. Kutup Kodu (2017)***

Kutup Kodu'nun oluşturulma süreci 1989 yılında meydana gelen Exxon Valdez petrol tankeri kazası ile bağlantılıdır. Bu olay Kuzey Kutbu bölgeleri de dahil olmak üzere çevre açısından hassas bölgelerde gemicilikle ilgili riskler konusunda endişeleri artırmıştır (Ø. Jensen, 2007). Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün Dış Çalışma Grubu kutup sularında gemi işletmeleri için öneriler içeren raporları hazırlamıştır. Katılımcı ülkeler ve uzman grupları ile yapılan bir dizi toplantının ardından, Kutup Kodu 2002 yılında "buzla kaplı sularda" gemi işletmeleri için gönüllü bir kılavuz olarak duyurulmuştur (Bai, 2015).

Birleşmiş Milletler 'in uluslararası denizciliği düzenlemekten sorumlu uzman kuruluşu olan Uluslararası Denizcilik Örgütü, buzların erimesi nedeniyle kutup bölgelerinde faaliyet gösteren gemi sayısının artması ve bu bölgelerdeki denizcilik faaliyetlerinden kaynaklanabilecek potansiyel çevresel risklere bir yanıt olarak 2009 yılında Kutup Kodu'nu geliştirmeye başlamıştır. 2009 yılında yapılan Tromsø

Deklarasyonu'nda Arktik Deniz Taşımacılığı Değerlendirmesi raporuna ve zorunlu bir Kutup Kodunun geliştirilmesine gerek olduğu ifade etmiştir (Arctic Council, 2009). Deklarasyon, Uluslararası Denizcilik Örgütü'nü Arktik Buzla Kaplı Sularda Faaliyet Gösteren Gemiler için kılavuz ilkelerini güncellemeye ve ilgili bölümlerini zorunlu hale getirmeye çağırımıştır. Ayrıca, küresel gemi güvenliği ve kirliliğin önlenmesi sözleşmelerinin, Kuzey Kutbu'nda güvenlik ve çevrenin korunmasını amaçlayan gemi inşası, tasarımı, ekipmanı, mürettebatı, eğitimi ve operasyonlar için özel zorunlu gerekliliklerle güçlendirilmesi çağrısında bulunmuştur.

Uluslararası Denizcilik Örgütü tarafından kabul edilen Kutup Kodu örneğinde gönüllülük esasından zorunluluk esasına geçiş, yumuşak hukuktan sert hukuka doğru önemli bir ilerlemeyi yansıtmaktadır. Bu değişim Danimarka, Norveç ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılmış ve 2009 yılında Arktik Konseyi tarafından onaylanan Arktik Deniz Taşımacılığı Deđerlendirmesinde yansıtılmıştır. Arktik Deniz Taşımacılığı Değerlendirmesi raporuna cevaben Uluslararası Denizcilik Örgütü, mevcut Kutup Kodunu revize ederek kodun zorunlu versiyonuna çeşitli güvenlik yönergelerini dahil etmiştir. Kutup bölgelerinde faaliyet gösteren gemileri kapsayan Kutup Kodu, Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün Deniz Güvenliği Komitesi'nin Kasım 2014'teki 94. oturumunda kabul edilmesinin ardından Ocak 2017'den bu yana yürürlüktedir (Blanco-Bazán, 2009). Gemi tasarımı, inşası, ekipmanı ve operasyonları için zorunlu gerekliliklerin yanı sıra mürettebat eğitimi ve çevrenin korunmasına yönelik kılavuz ilkeleri de içermektedir. Kutup Kodunun amacı, kutup bölgelerinde faaliyet gösteren gemilerin güvenlik ve çevresel performansını iyileştirmek ve buz, soğuk hava ve sınırlı altyapı gibi bu alanların kendine özgü zorluklarıyla başa çıkmak için yeterince hazırlıklı olmalarını sağlamaktır.

Kutup Kodu, zorlu Arktik ortamında faaliyet göstermenin getirdiği benzersiz zorlukları ve riskleri ele aldığından, Arktik bölgesindeki denizcilik faaliyetlerinin düzenlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Kutup Kodu'nun hükümleri güvenlik ve çevre koruma tedbirlerini geliştirmeyi, kaza riskini azaltmayı ve Kuzey Kutbu'ndaki gemicilik faaliyetlerinin çevresel etkilerini hafifletmeyi amaçlamaktadır. Kutup Kodu, Kuzey Kutbu'ndaki denizcilik faaliyetleriyle ilgili uluslararası yasal yükümlölüklerin uygulanması için bir çerçeve sağladığından, uluslararası hukuka tabi olan ikincil bir kurum örneği olarak görülebilir. Kutup Kodunun oluşturulması süreci devletlerin bölgede insan ve çevre güvenliliğiyle ilgili ortak bir endişeye sahip olduğunu gösteren bir fikir

birliği modeline dayalıdır. Kutup Kodu, ortak zorlukların üstesinden gelmek için devletler arasında iş birliği ve ortak çalışma ihtiyacına ilişkin uluslararası toplumun değer ve inançlarını yansıtmaktadır.

### ***3.2.1.11. Fairbanks Deklarasyonu ve Uluslararası Bilimsel İş birliğinin Geliştirilmesi Antlaşması (2017)***

Alaska'nın Fairbanks kentinde düzenlenen Arktik Konseyi 10. Bakanlar Toplantısında, Fairbanks Deklarasyonu ile bağlayıcı bir antlaşma olan Uluslararası Bilimsel İş birliğinin Geliştirilmesi Antlaşması oybirliğiyle kabul edilmiştir (Arctic Council, 2017b). Fairbanks Deklarasyonu, Arktik Konseyi'nin Arktik bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı tesis etme, Arktik çevresini koruma ve iklim değişikliğinin etkilerini ele alma konusundaki kararlılığını bir kez daha göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, Arktikteki yerli halkların ve onların karar alma sürecindeki rolünü de kabul etmiştir. Uluslararası Arktik Bilimsel İş birliğinin Geliştirilmesi Anlaşması, Arktik Konseyi çatısı altında müzakere edilen üçüncü yasal olarak bağlayıcı antlaşmadır. Bu haliyle Arktik iş birliğinde önemli bir kilometre taşını temsil etmekte ve sekiz Arktik devletin bölgesindeki ortak meseleler üzerinde birlikte çalışma kararlılığını pekiştirmektedir. Arktik bölgesiyle ilgili bilimsel bilginin geliştirilmesinde etkinlik ve verimliliği arttırmayı, bölgedeki bilimsel iş birliğini güçlendirmeyi ve yürürlüğe girmesinin ardından tüm taraflarca uygulanmasını amaçlamaktadır.

## **SONUÇ**

Bu tez, İngiliz Okulu'nun merkezinde yer alan Uluslararası Toplum kavramını Arktik bölgesine uyarlamayı amaçlamaktadır. Uluslararası toplumun belirleyici özelliği, devletler tarafından gönüllü olarak kurulması ve üyelerinin rızasıyla zaman içinde aşamalı olarak kurumsallaşmasıdır. "Ortak değerler" ya da Grotian (rasyonalist) yapı olarak da bilinen bu yapı, devletler arasında karşılıklı çıkarlara dayalı ortak normlar, kurallar ve kurumlara vurgu yapmaktadır. Bull'un ifade ettiği şekliyle uluslararası toplum kavramı, devletler arasında ortak hedefler peşinde koşmanın ve ortak kurallara bağlılığın uluslararası sistemde düzen ve istikrarın korunmasında önemli bir rol oynadığı, iş birliğine dayalı bir ilişki anlamına gelmektedir (Bull, 1977, ss. 5-7). Bu uluslararası toplum kavramı, kolektif sorumluluk ve karşılıklı yükümlülük duygusunu tesis ederek daha düzenli ve barışçıl bir düzenin kurulmasını kolaylaştırır. Bu düzeni sağlamak için devletler, etkileşimlerini yöneten ve düzenlilik ve öngörülebilirlik sağlayan ortak

kurallara, normlara ve uygulamalara ihtiyaç duyarlar.

Son dönem İngiliz Okulu akademisyenleri, bölgesel uluslararası toplumları incelerken, bunları küresel bir uluslararası topluma doğru geçiş aşamaları olarak gören önceki çalışmaların aksine farklı bir yaklaşım benimsemektedir. Bunun yerine, küresel uluslararası toplumun yanı sıra bölgesel ve alt-küresel uluslararası toplumların bir arada var olduğunu öne sürmektedirler. Söz konusu bu bölgesel toplumlar küresel topluma göre daha "yoğun gelişmiş" olup kendilerine has özellikleri, kurumları ve uygulamaları bulunmaktadır (Y. A. Stivachtis, 2015, s. 329). Bu bağlamda, küresel uluslararası toplum, bölgesel uluslararası toplumların üzerine inşa edildiği bir temel işlevi görmektedir. Tüm devletler küresel uluslararası toplumun bir parçası olsa da belirli bölgelerdeki belirli devlet grupları ortak değerleri, kuralları ve kurumları paylaşarak ve benimseyerek bölgesel uluslararası toplumların oluşmasına yol açabilir. Buzan'a göre bir bölgesel uluslararası toplum, küresel düzeyde bulunmayan farklı kurumların varlığı, küresel düzeyde var olan kurumların yokluğu veya küresel düzeyde de var olan kurumların farklı yorumlanması ve uygulanması ile küresel düzeyden farklılaşabilir (Buzan, 2009, s. 43). Kurumlardaki bu farklılaşma, bölgesel uluslararası toplumların karakterini ve dinamiklerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Arktik bölgesel uluslararası toplumu, diplomasi ve uluslararası hukuk birincil kurumlarının varlığıyla kendini göstermektedir. Bu birincil kurumlar, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri yöneten normları, kuralları ve uygulamaları yansıtmaktadır ve bölgedeki düzenin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bölge devletleri, özellikle çevre koruma ve deniz iş birliği alanlarında tüm tarafların çıkarlarına hizmet eden kural ve normlara dayalı bir düzeni başarıyla inşa etmişlerdir. Ortak kuralların tanınması, kurumların oluşturulması ve kolektif çıkarların gözetilmesi, bölgede iş birliğinin tesis edilmesi, anlaşmazlıkların yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesinde çok önemli olmuştur. Arktik Konseyi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere bölge devletleri arasındaki deklarasyon ve antlaşmalar gibi bölgede etkili olan diplomasi ve uluslararası hukuk yapılarının incelenmesi yoluyla bu çalışma, Arktik bölgesel toplumu destekleyen ana kurumları tanımlamakta ve bunların bölgesel bir uluslararası toplumun oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmektedir.

Tezin ilk bölümünde Arktik jeopolitiğinin, bölgesel sorunların ve Arktik paydaşların araştırılması, dünyanın bu hızla değişen bölgesinin karşılaştığı zorluklar hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Arktik jeopolitiğinin analizi, bölgenin son

yıllarda önemli bir dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin etkileri yeni ekonomik fırsatların önünü açarak hem Arktik hem de Arktik dışı devletlerin ilgi ve katılımının artmasına neden olmuştur. Bölge, kurumsallaşmış aktör kabiliyetlerinin ortaya çıkışına ve kayda değer bir bölgesel gündemin gelişimine tanıklık etmektedir. Arktik bölgesi, iş birliğine dayalı çözümler gerektiren çok sayıda sorunla karşı karşıyadır. İklim değişikliği, deniz buzlarının erimesini hızlandırarak bölgenin ekosistemini değiştirdiği ve kaynak kullanımı ve ulaşım yolları için yeni dinamikler yarattığı için en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Bölgedeki temel anlaşmazlık konuları, Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunları, Geçitler ve Boğazlar Sorunları, Deniz Sınırı Anlaşmazlıkları ve Kara Parçaları Anlaşmazlıkları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Arktik deniz tabanındaki petrol, doğalgaz ve diğer minerallerin potansiyeli, bölge ülkelerini bu kaynakların paylaşımı konusunda rekabete sürüklemektedir. Bu anlaşmazlıkların çözümü için, bölge ülkeleri arasında müzakereler ve diplomatik çabalar devam etmektedir. Bazı anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulmuş olsa da bazı konularda henüz kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Özellikle Rusya, Kanada, Norveç, Danimarka ve Amerika Birleşik Devletleri arasında deniz yetki alanları konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır. Bölge ülkeleri, deniz yetki alanlarının paylaşımı konusunda karşılıklı anlayış ve uzlaşmayı sağlamak için çeşitli çerçeve antlaşmaları ve protokoller üzerinde çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra, uluslararası hukuk kurallarının ve Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin etkin bir şekilde uygulanması da anlaşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Barents Denizi'ndeki uzlaşma, bölge devletleri arasındaki anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun olarak barışçıl yollarla çözülebileceğini göstermesi açısından önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Barents Denizi'nde Norveç ve Rusya arasında uzun süreli bir anlaşmazlık yaşanmıştır. 2011 yılında yürürlüğe giren Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'nda Deniz Sınırlandırması ve İş birliği Antlaşması, taraflar arasında bir uzlaşma sağlanmasını mümkün kılmıştır. Antlaşma, uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların bile diyalog ve müzakere yoluyla çözülebileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bölge devletlerinin zaman zaman yaşadıkları anlaşmazlıklara rağmen iş birliği ve istikrarı koruma konusundaki kararlılıkları, ortak hedefler doğrultusunda uluslararası düzen kavramının önemini ortaya koymaktadır. Arktik, iklim değişikliği ve kaynak rekabeti gibi önemli zorluklarla karşı karşıya kaldıkça, ortak kurallara ve iş birliği mekanizmalarına bağlılık çok önemli hale gelmektedir. Bölge devletleri, karşılıklı anlayış ve kolektif sorun çözme

taahhüdünü oluşturarak bölgesel anlaşmazlıkların üstesinden gelebilmekte ve dünyanın bu kritik bölgesinde sürdürülebilir ve kapsayıcı yönetişime doğru bir rota oluşturabilmektedir.

Arktik bölgesi, bugününü ve geleceğini şekillendirmede önemli roller oynayan çok çeşitli paydaşlara sahiptir. Bu paydaşlar arasında Arktik devletleri, yerli topluluklar, Arktik olmayan devletler, uluslararası kuruluşlar, bilimsel araştırma kurumları, çevre grupları ve endüstri temsilcileri yer almaktadır. Her paydaş masaya kendi çıkarlarını, bakış açılarını ve önceliklerini getirerek bölgede karmaşık bir etkileşim ve ilişkiler ağı oluşturmaktadır. Arktik Konseyi üye ülkeleri olarak da bilinen Arktik Sekizlisi, Arktik yönetim ve karar alma süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan bu sekiz ülke, toprak iddiaları, coğrafi yakınlıkları ve sosyoekonomik bağları nedeniyle Arktik bölgesine büyük önem vermektedir. Arktik Sekizlisi Arktik Konseyi'ni Arktik konularında iş birliği ve diyalog için birincil forum olarak kurmuştur. Bu hükümetler arası organ, üye devletlerin ortak zorlukları tartışmaları ve ele almaları, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaları ve hassas Arktik çevresini korumaları için bir platform sağlamaktadır. Arktik Sekizlisi, Arktik Konseyi aracılığıyla bölgenin refahına ve istikrarına katkıda bulunacak politikalar, girişimler ve antlaşmalar geliştirmek için birlikte çalışmaktadır. Arktik Sekizlisi deniz sınırları, kaynak kullanımı, çevrenin korunması ve yerli halkların hakları gibi konuları ele alan ikili ve çok taraflı girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimler, Arktik yönetişiminin karmaşık dinamiklerinin yanı sıra Arktik kaynaklarının ve faaliyetlerinin sürdürülebilir ve adil bir şekilde yönetilmesini sağlamak için diplomatik çabalara, müzakerelere ve uzlaşmaya verilen önemi yansıtmaktadır. Arktik Beşlisi olarak ifade edilen, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç ve Danimarka'nın ise doğrudan Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Bu ülkeler, Arktik bölgesi ve yönetimindeki kilit aktörler olarak görülmektedir. Arktik Beşlisi, ulusal çıkarlarını hassas Arktik ekosistemini koruma ve yerli toplulukların refahını sağlama kolektif sorumluluğu ile dengeleme ihtiyacının farkındadır. Her ne kadar birbirleriyle rekabet eden hak ve çıkarlara sahip olsalar da ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde barışçıl diyalog, müzakere ve uluslararası hukuka bağlılığın önemini kabul etmektedirler. Bu bağlamda, Arktik Beşlisi tarafından Mayıs 2008'de Grönland'ın Ilulissat kentinde yapılan bir toplantıda kabul edilen Ilulissat Deklarasyonu, devletlerin barışçıl diyalog, iş birliği ve uluslararası hukuka bağlılık

konusundaki kararlılıklarını bir kez daha teyit ettiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ilulissat Deklarasyonu, Arktik Beşlisi arasında çakışan hak iddialarının çözümünde temel mekanizma olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin kullanılmasını yeniden teyit ederek bu konuda açık bir fikir birliği olduğunu göstermektedir. Ayrıca devletler Arktik bölgesindeki sorunların barışçıl bir şekilde ve uluslararası hukuka uygun olarak çözülmesi yönündeki kararlılıklarını da ifade etmiştir. Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne yönelik bu taahhüt, iş birliğine ve çatışmadan kaçınmaya değer veren uluslararası toplumun ortak bir normunu yansıtmaktadır. Bu beş ülke, Arktik konularıyla ilgili olarak mevcut uluslararası hukuku yani Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni kullanmaya devam etme kararı alarak, "yeni bir hukuki çerçeveye" ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Bu da Arktik devletlerinin herhangi bir anlaşmazlığı uluslararası hukuk, özellikle de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde, ancak muhtemelen çok taraflı bir kurumdan ziyade ikili müzakereler yoluyla çözmeye istekli olduklarını göstermektedir. Arktik bağlamında, Arktik devletleri iş birliğini, çevrenin korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı tesis eden Arktik Konseyi gibi yapılar, yapılan antlaşmalar ve çeşitli yasal çerçevelerle bağlıdır. Bu, devletlerin birbirlerinin bölgedeki hak ve sorumluluklarını tanıdığı bir Arktik uluslararası toplumunun kurulmasına katkıda bulunmaktadır.

Tezin ikinci bölümü uluslararası toplum kavramının temel argümanları, oluşumuna etki eden önemli tarihsel dönüm noktaları ve devamlılığını sağlayan temel kurumları, teorinin özünü oluşturan üç gelenek ve eklektik yapıyı oluşturan uluslararası sistem-uluslararası toplum-dünya toplumu arasındaki ayırım ve bölgesel uluslararası toplumları kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır. İngiliz Okulu'nun diğer teorilerden ayıran temel özelliklerine bakıldığında, uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu kavramlarının merkezi rol oynadığı görülmektedir. Bu kavramlar, teorinin temelini oluşturarak uluslararası ilişkilerin işleyişini ve doğasını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu kavramlar arasında Uluslararası Toplum, tezin temelini oluşturduğu için özel bir öneme sahiptir. Uluslararası toplum devletler arasında ortak değerlerin, çıkarların, kimliklerin kurumsallaşması ile ilgili özgün bir kavramdır. Devletlerden oluşan uluslararası toplum ortak kurallar, kurumlar, değerler ve uygulamalarla birbirine bağlıdır. Bu paylaşılan kurallar, değerler ve uygulamalar, tek tek devletlerin çıkarlarını aşan ve onların barışçıl ve karşılıklı fayda sağlayacak şekilde iş birliği ve etkileşim içinde olmalarını sağlayan bir düzenin temelini oluşturmaktadır. Uluslararası toplum, devletler

arasında kendilerini daha geniş bir kolektifin parçası olarak gördükleri bir topluluk duygusu ile ilişkilendirilmektedir. Uluslararası sistem kavramı, uluslararası arenada devletler arasındaki etkileşim ve ilişkilere odaklanmaktadır. İki ya da daha fazla devletin birbirleriyle yeterli teması ve birbirlerinin kararları üzerindeki etkisi olduğunda oluşan ve bir bütünün parçaları gibi davranmalarına neden olan yapıyı ifade etmektedir (Bull, 1977, s. 9). Bu yapı genellikle realizm ile ilişkilendirilir ve güç politikalarını, devlet egemenliğini ve devletler arasında kendi çıkarları ve güvenlikleri için rekabeti vurgulamaktadır. Uluslararası sistem ile uluslararası toplum arasındaki fark birincisi devletler arasındaki etkileşim ve tepkilere dayanırken, ikincisinin paylaşılan değerler ve ortak kuralları içerecek şekilde salt mekanik bir yapının ötesine geçmesidir. Uluslararası toplumda devletler ortak çıkar ve değerlerin farkındadır ve diğer devletlerle etkileşimlerinde davranışları bu değerler tarafından kısıtlanır. Egemenlik, içişlerine karışmama, diplomasi ve uluslararası hukuk gibi ilkelere saygı gösterirler ve uluslararası kurumların işleyişine aktif olarak katılırlar. Devletler arasındaki etkileşimler iş birliğine dayalı ilişkilerin temelini oluşturduğundan, uluslararası bir sistemin varlığının uluslararası bir toplumun oluşumu için bir ön koşul olduğunu belirtmek önemlidir. Ancak, uluslararası bir sistemin varlığı uluslararası bir toplumun varlığını garanti etmemektedir (Bull, 1977, s. 13). Uluslararası sistemde düzenin devamlılığı, aktörler arasındaki güç dengesi veya büyük güçlerin uyumu gibi yapılarla, kapsamlı kurallara ve kurumlara açıkça dayanmaksızın sürdürülebilir. Ancak, uluslararası toplumda düzenin devamlılığını sağlamak için, sadece sistemin işleyişi için gerekli olan önkoşulları değil, aynı zamanda ortak çıkarların, değerlerin, kuralların ve kurumların varlığını da dikkate almak gerekmektedir (Bull, 1977, ss. 62-64). Özetle, Uluslararası sistem, iki veya daha fazla devletin, en azından bir dereceye kadar, bir bütünün birbirine bağlı parçaları gibi davranmaya zorlayacak yeterli temas ve karşılıklı etki kurmasıyla ortaya çıkmaktayken, uluslararası toplum belirli ortak çıkar ve değerlerin bilincinde olan bir grup devlet, kendilerini ilişkilerini düzenleyen ortak bir kurallar dizisine bağlı olarak algıladıklarında ve ortak kurumların işleyişine aktif olarak katıldıklarında ortaya çıkmaktadır. Dünya toplumu kavramı ise, devletler alanının ötesine geçerek bireyleri, devlet dışı aktörleri ve küresel sosyal etkileşimleri de kapsar. Ulusal sınırları ve kimlikleri aşarak tüm insanlığın birbirine bağlılığını ve karşılıklı bağımlılığını vurgulamaktadır. Dünya toplumu kozmopolit değerleri, evrensel insan haklarını ve geleneksel devlet merkezli sınırları aşan küresel bir topluluk fikrini tesis etmeye çalışmaktadır (Bull, 1977, ss. 269-70). Dünya

toplumu kavramı, insan dayanışmasının önemini ve küresel sorunlara yönelik ortak sorumluluğu vurgulayan radikal veya Kantçı perspektiflerle ilişkilidir.

Uluslararası toplumun ortaya çıkış süreci, tarihsel gelişmelerin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Çalışmada uluslararası toplumun tarihsel gelişimi 1648 Vestfalya Antlaşması, 1713 Utrecht Antlaşması ve 1815 Viyana Kongresi gibi kilit dönüm noktaları üzerinden analiz edilmektedir. Bu gelişmelerin, uluslararası ilişkilerin evriminde ve uluslararası sistemi şekillendiren kuralların, kurumların ve ilkelerin oluşturulmasında oldukça önemli olduğunun altı çizilmektedir. 1648'deki Vestfalya Antlaşması, uluslararası toplumun gelişiminde temel bir nokta olarak kabul edilmektedir. Otuz Yıl Savaşları'nın sonunu işaret eden bu antlaşma, devlet egemenliği ve devletlerin eşitliği ilkelerine dayalı yeni bir uluslararası düzen çerçevesi oluşturmuştur. Uluslararası sistemde birincil aktörler olarak egemen devletler kavramı ortaya çıkmış ve devletlerin dış güçlerin müdahalesi olmaksızın kendi iç işlerini belirleme haklarının tanınmasına yol açmıştır. Bu egemenlik ilkesi, uluslararası hukukun kilit bir unsuru ve modern devlet sisteminin temeli haline gelmiştir. Vestfalya sonrası dönem, ilk evrensel uluslararası toplumun ortaya çıkışına işaret ettiği için uluslararası sistemin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Daha sonra uluslararası sistemin temelini oluşturacak olan egemenlik, ülkesellik ve uluslararası hukuk gibi kilit kavramlar Vestfalya Antlaşması'nı takip eden yüzyıllarda anlaşılmiş ve geliştirilmiştir. İspanya Veraset Savaşı'nın ardından 1713 yılında imzalanan Utrecht Antlaşması da uluslararası toplumun gelişimine katkıda bulunmuştur. Vestfalya ile kurulan uluslararası sistem yeniden teyit edilmiştir. İstikrarı korumak ve Avrupa'da tek bir devletin hâkimiyetini önlemek için bir araç olarak güç dengesi fikrini uluslararası ilişkilerin önemli bir unsuru haline gelmiş ve devletlerin hegemonyadan kaçınmak için birbirlerini dengelemeye çalıştıkları çok taraflı bir sistemin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Utrecht'te güç dengesine yapılan vurgu, sonraki yıllarda uluslararası toplumun kural ve uygulamalarının şekillenmesine yardımcı olmuştur. Vestfalya ve Utrecht Antlaşmaları, bugün devletlerin birbirleriyle etkileşim biçimlerini şekillendirmeye devam eden modern uluslararası ilişkiler sisteminin temelini atmıştır. Napolyon Savaşları'nın ardından 1815 yılında gerçekleşen Viyana Kongresi de Avrupa'nın uluslararası sisteminin şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Viyana Kongresi sırasında, dönemin büyük güçleri belirli noktalardaki farklılıklara rağmen, çatışmaları sınırlandırmak, savaşları önlemek ve diplomatik ilişkileri üzerinde mutabık kalınan kurallar, normlar ve uygulamalar temelinde

düzenlemek üzere tasarlanmış uluslararası bir sistem aracılığıyla mevcut statükoyu korumanın önemini ortaya koymuş ve bir araya gelerek Avrupa Uyumlu olarak bilinen yapıyı oluşturmuşlardır (Bull, 1977, s. 36). Bu doğrultuda, Kongre, devletler arasında düzenli diplomatik konferanslar ve müzakereler için bir çerçeve oluşturarak uluslararası ilişkilerin yönetilmesinde çok taraflı diplomasi ve iş birliğinin önemini ve devletler arasında düzenli diplomatik diyalog ihtiyacının altını çizmiştir. Viyana Kongresi daha istikrarlı ve düzenli bir Avrupa devlet sisteminin temellerini atmıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca bu sistem gelişerek değişen koşullara uyum sağlamıştır, ancak Büyük Güçlerin kolektif ve düzenli bir uluslararası düzen yaratma çabalarındaki kökenleri, Avrupa diplomasisi ve uluslararası ilişkiler tarihi üzerinde kalıcı bir etki bırakarak devam etmiştir. Başlangıçta uluslararası toplum, gücün çeşitli etki merkezleri arasında dağıldığı çok merkezli bir yapıya sahip olmuştur. Ancak zamanla, tek bir baskın merkezin daha belirgin bir rol üstlendiği tek merkezliliğe doğru bir kayma ile bir merkezleşme süreci meydana gelmiştir. Bu bağlamda, Avrupa merkezi güç olarak ortaya çıkmış ve uluslararası toplum Avrupa-merkezli olarak şekillenmiştir. Soğuk Savaş dönemi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından temsil edilen Batı bloğu ile Sovyetler Birliği tarafından temsil edilen Doğu bloğu arasındaki rekabetle birlikte tek merkezli uluslararası toplum kavramını daha da sağlamlaştırmıştır. Bu dönem, Avrupalı güçlerin küresel meselelerin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamasıyla Avrupa uluslararası toplumunu tek merkezli bir varlık olarak sağlamlaştırmıştır. Sömürgecilikten kurtulma süreciyle birlikte, Avrupa uluslararası toplumu erişim alanını kıta sınırlarının ötesine genişleterek daha küresel bir karaktere bürünmüştür. Eskiden sömürge olan bölgeler bağımsızlıklarını kazandıkça, küresel uluslararası toplum daha çeşitli ulusları ve kültürleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ancak en derin dönüşüm küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bu dönemde Batılı güçlerin ezici üstünlüğü, uluslararası toplumu aktif bir yayılmacı yaklaşıma doğru itmiştir. Bu dönem, ekonomilerin bütünleşmesi, teknolojinin ilerlemesi ve dünya çapında toplumların birbirine bağlanmasıyla karakterize edilen küresel bir uluslararası toplumun ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Küresel güç dengesindeki çeşitli krizler ve değişimler, mevcut küresel uluslararası toplumun çok kültürlü ve çok kutuplu olmasıyla sonuçlanmıştır. Farklı kültürler, ideolojiler ve çıkarlar artık küresel çerçevede bir arada bulunmakta ve etkileşime girmekte, bu da daha karmaşık ve dinamik bir uluslararası yapıya yol açmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında, 'kurumlar' terimi genellikle devletler arasında belirli amaçlara hizmet eden resmi veya gayri resmi düzenlemelere atıfta bulunmak için kullanılır; uluslararası örgütler ve rejimler bunun önemli örnekleridir. Bununla birlikte, İngiliz Okulu 'kurumlar' kavramına farklı bir anlayış getirmektedir. İngiliz Okulu'na göre, uluslararası kurumlar resmi örgütler gibi somut varlıklardan daha fazlasını kapsar; aynı zamanda uluslararası düzeni sağlamak için devletler arasındaki etkileşimleri düzenleyen ve istikrara kavuşturan normatif temelleri de kapsamaktadır. Bull'un argümanı, uluslararası toplumda düzenin korunmasının uluslararası sistemde hüküm süren koşullara bağlı olduğu fikri etrafında dönmektedir. Bull'a göre düzeni sağlayan kurallar ancak uluslararası sistemdeki koşullar bu kuralların işlemesine izin verdiği ölçüde etkili olabilir. Düzenin sürdürülebilmesi için bu kuralların korunması gerekir ve bu koruma uluslararası sistemde gerekli koşulların yaratılmasına bağlıdır. Bull bu koşullardan uluslararası toplumun "kurumları" olarak bahsetmektedir. Bull tarafından tanımlanan kurumlar arasında güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçlerin uyumu yer almaktadır. Bu kurumlar uluslararası toplumun varlığını sembolize etmektedir. Bull'un kurumlardan bahsederken bunları resmi örgütlerden ziyade "ortak hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak şekillendirilmiş bir dizi alışkanlık ve uygulama" olarak ifade ettiğini belirtmek önemlidir (Bull, 1977, s. 71). Kurumlar, İngiliz Okulu içerisinde birincil ve ikincil kurumlar olarak iki farklı kategoride ele alınmaktadır. Uluslararası toplumdaki birincil kurumlar, kasıtlı olarak tasarlanmaktan ziyade zaman içinde gelişen köklü ve kalıcı sosyal uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Öte yandan, ikincil kurumlar devletlerin belirli işlevleri yerine getirmek için uyarladıkları "hükümetler arası düzenlemeleri" ifade etmektedir (Buzan, 2014, s. 17). Daha spesifik ve teknik nitelikte olan ikincil kurumlar, kurum teriminin örgütsel yönüyle ilgilidir. Bunlar, genellikle devletler tarafından belirli amaçlara hizmet etmek üzere bilinçli olarak tasarlanmış hükümetler arası düzenlemeler olarak görülmektedir (Buzan ve Lawson, 2018). İkincil kurumlara örnek olarak Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme rejimi gibi örnekler verilebilir. Buzan, birincil ve ikincil kurumlar arasındaki ayırım yoluyla kurumların hiyerarşik doğasına ve birbirleriyle olan bağlantılarına daha fazla açıklık getirmektedir. Buzan, çağdaş uluslararası düzenle ilgili olan birincil kurumların bir listesini çıkarmaktadır. Bu birincil kurumlar arasında egemenlik, ülkesellik, diplomasi, büyük güç yönetimi, insanların eşitliği, piyasa dinamikleri, milliyetçilik ve çevre yönetimi gibi kavramlar yer almaktadır

(Buzan, 2004, s. 187). Buna karşılık Buzan, ikincil kurumları uluslararası örgütler, anlaşmalar ve rejimler içerisinde resmileştirilen ve rutinleştirilen belirli kurallar ve karar alma prosedürleri olarak tanımlamaktadır. Bu ikincil kurumlar uluslararası toplumun yönetim yapısını oluşturmaktadır. Birincil kurumların aksine, ikincil kurumlar bilinçli olarak aktörlerin kendi çıkarlarının uzantısı olarak tasarlanmıştır. Özünde, birincil ve ikincil kurumlar arasındaki ilişki iç içe geçmiştir. Temel normları ve uygulamaları temsil eden birincil kurumlar, ikincil kurumların üzerine inşa edildiği temel görevi görür. Birincil kurumlar zaman içinde evrimleşirken ve mutlaka kasıtlı devlet eylemlerinin sonucu olmak zorunda değilken, ikincil kurumlar belirli hedefleri karşılamak ve uluslararası toplumdaki pratik zorlukları ele almak için kasıtlı olarak oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, ikincil kurumlar birincil kurumların temel yapıları tarafından şekillendirilir ve bu yapıları yansıtır, bu da uluslararası iş birliği ve etkileşimi kolaylaştıran bir yönetim yapısının oluşmasına yol açmaktadır. Birincil ve ikincil kurumlar arasındaki ayrımın katı olmadığını ve iki kategori arasında örtüşme olabileceğini belirtmek önemlidir. Bazı kurumlar, kapsam ve etkilerine bağlı olarak hem birincil hem de ikincil olarak hizmet verebilir. Ayrıca, uluslararası toplumun evrimi ve yeni zorlukların ortaya çıkması, zaman içinde yeni kurumların uyarlanmasına ve oluşturulmasına yol açmaktadır.

Klasik İngiliz Okulu akademisyenleri öncelikle Avrupa uluslararası toplumunun ortaya çıkışı ve evrimine odaklanırken, daha sonraki akademisyenler analizlerini bölgesel uluslararası toplumları ve bunların etkileşimlerini içerecek şekilde genişletmişlerdir. Son dönem İngiliz Okulu akademisyenleri ise, bölgesel uluslararası toplumlara ilişkin önceki çalışmalara kıyasla farklı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu akademisyenler, bölgesel uluslararası toplumları küresel bir uluslararası topluma doğru evrimde bir geçiş aşaması olarak görmek yerine, küresel bir uluslararası toplumun daha geniş çerçevesi içinde hem küresel hem de bölgesel uluslararası toplumların paralel varlığını kabul ederek, uluslararası toplumun küresel olarak homojen görülmemesi gerektiğini ifade ederek daha geniş küresel uluslararası toplumun yanında var olan ve onunla etkileşim içinde olan farklı bölgesel uluslararası toplumların var olduğu iddia etmişlerdir (Costa-Buranelli, 2014, ss. 38-40). Bu paralel varoluş, uluslararası toplumun küresel ve bölgesel düzeylere farklılaşmasının yanı sıra bölgeler arasında da farklılaşma anlamına gelmektedir. Barry Buzan, küresel ve bölgesel uluslararası toplumların bir arada varoluşunu "yumurta metaforunu kullanarak açıklamaktadır. Buzan'a göre uluslararası sistemdeki neredeyse tüm devletler ince, çoğulcu bir devletlerarası topluma (yumurta beyazı tabakası) aitken,

küresel uluslararası toplumdan (yumurta sarısı) çok daha gelişmiş ve farklı olan alt-küresel ve/veya bölgesel kümeler vardır (Buzan, 2004, s. 208). Bu bölgesel kümeler küresel ortak toplumla yan yana var olmakla birlikte daha kalın bir kültürel gelişime sahiptir ve birbirlerinden ayrı ve farklı şekillerde faaliyet gösterirler. Bu bakış açısı, çağdaş küresel uluslararası toplumu kültürel açıdan heterojen olarak sunarken, aynı zamanda kültürel açıdan homojen bölgesel uluslararası toplumları da içermektedir. Günümüzün küresel uluslararası toplumu, farklı kültürel geçmişlere, değerlere ve normlara sahip çeşitli devletleri ve bölgeleri kapsayan dikkate değer bir kültürel heterojenlik sergilemektedir. Bu çeşitliliğin ortasında, küresel uluslararası toplum içinde kültürel açıdan homojen bir dizi bölgesel uluslararası toplum bir arada var olmaktadır. Bu bölgesel toplumlar, genellikle üye devletler arasında bir ortaklık duygusunu besleyen tarihi, coğrafi, siyasi veya sosyal bağlardan kaynaklanan ortak bir kültürel kimlik sergilerler. Kültürel homojenlikteki bu bölgesel farklılıklara rağmen, daha geniş küresel uluslararası toplumla birlikte var olurlar ve kendilerine has özellikleri ve dinamikleri olan farklı varlıklar oluştururlar (Y. A. Stivachtis, 2015, ss. 330-333). Bölgesel uluslararası toplumlar, devletler ve belirli bir coğrafi alandaki diğer aktörler arasındaki ilişkileri yöneten farklı bölgesel birincil ve ikincil kurumların varlığı ile karakterize edilmektedir. Her bölgesel uluslararası toplum kendine özgüdür ve kendi tarihsel ve siyasi özellikleriyle şekillenmektedir.

Tezin bu kısmında dünya çapında bir dizi bölgesel uluslararası toplum tanımlayan Stivachtis ve Webber, Diez ve Whitman, Schouenborg, Zhang, Buzan ve Gonzalez-Pelaez gibi Çağdaş İngiliz Okulu yazarlarının çalışmalarına yer verilmiştir. Whitman ve Diez 'in Avrupa Birliği üzerine yaptığı çalışmada, AB'nin yaygın tarih, insan hakları ve sosyal liberal piyasa gibi ortak değerler ve AB düzeyinde sivil toplum aktörleri arasındaki trans ulusal faaliyetlerin süregelen diyaloguna dayanan sağlam bir dizi ortak kural ve kurumla derinleşmiş ve kalınlaşmış bir bölgesel uluslararası topluma dönüştüğünü, böylece dayanışmacı bir uluslararası topluma doğru ilerlediğini iddia etmektedir (Diez ve Whitman, 2002, ss. 40-46). Whitman ve Diez'e göre, Avrupa bölgesel uluslararası toplumu, Bull tarafından tanımlanan ve dünyanın geri kalanında halen mevcut olan beş temel kurumdan ayrılan yeni temel kurumlar geliştirmiştir. Bu yeni birincil kurumlar arasında karar alma yetkisinin üye devletlerden AB kurumlarına devredilmesini ifade eden egemenliğin paylaşılması, üye devletlerin benimsemesi ve uygulaması gereken AB yasaları, hedefleri ve kuralları bütünü ifade eden topluluk müktesebatı (Acquis

Communautaire), AB'deki karmaşık yönetim ve karar alma sistemini ifade eden çoklu yönetim gibi kurumlar yer almaktadır. Stivachtis ve Webber ise ortak değerleri, kuralları ve kimliği paylaşan; ticaret, güvenlik ve kültür gibi çeşitli alanlarda düzenli etkileşim ve iş birliği içinde olan üye devletlerden oluşan Avrupa Birliğini bölgesel bir uluslararası toplum örneği olarak görmekte ve Avrupa uluslararası toplumunun Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı gibi bir dizi örgüt aracılığıyla kurumsallaştığını iddia etmektedirler. Buzan ve Gonzalez-Pelaez, Orta Doğu devletler toplumu üzerine yaptıkları çalışmada, bu bölgesel uluslararası toplumun kendine has özelliklerini İslam geleneği ve Arap kültürünün daha geniş bağlamı içerisinde incelemektedir. Orta Doğu devletler toplumunun küresel uluslararası toplumdan diplomasi, güç dengesi ve egemenlik gibi bazı kurumları benimsediğini ileri sürmektedirler (Buzan ve Gonzalez-Pelaez, 2009). Ancak, başta demokrasi olmak üzere diğer küresel uluslararası toplum kurumlarından yoksun olduğu görülmektedir. Orta Doğu devletler toplumunun ayırt edici özelliklerinden biri de patrimonyal yönetici elitlerin varlığıdır ki bu da onu devlet-toplum ilişkileri açısından Batı-küresel uluslararası toplumdan ayırmaktadır. Bu durum bölgede farklı bir yönetim ve otorite biçimine işaret etmektedir. Dahası, Orta Doğu devletler toplumunda egemenlik pratiğinin küresel uluslararası topluma kıyasla daha zayıf olduğu belirtilmektedir. Bu da bölgedeki devletlerin egemenlik yetkilerini ve toprakları üzerindeki kontrollerini tam olarak kullanmakta zorluklarla karşılaşabileceklerini göstermektedir. Orta Doğu devletler toplumundaki milliyetçilik kavramı da daha ulusötesi bir perspektifle karakterize edilmekte ve bölgedeki çeşitli ulusal kimliklerin birbirine bağlılığını vurgulamaktadır. Bu durum, ulusal sınırların ötesine uzanan tarihi ve kültürel bağlardan kaynaklanıyor olabilir. Çalışma, Orta Doğu devletler toplumunun savaş konusunda daha az kısıtlama yaşadığını tespit etmektedir ki bu da anlaşmazlıkların çözümünde veya stratejik çıkarların takip edilmesinde bir araç olarak silahlı çatışmaya daha fazla tolerans gösterilmesi veya kabul edilmesi anlamına gelebilir. Bu durum, küresel uluslararası toplumun barışçıl çatışma çözümüne ve savaşın uluslararası hukuk ve normlar aracılığıyla düzenlenmesine verdiği önemle tezat oluşturmaktadır. Asya'daki bölgeselciliği Avrupa'daki bölgeselcilikle karşılaştıran Zhang ise, Asya ekonomileri ile küresel ekonomi arasındaki benzeri görülmemiş ekonomik entegrasyon ve karşılıklı bağımlılığın bölgedeki devletleri, halkları ve toplumları bir araya getirmede nasıl etkili olduğunu vurgulamaktadır. Doğu Asya'daki bölgeselciliğin çok yönlü yönlerini inceleyerek, bölgenin iş birliği ve

entegrasyona yönelik benzersiz yaklaşımına kilit katkı sağlayan ekonomi, güvenlik ve hukuk konularına odaklanmaktadır. Zhang, bölgenin çatışma ve sömürgecilik tarihinin devletler arasında bir dizi ortak kural ve değer yarattığını ve bunların bölgesel kurum ve çerçevelerin geliştirilmesiyle pekiştirildiğini iddia etmektedir. Zhang, Asya'da öne çıkan bir bölgesel örgüt olarak Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ni inceleyerek örgütün güvenlik konularında bölgesel iş birliğine yönelik, kapsayıcılık, istişare ve çatışma çözümünde uzlaşmayı tercih etmesiyle karakterize edilen kendine özgü yaklaşımını vurgulamaktadır (Zhang, 2015, s. 369). Bu yaklaşım Bull ve Watson'ın uluslararası toplum tanımıyla örtüşmektedir zira Güneydoğu Asya Uluslar Birliği resmi siyasi ve hukuki süreçlerden ziyade diyalog ve rıza yoluyla ortak kurallar ve kurumlar oluşturmaya çalışmaktadır. Avrupa Birliği, Orta Doğu ve Asya gibi belirli örnekleri inceleyen akademisyenler, bölgesel uluslararası toplumların nasıl geliştiğini ve daha geniş uluslararası sistemle nasıl etkileşime girdiğini göstermişlerdir. Bölgesel bağlamlara özgü birincil kurumların yanı sıra bölgesel örgütler gibi ikincil kurumların bölgesel dinamikleri şekillendirmedeki rolünü analiz ederek küresel ve bölgesel düzenler arasındaki karşılıklı etkinin anlaşılmasında etkili olmuşlardır.

Tezin ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümde, Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna etki eden tarihsel aşamalar, bu toplumun temel özellikleri diplomasi ve uluslararası hukuk kurumlarının özelinde incelenmektedir. Arktik bölgesel uluslararası toplumunun tarihsel gelişimi, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri şekillendiren karmaşık bir süreç olmuştur. Çalışma, bu gelişimin kilit yönlerini ve kilometre taşlarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Yıllar içinde Arktik bölgesi, kaynaklarının ilk keşfi ve sömürülmesinden bölgesel iş birliği çerçevelerinin ortaya çıkmasına ve uluslararası anlaşmaların yapılmasına kadar önemli değişikliklere tanık olmuştur. Tarihsel bağlamı inceleyerek, diplomatik ilişkilerin evrimi, uluslararası hukukun etkisi ve bölgesel kurumların oluşumu da dahil olmak üzere Arktik bölgesel uluslararası toplumun dinamikleri hakkında fikir edinilmesi amaçlanmaktadır. Arktik bölgesel toplumu, zaman içinde devletler, yerli topluluklar ve diğer paydaşlar arasındaki etkileşimlerle şekillenen önemli değişikliklere tanık olmuştur. Bölge, öncelikle jeopolitik, kaynak çıkarma ve çevresel kaygılar açısından artan önemi nedeniyle, nispeten izole bir ilgi alanından küresel ilişkilerde daha belirgin bir oyuncuya dönüşmüştür. Erken keşif ve kaynak kullanımı döneminde Arktik bölgesi yeni ticaret yolları ve doğal kaynaklar arayan kaşifleri ve tüccarları kendine çekmiştir. Kürk, balık ve mineraller gibi bu kaynaklar için

yaşanan rekabet, çeşitli yerli topluluklar ile dış aktörler arasında etkileşimlere yol açmıştır. Arktik bölgesinin ilk keşifleri ve kaynak sömürüsü, Avrupalı imparatorlukların nüfuzlarını ve kontrollerini genişletme arayışları nedeniyle zenginlik ve güç arzusundan kaynaklanmıştır. Bu dönemin Arktik tarihi üzerinde önemli etkileri olmuş ve 20. yüzyılda Arktik bölgesel uluslararası toplumun gelişimine zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş dönemi ise, iki süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki yoğun jeopolitik rekabet ve ideolojik rekabet ile karakterize edilmiştir. Arktik 'in, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin bir sınır çizgisini paylaştığı ve birbirlerine yakınlıklarının olduğu tek yer olması, silahlanma için oldukça stratejik bir öneme sahip olmasına neden olmuştur. Bu dönem, Arktik bölgesinin askerileşmesine ve askeri tesislerin, nükleer denizaltıların ve gözetleme sistemlerinin kurulmasına tanıklık etmiştir. Rekabetçi atmosfer bölge devletleri arasında iş birliği ve güven inşasını engellemiş, devletlerin odak noktası öncelikle güç dinamikleri ve stratejik avantaj sağlamak olmuştur. Batı ve Doğu arasındaki bölünme devletler arasında kutuplaşmaya yol açmış, ülkeler bir tarafın ya da diğerinin yanında yer almışlardır. NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması bu kutuplaşmayı daha da şiddetlendirmiştir ve Arktik 'in iki süper güç için gerilimli bir alan haline geldiği bir durum yaratmıştır. Ancak Soğuk Savaş dönemindeki gerilimli atmosfere rağmen bölgede iş birliği ve diyalog örneklerinin de yaşandığını belirtmek gerekmektedir. 1970'lerin sonlarında, bölgedeki askerileşme ve güç odaklı yaklaşımın giderek etkisini kaybettiği ve yerini çeşitli iş birliği biçimlerine bıraktığı görülmektedir. Bu değişimin, bazıları doğası gereği daha bölgesel olan, diğerleri daha çok küreselleşme süreciyle ilgili olmak üzere çeşitli faktörler nedeniyle meydana geldiği söylenmektedir (Keskitalo, 2003, s. 194). Kutup Ayılarının Korunmasına İlişkin Anlaşma'nın 1973'te kabul edilmesiyle başlayarak, Arktik devletleri bölgenin korunması için çeşitli bölgesel önlemleri almayı ve bu amaçla kolektif bir şekilde çalışarak iş birliği seçeneğini daha aktif olarak kullanmayı değerlendirmeye başlamışlardır (Rothwell, 1996, s. 77). İşlevsel İş birliği, Finlandiya ve Norveç tarafından başlatılan, bölgedeki devlet ilişkilerinin normalleştirilmesi yoluyla bölgesel istikrarın artırılmasını amaçlayan ve güvenliğe daha siyasi bir yaklaşım çağrısında bulunan siyasi girişimlerle daha da güçlendirilmiştir. Böylece, Rusya da dahil olmak üzere Arktik devletlerinin, bölgenin karşı karşıya olduğu zorlukların konuşabileceği, daha geniş çapta konuları tartışmak için bir araya gelme konusundaki çabaları ivme kazanmıştır. 1980'lerin ortalarında, Arktik 'teki siyasi durum keskin bir şekilde değişmeye başlamıştır. Bu değişimdeki temel sebep

olarak Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un Ekim 1987'de Murmansk 'ta yaptığı bölgedeki gerilimi azaltmaya yönelik olan konuşması görülmektedir. Bu konuşma ile Arktik, çevresel konular başta olmak üzere askeri olmayan pek çok konuda iş birliği tesis etme açısından yeni bir yakınlaşma dönemine tanık olmuştur (Åtland, 2008, s. 305). Gorbaçov'un iki taraflı ve çok taraflı iş birliği, bölgedeki askeri çatışmanın radikal bir şekilde azaltılması ve Arktik 'in bir barış bölgesi haline gelmesi gibi çağrılarını bölgenin daha iş birlikçi bir yapıya evrilmesi konusunda dönüm noktasını oluşturmaktadır. Murmansk konuşması, Arktik patlaması (Kesitalo, 2007, s. 194) olarak adlandırılan sürecin önünü açmış ve günümüze kadar devam eden Arktik bölgesel iş birliği ortamının kurulmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bölgesel iş birliğinin artmasına ve Arktik Çevre Koruma Stratejisi, Barents Avrupa-Arktik Konseyi ve Arktik Konseyi gibi çeşitli girişimlerin yaratılmasını sağlamıştır. Ortak çevresel zorlukları ele almayı ve kırılğan Arktik ekosistemini korumayı amaçlayan bu çabalar, bölgesel yönetim yapılarının güçlenmesine ve yeni çok taraflı çerçevelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, bölgedeki gelişmiş iş birliğinin ilk önemli göstergesi olan 1991 yılında Arktik Çevre Koruma Stratejisinin oluşturulması oldukça önemli bir aşama olarak görülmektedir. Strateji, Arktik devletlerinin karşılıklı bağımlılığını ve çevreye karşı ortak sorumluluklarını kabul ederek, bölgesel uluslararası toplum içinde ortak bir kimlik ve amaç duygusu oluşturmaktadır. Stratejinin önemi Arktik gerçek uluslararası iş birliğinin ilk biçimi olarak görülmesi ve Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Rusya, Norveç, İsveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya'dan oluşan sekiz devletli Arktik yapısının kurum olarak oluşmasına vesile olmasında yatmaktadır (Palosaari ve Möller, 2004, s. 260). Strateji, Arktik ülkeleri arasında gelecekteki iş birliğinin temelini atmış ve 1996 yılında Arktik devletlerinin ve yerli halkların ortak kaygılarını ele almak üzere kurulan Arktik Konseyi'nin oluşturulmasının yolunu açmıştır. Arktik Çevre Koruma Stratejisi Arktik bölgesel uluslararası toplumun gelişiminde önemli bir kilometre taşı temsil etmektedir. İngiliz Okulu teorisi perspektifinden bakıldığında, ortak normların oluşturulması, birincil ve ikincil kurumların güçlendirilmesi ve bölgesel ve küresel çevre söylemleri arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Strateji, 1996 yılında Arktik devletlerinin ve yerli halkların ortak kaygılarını ele almak üzere kurulan Arktik Konseyi'nin oluşturulmasının yolunu açmıştır. Arktik Konseyi, daha önce Arktik Çevre Koruma Stratejisi kapsamında başlatılan çalışma gruplarının programlarını sürdürmek ve ilerletmek, ayrıca Arktik devletleri ve bölge sakinleri, özellikle de yerli halklar arasında, Arktik ile ilgili konularda

iş birliğini, iletişimi ve koordinasyonu ilerletmek için bir araç olarak işlev görmek üzere üst düzey bir forum olarak 1996 yılında imzalanan Ottawa Deklarasyonu ile oluşturulmuştur (Bloom, 1999). Yerli toplulukların aktif katılımının sağlanması konusu, birçok kişi tarafından konseyin yenilikçi ve güçlü yönlerinden biri olarak görülmekte olup, bu durumun konseyin çoksesliliği sağladığını ve demokratik bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olduğu ve aynı zamanda diğer birçok bölgesel kuruluşa kıyasla benzersiz bir çizgiye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğunun altı çizilmektedir (Knecht, 2013, s. 11). 1996 yılındaki kuruluşundan bu yana, Arktik Konseyi, bölgenin çevresinin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya özel bir vurgu yaparak, bölge devletleri genelinde ortak endişeleri ele almak için bir alan yaratmıştır. Yıllar geçtikçe Arktik Konseyi, bu konuları tartışmak için önde gelen üst düzey bir forumu olarak ortaya çıkmış ve bölgeyi benzersiz bir uluslararası iş birliği alanına dönüştürmüştür. Son yıllarda ise konseyin ana odak noktası, değişen iklim değişikliklerine uyum sağlama ve bu değişiklikler sonrasında ticari, ekonomik, sosyal ve coğrafi açıdan ortaya çıkması muhtemel olan durumlarla ilgili olarak aksiyon alınmasını sağlamak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 2011 yılında Arktik Konseyi'nin himayesinde müzakere edilen ilk bağlayıcı antlaşma olan Arktik Arama ve Kurtarma Anlaşması'nın önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Bu antlaşmanın kabul edilmesi, Arktik Konseyi'nin bölgede değişen çevresel ve siyasi koşullarla yüzleşme yeteneğini güçlendirmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilmektedir. Yasal olarak bağlayıcı olmayan bir rejim tarafından yönetilen bölgede, yasal olarak bağlayıcılığı olan bir anlaşmanın kabul edilmiş olması, bölgenin rejiminde yumuşak hukuk kurallarından sert hukuk kurallarına doğru bir geçişin olup olamayacağı ile ilgili soruları da beraberinde getirmiştir (Koivurova, 2014, s. 54). Bu antlaşmanın ardından, 2013 yılında Arktik Denizi'ndeki Petrol Kirliliğini Önleme ve Müdahale İş birliği Antlaşması ve 2017 yılında imzalanan Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Geliştirme Antlaşması imzalanmıştır. Bu bağlayıcı antlaşmalar, üye devletlere ilk kez, açık ve net yükümlülükler getirmektedir (Byers, 2017). Arktik Konseyi hükümetler arası bir forum olarak kurulmuş, ancak üye devletleri için yasal olarak bağlayıcı yükümlülüklerin getirilmesiyle daha yapılandırılmış bir kuruma dönüşmüş ve yaptırım mekanizmaları olmayan bir politika yapıcı olmaktan ziyade, uzlaşmaya dayalı bir politika şekillendirici kimliğine bürünmüş durumdadır.

Çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma, yerli halklarla ilgili konular ve Arktik devletleri arasında iş birliği ve diyalog Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna

katkıda bulunan temel sosyal dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Arktik uluslararası toplumunun ortak çıkar ve değerleri, Arktik bölgesinin kendine özgü zorluk ve fırsatlarına dayanmaktadır. Bu bağlamda, diplomasi ve uluslararası hukuk Arktik bölgesel uluslararası toplumunun oluşumunu anlamak için gerekli olan iki temel kurum olarak öne çıkmaktadır. Paylaşılan deneyimler ve etkileşimlerle şekillenen Arktik uluslararası toplumundaki sosyalleşme süreçleri bölgede iş birliği, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmayı tesis eden norm ve uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Arktik devletleri, iklim değişikliği ve kaynak yönetimi gibi ortak zorlukları ele almak için kolektif eylem ihtiyacını kabul etmiş ve diyalog ve iş birliği mekanizmaları kurmuşlardır. Arktik Konseyi ve diğer bölgesel kurumlar diplomatik angajman, diyalog ve karar alma platformları olarak hizmet vermektedir. Arktik devletlerinin bölgesel uluslararası toplumu şekillendirme çabaları, iki önemli bileşen aracılığıyla gözlemlenebilir: 1) bölgesel uluslararası toplumun birincil kurumları olan bölgesel olarak spesifik kuralların ortaya çıkması ve geliştirilmesi; 2) uluslararası toplumun ikincil kurumları olan bölgesel örgütlerin kurallarının ve prosedürlerinin oluşturulması ve geliştirilmesidir. Arktik devletlerinin bölgesel uluslararası toplumu şekillendirme çabaları, Arktik çevresini yönetme ve kendi aralarında ve dünyanın geri kalanıyla barışçıl ilişkileri tesis etme konusundaki kararlılıklarını vurgulamaktadır.

Çalışmada Arktik bölgesel uluslararası toplumunu analiz etme amacıyla bölgesel toplumun zaman içindeki gelişimini ve genişlemesini gösteren dört tarihsel tip tanımlayan Buzan'ın tipolojisinden yararlanılmıştır. Buzan, İngiliz Okulu'nun geleneksel olarak uluslararası sistemin bir bütün olarak incelenmesine odaklandığını, ancak bölgesel uluslararası toplumların ayrı bir analiz düzeyi olarak ortaya çıkmasının yeni bir yaklaşım gerektirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramının bölgesel düzeye uyarlanabileceğini ve böylece bölgesel siyaseti şekillendiren süreç ve kurumların daha iyi anlaşılabilmesini savunmaktadır. Bu noktayı açıklamak için bir bölgedeki devletlerin deneyimlediği sosyalleşme derecesine dayalı bir bölgesel uluslararası toplumlar tipolojisinin ana hatlarını çizmektedir. Bu tipoloji, bölgesel toplumun ilerlemesini ve büyümesini gösteren dört temel tarihsel tipin incelenmesine dayanmaktadır. Bölgesel toplumun zaman içindeki gelişimini ve genişlemesini, gösteren Güç-Politik, Bir Arada Var Oluş, İş Birlikçi ve son olarak Kümelenme tipi toplumdan oluşan dört tarihsel tip tanımlayan Buzan bu tipleri bölgesel bir toplumun bölgesel bir düzen içinde siyasi iş birliğine ne ölçüde katkıda bulunabileceğine göre sıralamaktadır.

(Buzan, 2012, s. 38). Buzan bu toplum tiplerinden ilki olan Güç-Politik uluslararası toplum tipinin, devletlerin büyük ölçüde düşmanlık ve savaş olasılığı temelinde etkileşimde bulunduğu ve hayatta kalmanın ana amaç olduğu bir sistemi temsil ettiğini savunmaktadır. Buzan'a göre, Orta Doğu buna en yakın örnek olsa da bu tür bir bölgesel toplumun çağdaş örneği bulunmamaktadır. İkinci toplum tipi olarak bir arada varoluş tipi toplum ise, devletlerarası toplumun temel kurumlarının işlediği çoğulcu, Vestfalyan bir sistemle karakterize edilmektedir. Bu kurumlar arasında güç dengesi, egemenlik, bölgesellik, diplomasi, büyük güç yönetimi, savaş ve uluslararası hukuk yer almaktadır. Birlikte Varoluş tipi uluslararası toplumda, devletler kendi çıkarlarının peşinden gitmektedir ancak istikrarı korumak ve çatışmaları önlemek için birbirleriyle iş birliği yapmaları gerektiğini de kabul etmektedirler. Devletler kendi çıkarlarının peşinde koşarken, kurum ve kuralların varlığı çatışmaları önlemeye ve istikrarı korumaya yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş dönemi Arktik bir arada var olan bir bölgesel toplum türü olarak görülebilir. Soğuk Savaş döneminde Arktik stratejik açıdan önemli bir bölge olarak görülmekteydi ve Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki düşmanlıkla karakterize edilen bir alan olarak dikkat çekmekteydi. Askeri çatışma olasılığı ve bölgedeki stratejik konumlar üzerinde hakimiyet kurma rekabeti ön plandaydı. Devletler arasında yaşanan bu rekabete ve anlaşmazlıklara rağmen, Soğuk Savaş sırasında bölge devletleri arasında bir dereceye kadar iş birliği ve diplomasi bulunduğunu söylenebilir. Örneğin, 1973 yılında Kutup Ayılarının Korunması Antlaşması en büyük kutup ayısı popülasyonlarına sahip beş Arktik ülkesini bir araya getirerek bu ikonik tür için koruma tedbirleri üzerinde anlaşmaya varmalarını sağladığı için Arktik iş birliğinde dönüm noktası niteliğinde bir başarı olarak öne çıkmaktadır. Antlaşma, bölgeye kıyaslı olan beş devlet arasında yasal bağlayıcılığı olan ilk belgedir ve kutup ayıları da dâhil olmak üzere Kuzey Kutbu bölgesinin fauna ve florasının korunmasında "özel sorumlulukları ve özel çıkarları" olduğunu kabul etmektedir (Polar Bear Range States, 1973). Antlaşma, süper güçlerin birbirleriyle sık sık anlaşmazlığa düştüğü bir dönemde, devletlerin ortak bir amaç için birlikte çalışarak ortak çevrelerinin ve ikonik türlerinin korunması ve muhafazası için nasıl sorumluluk aldıklarının bir örneğini göstermesi bakımından önemlidir (Vylegzhanin ve diğerleri, 2020, s. 8). Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde Arktik çatışma olasılığı ile karakterize edilirken, bölge devletleri arasında bir dereceye kadar iş birliği ve diplomasi vardı ki bu da bir arada var olan bir bölgesel uluslararası toplum tipinin özelliklerine uymaktadır.

Buzan'ın tipolojisinde üçüncü sırada yer alan İş Birlikçi uluslararası toplumda ise, devletler ekonomik entegrasyon, insan haklarının korunması ve çevre yönetimi gibi ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmaktadır. 1970'lerde Arktik bölgesinin büyümesi ve dönüşümü, Arktik devletleri arasında daha iş birlikçi bir bölgesel toplum inşa etme süreci olarak görülebilir. Bu süreç, yeni kurum ve antlaşmaların yanı sıra ortak hedeflere ulaşmada iş birliği ve koordinasyonun önemini vurgulayan ortak bir çerçevenin geliştirilmesini de içermektedir. Bu bağlamda, Gorbaçov'un Murmansk Konuşması bölgede daha büyük bir iş birliği duygusu yaratılmasına yardımcı olmuştur. Gorbaçov'un politika girişimleri bilimsel, çevresel ve enerji iş birliğini, yerli halkların kaygılarının dikkate alınmasını, güven arttırıcı önlemleri ve nükleer silahlardan arındırılmış bir Arktik bölgesi yaratma hedefiyle silahların kontrolünü kapsamaktaydı. (Åtland, 2008, s. 295). Bu konuşma, bölge devletlerinin ortak zorlukları ve fırsatları ele almak için iş birliği ve kolektif eylem potansiyelini fark etmeye başladığı Arktik bölgeselciliğinin ortaya çıkışının katalizörü olarak kabul edilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından sonraki süreçte Arktik devletleri çevresel ve bilimsel konularda birlikte çalışmaya başlamış ve bu da iş birliğine dayalı bölgesel kurumların gelişmesine yol açmıştır. Bu durum, Arktik bölgesel toplumunun bir arada var olan bir toplumdaki iş birliğine dayalı bir topluma dönüşmesine yol açarak, uzlaşmaya dayalı bir sisteme doğru kayışı göstermesi bakımından önemlidir. Arktik Soğuk Savaş döneminde tarihsel olarak güç-politik dinamikleri ile karakterize edilirken, o zamandan bu yana çevresel yönetim ve karşılıklı diyalog temelli iş birliğine dayalı bir bölgesel topluma dönüşmüştür. Arktik Konseyi gibi bölgesel kurumların gelişimi, Arktik devletleri arasında iş birliğinin ve güvenin sağlanmasında etkili olmuştur. Arktik bölgesi, ortak kural ve normların uluslararası hukukta kodlandığı bölgesel bir uluslararası toplumun önemli bir örneği haline gelmiştir.

Uluslararası hukuk ve diplomasi kurumları, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Arktik uluslararası toplumunun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu birincil kurumlar, Arktik devletleri arasındaki etkileşimleri yöneten normları, kuralları ve uygulamaları yansıtmaktadır. Bölge devletleri, diplomasiye ve uluslararası hukuka olan bağlılıklarını eylemleriyle de pekiştirmişlerdir. Bölgesel iş birliğine yapılan vurgu ve Arktik'in barışçıl bir bölge olarak kalması gerektiği anlayışı Arktik uluslararası toplumunun istikrarına katkıda bulunmaktadır.

Arktik faaliyetlerin pek çok alanı, başta Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere diğer çeşitli ikili ve çok taraflı antlaşmalar vasıtasıyla

hukukî olarak düzenlenmiştir. Arktik 'in yasal çerçevesi, çeşitli uluslararası ve yerel yasaların yanı sıra bölgenin yerli halkına ilişkin kültürel hususlardan da etkilenmektedir ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere çeşitli uluslararası antlaşmalardan ve giderek artan sayıda bölgesel antlaşmadan oluşmaktadır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Arktik meselelerini kapsayan antlaşmalar gibi yasal olarak bağlayıcı belgelere odaklanan uluslararası sert hukuk ve yasal olarak bağlayıcı olmayan uluslararası anlaşmalara ve kurumlara atıfta bulunan yumuşak hukuk oldukça önemlidir. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında Arktikteki yumuşak hukuk, Arktik bölgesel uluslararası toplumunun önemli bir bileşeni olarak görülebilir. Deklarasyonlar, kılavuzlar ve ilkeler gibi yumuşak hukuk araçları, Arktikteki devlet davranışları için ortak standartlar ortaya koyarak bu uluslararası toplumun gelişimine katkıda bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, bölgedeki anlaşmazlıkların çözülmesi ve bölgenin deniz kaynaklarının barışçıl kullanımının sağlanması için bir temel oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde Arktik Okyanusu'na kıyıdaş devletler; 12 mile kadar karasuları, 24 mile kadar bitişik bölge ve 200 mile kadar münhasır ekonomik bölge ile kıta sahanlığı yetkilerine sahip olabilmektedirler (Jarashow ve diğerleri, 2006). Bununla birlikte kıta kenarının 200 mili aştığını bilimsel araştırmalarla yetkili komisyona kanıtlayan devletler, kıta sahanlıklarını 350 mile uzatabilmektedir. Uluslararası hukukun ortaya koymuş olduğu düzenlemeleri dikkate alan kıyıdaş ülkeler, iş birliğinin avantajlı sonuçlarını dikkate alarak hareket etmişlerdir. Sözleşmenin bağlayıcı yapısı bir nevi güçler dengesi oluşturmakta, sistemin dışında kalan ABD bile ortaya konan düzenin kurallarına göre hareket etmektedir. Sözleşme, Arktik 'in birincil uluslararası hukuk kurumu olarak kabul edilmektedir. Arktik Beşlisi tarafından Mayıs 2008'de Grönland'ın Ilulissat kentinde yapılan bir toplantıda kabul edilen Ilulissat Deklarasyonu, Arktik yasal çerçevesi açısından önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Arktik Beşlisi, Arktik bölgesinde devam eden değişikliklere ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi dahil olmak üzere mevcut uluslararası hukuk çerçevesine bağlı kalma niyet ve isteklerine dikkat çekmiştir (Dodds, 2013, s. 51). Ilulissat Deklarasyonu, Kuzey Buz Denizi'ne kıyısı olan devletler arasında dış kıta sahanlığının belirlenmesi için temel mekanizma olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin kullanılmasını yeniden teyit ederek bu konuda açık bir fikir birliği olduğunu göstermiştir. Bölgedeki aktörler arasında istikrarlı ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan ve uluslararası hukuka tabi ikincil kurumlar olarak

hizmet eden antlaşmalar ise Arktik yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Arktik, bölge aktörlerinin faaliyetlerinin çeşitli yönlerini düzenleyen karmaşık bir uluslararası antlaşmalar ve sözleşmeler ağına tabidir. Örneğin Barents Denizi'ndeki uzlaşma, bölge devletleri arasındaki anlaşmazlıkların uluslararası hukuka riayet edilerek barışçıl yollardan giderilebileceğini göstermesi nedeniyle, Arktikteki diğer sorunlara yön verebilecek önemli bir örnek gelişme olarak öne çıkmaktadır. Yapılan antlaşma, Rusya ve Norveç arasındaki kırk yılı aşkın bir süredir devam eden anlaşmazlığı sona erdirmesi ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların bile diyalog ve müzakere yoluyla çözülebileceğini göstermesi bakımından önemlidir (Ulfstein ve Henriksen, 2011). Svalbard ve Hans Adası üzerindeki egemenlik ihtilafları da sözleşme ve diğer uluslararası kurum ve kurallar aracılığıyla ele alınmaktadır. Bölge devletleri arasında zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklara rağmen Arktik öngörülebilir iş birliğinin ortak bir hedef olduğu bir bölge olmaya devam etmektedir. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, yapılan bu ikili ve çok taraflı antlaşmalar Arktik bölgesel uluslararası toplum gelişiminin göstergeleri olarak görülebilir. Antlaşmaların müzakere edilmesi ve uygulanması, ilgili aktörler arasında ortak anlayış ve çıkarların yanı sıra ortak kurallar ve davranış standartlarının oluşturulmasını gerektirir. Arktik devletleri ve paydaşları, bu antlaşmaların müzakere edilmesi yoluyla, uluslararası bir toplumun temel bileşenleri olan çok taraflılık ve iş birliğine bağlılıklarını göstermişlerdir. Uluslararası Denizcilik Örgütü ve örgütün 2017 yılında yürürlüğe koyduğu Kutup Kodu bölgedeki denizcilik faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve güvenlik ve çevre standartlarının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası düzenlemelerin geliştirilmesi ve uygulanması yoluyla örgüt, bölgede denizciliğin sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmaktadır. Kutup Kodu ise bölgede faaliyet gösteren gemiler için önemli bir düzenleyici çerçeve görevi görmektedir. Arktik ekosisteminin hassas dengesini korumak ve bölgede sorumlu ve güvenli bir denizcilik endüstrisinin gelişimini desteklemek için gerekli olan güvenlik, çevre koruma ve sürdürülebilir uygulamaları tesis etmektedir. Bu kurumlar ve yasal çerçeveler bölgede iş birliği, koordinasyon ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü için bir temel sağlamaktadır.

Diplomasinin kurumsallaşmış uygulamaları, uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Soğuk Savaş sonrası Arktik, bölgesel paydaşların ortak çıkar konularını tartışmak ve ortak hedeflerini ilerletmenin yollarını aramak için bir araya gelebilecekleri diplomatik

forumlar ortaya çıkmıştır. Bu forumlar birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olup Arktikte zengin bir iş birliği ağı oluşturmaktadır (Dodds ve Depledge, 2017, s. 147). Arktik diplomasinin ayırt edici özelliği, bölge ülkeleri ve paydaşları arasında iş birliği, ortak çalışma ve karşılıklı anlayışa odaklanmasıdır (Exner-Pirot ve Murray, 2017, s. 60) Buna sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, çevrenin korunması ve bölgedeki yerli toplulukların hak ve menfaatlerine saygı gösterilmesi taahhüdü de dahildir. Etkili diplomasiyi sağlamak için Arktik bölgesindeki başlıca hükümetler arası forum olan Arktik Konseyi gibi çeşitli diplomatik yapılar ortaya çıkmıştır. Arktik Konseyi, Arktik devletleri arasında diplomatik iş birliği ve istişareyi kolaylaştıran bir kurum olarak hizmet vermektedir. Bu bağlamda diplomasi, Arktik devletlerinin birbiriyle ilişki kurmasını ve bölgedeki sorunları ele almasını sağlayan birincil kurum olmaya devam etmektedir. Arktik devletleri, birincil kurum olarak diplomasiye bağlı olarak ikincil kurumlar olarak kabul edilen 1991 Arktik Çevre Koruma Stratejisi'nin oluşturulması ve devamında 1996 yılında Arktik Konseyi'nin kurulması gibi gelişmeleri başlatarak iş birliği açısından işlevsel alanlarını genişletmek için çaba göstermişlerdir (Ohnishi, 2014, s. 88). Arktik Konseyi hükümetler arası istişare ve iş birliği için önemli bir forum olmakla birlikte, bağlayıcı kararlar alma veya antlaşmalara uyulmasını sağlama yetkisine sahip değildir. Bunun yerine, bölgeyle ilgili konuları tartışılması ve ortak ilgi alanlarına giren konularda tavsiyelerde bulunması için bir platform görevi görmektedir. Bu da Arktik Konseyi'nin bölgede iş birliğini tesis etmek ve anlaşmazlıkları çözmek için diyalog, müzakere ve antlaşmaların kullanılmasını içeren diplomasiye tabi olduğu anlamına gelmektedir. Bu şekilde diplomasi, Arktik meselelerini yönetmek için birincil kurum olmaya devam ederken, Arktik Konseyi bu daha geniş çerçeveyi destekleyen ikincil bir kurum olarak işlev görmektedir. Arktik Konseyinin bünyesi altında, yasal olarak bağlayıcı olan 2011 tarihli Arktik Arama ve Kurtarma Antlaşması, 2013 tarihli Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlık ve Müdahale Antlaşması ve 2017 tarihli Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğinin Geliştirilmesi Antlaşması müzakere edilmiştir. Bu antlaşmalar, Arktik iş birliğinin işlevsel alanlarını çevre korumanın ötesine ve diğer alanlara genişleten bölgesel olarak bağlayıcı antlaşmalardır. Bu bağlamda, Arktik devletlerinin kendi aralarında iş birliğini düzenlemek için yeni bölgesel ikincil kurumlar geliştirdiği görülmektedir. Bu antlaşmalar bölgesel olarak bağlayıcı olsa da birincil kurumlar olarak hala uluslararası hukuk ve diplomasi çerçevesinde işlediklerini belirtmek gerekir.

Diplomasi ve uluslararası hukuk kurumları, Arktik bölgesinin kendine özgü

bağlamına uyarlanmış ve bu da istikrarlı bir bölgesel düzenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Arktik, tüm Arktik devletlerinin yararına olan kurallara dayalı iş birliği, barış ve diplomasi odaklı bölgesel bir düzen kurması nedeniyle uluslararası ilişkilerde benzersiz ve istisnai bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Arktik Bölge’de, uluslararası hukuka riayet edilen, iş birliğinin ön plana çıktığı, bölge özelinde ülkelerin birbirlerinin eylemlerini öngörebildiği ve çatışmasızlık ortamının devam ettiği, istikrarlı bir düzenin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Aynı doğrultuda, bölgede birden çok uluslararası anlaşma, kurum ve kuruluş sayesinde iş birliğinin, çatışmasızlığın ve öngörülebilirliğin hüküm sürdüğü tespiti, Arktik Bölge’de iş birliğini konu eden çalışmaların pek çoğunun ortak noktasıdır. Arktik örneğinde, bölgesel bir uluslararası toplumun kurulması, Arktik devletlerinin özel çıkarlarını ve iklim değişikliğinin bölge üzerindeki etkileri konusundaki ortak endişelerini yansıtmaktadır. Devletler dünyanın başka yerlerinde farklı çıkarlara ve gerilimlere sahip olmalarına rağmen, Arktik bölgesinde benzersiz bir iş birliği çerçevesi oluşturmayı başarmışlardır. Zaman zaman zorluklar ve gerilimler ortaya çıksa da diyalog, çok taraflılık ve kapsayıcı karar alma süreçlerine bağlılık balıkçılık, gemicilik, bilimsel araştırma ve arama kurtarma operasyonları gibi alanlarda iş birliğinin devam etmesini sağlamıştır. Bölge diplomasisinde diyalog, çok taraflılık ve iş birliğine yapılan vurgu, uluslararası hukuka verilen önemle birlikte, bölge devletlerinin düzeni kurmak ve sürdürmek için yaptıkları bilinçli seçimleri göstermektedir. STK'lar ve yerli gruplar gibi devlet dışı aktörlerin katılımı, Arktik devletler toplumunun iş birlikçi yapısını daha da genişletmektedir. İngiliz Okulu perspektifinden bakıldığında, Arktik bölgesel uluslararası toplumu egemenlik ve ortak çıkarlar arasındaki dengeyi örneklemektedir. Devletler egemenliklerini korurken, iklim değişikliği sonucu ortaya çıkan çevresel konular başta olmak üzere ortak zorlukları ele almak için kolektif eylem ihtiyacını kabul etmektedir. Bu kabul, iş birliğini tesis eden ve Arktik bölgesinin istikrarını ve sürdürülebilirliğini sağlayan uluslararası antlaşmaların, kurumların ve forumların oluşturulmasına da yansımıştır. Ortak kuralların tanınması, kurumların oluşturulması ve kolektif çıkarların gözetilmesi, bölgede iş birliğinin tesis edilmesi, anlaşmazlıkların yönetilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesinde çok önemli olmuştur. Arktik Konseyi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere bölge devletleri arasındaki deklarasyon ve antlaşmalar gibi bölgede etkili olan diplomasi ve uluslararası hukuk yapılarının incelenmesi yoluyla Arktik devletlerinin, tüm tarafların çıkarlarına hizmet eden kurallara ve kurumlara dayalı devletlerin hukuka

riayet ettiği, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma başta olmak üzere çeşitli konularda işbirliği üzerine kurulu uzlaşya dayalı bir bölgesel uluslararası toplum oluşturduğu öne sürülebilir.

#### **4.1.Tartışma**

Uluslararası sistem tipik olarak, çıkarları ve güç dinamikleri temelinde birbirleriyle ve dış aktörlerle etkileşim içinde olan bir grup devleti ifade etmektedir. Bu etkileşim rekabet, iş birliği ve potansiyel çatışmalarla karakterize edilir ve bölgenin dinamikleri büyük güçlerin ve diğer çeşitli aktörlerin eylemleriyle şekillenir. Devletlerin birbirlerinin kararları üzerinde etkileri bulunmaktadır ve bu durum bir dereceye kadar birbirlerine bağlı varlıklar veya bir bütünün parçaları gibi davranmalarına yol açar (Bull, 1977, s. 9). Uluslararası toplum ise, bir grup devlet belirli ortak çıkarları ve paylaşılan değerleri tanıdığından oluşur ve birbirleriyle ilişkilerinde kendilerini ortak bir dizi kurala bağlı gördüklerinde ortaya çıkar (Bull, 1977, s. 13). Bu anlamda, iş birliği ve karşılıklı anlayışın sağlandığı bir toplum oluştururlar. Öte yandan, uluslararası toplum, etkileşimlerini yönetmek ve bölgedeki düzeni korumak için ortak normlar, kurallar ve kurumlar geliştirmiş bir grup devlete odaklanır. Bu normlar ve kurallar devletler arasında paylaşılır ve genellikle belirli bölgesel zorlukları ve sorunları ele almak için iş birliği aranmasını sağlar. Uluslararası sistem, uluslararası arenada devletler arasındaki etkileşim ve ilişkilerin bütününe ifade eder. Devletlerin birbirleriyle temas halinde olduklarını, etkileşimde bulduklarını ve birbirlerinin davranışlarını etkilediklerini kabul eder, ancak bu devletler arasında ortak bir kural anlayışı veya topluluk duygusu olması anlamına gelmez. Uluslararası bir sistemde devletler, ortak normları tanımak veya bilinçli olarak bunlara bağlı kalmak zorunda olmaksızın, zorunluluktan veya karşılıklı çıkarlar nedeniyle birbirleriyle ilişki kurabilirler. Öte yandan, uluslararası toplum sadece etkileşimin ötesine geçer ve devletler arasında ortak değerlerin ve kuralların varlığını kabul eder. Uluslararası bir toplumda devletler kendilerini, davranışlarına ve etkileşimlerine rehberlik eden belirli norm ve ilkelere bağlı görürler. Bilinçli olarak iş birliği yapabilir ve ortak kurumlar aracılığıyla ortak karar alma süreçlerine katılabilirler. Bu ortaklık ve iş birliği duygusu, ilgili devletler arasında bir topluluk ve ortak kimlik duygusu yaratmaktadır. Bull tarafından kavramsallaştırılan sistem/toplum ayrımı, kademeli olarak gelişerek iki temel devlet grubu kategorisini ayırt etmeyi amaçlamıştır. Birinci kategori, karmaşık bir ekonomik ve stratejik çıkarlar ağıyla birbirine bağlanmış devletlerden oluşur. Bu gruplandırma içerisinde devletler, karşılıklı çıkarlarından kaynaklanan karşılıklı

bağımlılık nedeniyle diğer devletlerin eylem ve kararlarını dikkate almak zorunda kalırlar. Bununla birlikte, bu kategoride resmileştirilmiş, bilinçli bir sözleşme veya ilişkilerini yöneten yerleşik kurallar ve mekanizmalar bulunmamaktadır. Buna karşılık ikinci kategori, etkileşimlerinde daha yapılandırılmış ve öngörülebilir bir düzen yaratmak için bilinçli olarak sözleşmeler ve kurumlar oluşturan devletleri kapsamaktadır. Bu devletler ilişkilerini yönlendirmek için kurallar, mekanizmalar ve paylaşılan ilke ve değerler oluştururlar. Bunu yaparak uluslararası sistemde daha fazla düzen ve iş birliği sağlamaya çalışırlar (Y. Stivachtis, 2013, s. 131)

Arktik, özellikle Arktik bölgesel toplumu ile daha geniş uluslararası sistem arasındaki etkileşimleri anlamada İngiliz Okulu teorisinin uygulanması için benzersiz bir vaka çalışması sunmaktadır. Arktik kendi normları, kuralları ve kurumlarıyla ayrı bir bölgesel uluslararası toplum olarak faaliyet gösterirken, aynı zamanda küresel uluslararası sistemle de bağlantılıdır. Arktik uluslararası toplumu, saf güç politikalarından ziyade ortak değerler ve iş birliği temelinde işlemektedir. Arktik bağlamında, bölge devletleri ortak bir kimlik duygusu ve çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve çeşitli alanlarda iş birliği ile ilgili ortak hedefler ortaya koymuşlardır. Bu topluluk ve iş birliği duygusu, Arktik'i devletlerin etkileşimlerinin daha çok rekabet ve stratejik hesaplamalarla karakterize edildiği salt bir uluslararası sistemden ayırır. Çevreyi koruma, sürdürülebilir kalkınma, yerli halklarla ilgili konular ve Arktik devletleri arasında iş birliği ve diyalog Arktik bölgesel uluslararası toplumun oluşumuna katkıda bulunan temel sosyal dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Arktik devletleri arasındaki iş birliği, ortak çevre ve denizcilik konuları başta olmak üzere; güvenlik ve egemenlik, sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma, çevre koruma, bilimsel araştırma ve arama-kurtarma gibi ortak çıkarlar etrafında yoğunlaşmaktadır (Exner-Pirot ve Murray, 2017, s. 53). Çevre yönetimi, 1970'lerin başından bu yana Arktik bölgesel uluslararası toplumun temel bir kurumu haline gelmiş ve küresel olarak paylaşılan değer ve kurallara doğru bir gelişmeye yol açmıştır (Kopra, 2022, s. 270). Arktikte, paylaşılan coğrafi konum ve benzersiz çevresel koşullar ve Arktik devletleri arasında ortak bir tarih ve kimlik duygusu yaratılmasına sebep olan bölgeye yönelik tarihsel anlatılar bölge devletleri arasında farklı bir bölgesel kimliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Arktik bağlamında bölgesel kimlik, bir topluluk ve ortak amaç duygusunu besleyerek, ortak zorlukları ve fırsatları ele almayı amaçlayan iş birliğine dayalı ilişkilere ve çok taraflı girişimlere yol açmıştır. Ortak değer ve normlara olan bu ortak bağlılık, diplomatik angajman ve iş birliği için bir

platform görevi gören Arktik Konseyi gibi kurumların kurulmasına yol açmıştır. Arktik Konseyi'nin yapısı, geleneksel devlet merkezli uluslararası örgüt modelinin ötesine geçtiği için Arktik uluslararası toplumunun benzersizliğini örneklemektedir. Yerli Daimî Katılımcıların, STK'ların, bilim insanlarının ve bilimsel kuruluşların Konsey'in karar alma süreçlerine dahil edilmesi, onu diğer birçok bölgesel ve küresel forumdan ayıran ayırt edici bir özelliktir. Arktik Konseyi, diyalog ve uzlaşma inşasına odaklanmasıyla, İngiliz Okulu teorisinin öngördüğü uluslararası toplum ilkelerini örneklemektedir. Devletlerin güç mücadelesi ve rekabet içinde olduğu uluslararası sistemin aksine, iş birliğine, çevrenin korunmasına ve yerli haklarının tanınmasına yapılan vurgu, uyumlu ve kapsayıcı bir Arktik bölgesel topluma katkıda bulunmaktadır. Bölge devletleri arasında zaman zaman jeopolitik gerilimler ve farklı çıkarlar söz konusu olsa da ortak değer ve normlara yapılan vurgu çatışmaların azaltılmasına yardımcı olmakta ve diplomatik çözümleri teşvik etmektedir. Arktik diplomasisi, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya gibi bazı Arktik devletleri arasındaki jeopolitik gerilimler karşısında bile bölgenin bir barış ve iş birliği bölgesi olarak sürdürülmesine yönelik kasıtlı ve kararlı bir taahhülle karakterize edilmiştir. Bazı konularla ilgili yaşanan siyasi anlaşmazlıklara rağmen, Arktik devletleri bölgede diyalog, çok taraflılık ve iş birliğine olan bağlılıklarını sürekli olarak vurgulamışlardır. Arktik diplomasisinin temel dayanaklarından biri de uluslararası hukuka güçlü bir vurgu yapılmasıdır. Bölge devletleri çeşitli diplomatik ve hukuksal yapılar aracılığıyla birbirine bağlıdır ve bunların hepsi bölge ülkeleri arasında iş birliğini ve koordinasyonu tesis etmekte, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü için bir çerçeve sağlamaktadır. Arktik ülkeleri bu kurumlar aracılığıyla birlikte çalışarak, karşılıklı güven ve anlayış inşa ederek bölgede barış ve istikrarın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Kanada, Rusya ve Danimarka'nın Lomonosov Sırtı anlaşmazlığında Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'nun hakemlik yapmasına izin verme istekliliği, Rusya ve Norveç'in Barents Denizi'ni sınırlama antlaşması ve Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın Beaufort Denizi anlaşmazlığını uluslararası hukuka uygun olarak çözüme yönündeki iş birliği çabaları, Arktik ülkelerinin ilgili uluslararası yasalara uyma konusundaki kararlılıklarını göstermektedir. Uluslararası bir toplumda devletler iş birliği ve kolektif eylemi tesis etmek amacıyla egemenliklerine yönelik belirli sınırlamaları kabul etmeye daha isteklidirler. Arktik kıyıdaş devletler, ulusal egemenliklerinin bazı yönlerinden ödün vermek anlamına gelse bile, çevrenin korunması, kaynak yönetimi ve bilimsel araştırmalarla ilgili konularda iş birliği yapmaya

istekli olduklarını göstermişlerdir. Arktik devletleri arasındaki etkileşimlerin bu iş birliği ve norm odaklı doğası onu, etkileşimlerin daha çok işlemsel ve stratejik hesaplamalara dayalı olabileceği salt bölgesel bir uluslararası sistemden ayırmaktadır.

## KAYNAKÇA

- Åtland, K. (2008). Mikhail Gorbachev, the murmansk initiative, and the desecuritization of interstate relations in the Arctic. *Cooperation and Conflict*, 43(3), 289-311.
- Bai, J. (2015). The IMO Polar Code: The emerging rules of Arctic shipping governance. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 30(4), 674-699.
- Bankes, N. ve Das Neves, M. M. (2020). The United Nations convention on the law of the sea and the Arctic ocean. *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics* içinde (ss. 375-391). Palgrave Macmillan.
- Bergmann, Eiríkur. (2014). Iceland: A postimperial sovereignty project. *Cooperation and Conflict*, 49(1), 33-54.
- Berkman, P. A., Vylegzhanin, A. N. ve Young, O. R. (2016). Governing the Bering Strait Region: Current Status, Emerging Issues and Future Options. *Ocean Development & International Law*, 47(2), 186-217.
- Bertelsen, R. G. (2020). Arctic security in international security. *Routledge Handbook of Arctic Security* içinde (ss. 57-68). London: Routhledge.
- Blanco-Bazán, Agustín. (2009). Specific regulations for shipping and environmental protection in the Arctic: The work of the International Maritime Organization. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 24(2), 381-386.
- Bloom, E. T. (1999). Establishment of the Arctic council. *American Journal of International*, 93(3), 712-722.
- Blunden, M. (2012). Geopolitics and the Northern Sea route. *International affairs*, 88(1), 115-129.
- Breum, M. (2023). Russia gets approval for the data behind much of its Arctic Ocean seabed claim. *ArcticToday*. 18 Nisan 2023 tarihinde <https://www.arctictoday.com/russia-gets-approval-for-the-data-behind-much-of-its-arctic-ocean-seabed-claim/> adresinden erişildi.
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society*. London: Macmillan Education UK.
- Bull, H. ve Watson, A. (1984). *The Expansion of International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Buzan, B. (1993). From international system to international society: structural realism and regime theory meet the English school. *International Organization*, 47(3), 327-352.

- Buzan, B. (2001). The English School: an underexploited resource in IR. *Review of international studies*, 27(3), 471-488.
- Buzan, B. (2004). *From international to world society? English school theory and the social structure of globalisation* (C. 95).
- Buzan, B. (2009). The Middle East through English School Theory. B. Buzan ve A. Gonzalez Pelaez (Ed.), *International Society and the Middle East* içinde (ss. 24-44). London: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B. (2012). How regions were made, and the legacies for world politics. T. V. Paul (Ed.), *International Relations Theory and Regional Transformation* içinde (ss. 22-46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (2014). *An Introduction to the English School of International Relations*. Polity.
- Buzan, B. ve Gonzalez-Pelaez, A. (2009). *International society and the Middle East: English school theory at the regional level*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B. ve Lawson, G. (2018). The English School: history and primary institutions as empirical IR theory? W. R. Thompson (Ed.), *The Oxford Encyclopedia of Empirical International Relations Theory* içinde (ss. 783-799). Oxford: Oxford University Press.
- Byers, M. (2010). *Who owns the Arctic? Understanding sovereignty disputes in the North*. Douglas & McIntyre.
- Byers, M. (2013). *International law and the Arctic* (C. 103). New York: Cambridge University Press.
- Byers, M. (2017). Crises and international cooperation: An Arctic case study. *International relations*, 31(4), 375-402.
- Byers, M. ve Baker, J. S. (2012). Crossed lines: The curious case of the Beaufort Sea maritime boundary dispute. *Ocean Development & International Law*, 43(1), 70-95.
- Canuel, E. T. (2015). The four Arctic law pillars: A legal framework. *Georgetown Journal of International Law*, 46(3), 735-764.
- Caymaz, E. (2023, 14 Mart). Conflict or Collaboration? The Role of Non-Arctic States in Arctic Science Diplomacy. *The Arctic Institute*. 15 Haziran 2023 tarihinde <https://www.thearcticinstitute.org/conflict-collaboration-role-non-arctic-states-arctic-science-diplomacy/> adresinden erişildi.

- Coletta, A. (2022, 14 Haziran). Ukraine war brings peace — between Canada and Denmark. *The Washington Post*. 25 Nisan 2023 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/14/canada-denmark-greenland-hans-island/> adresinden erişildi.
- Costa-Buranelli, F. (2014). The English School and regional international societies: theoretical and methodological reflections. F. Merke, F. Costa-Buranelli, A. Karmazin ve Y. Zhang (Ed.), *Regions in International Society: The English School at the Sub-Global Level* içinde (ss. 22-44). Brno: Masaryk University.
- Council, A. (2011). NUUK DECLARATION On the occasion of the 7th Ministerial Meeting of The Arctic Council, May 2011. [http://library.arcticportal.org/1254/1/Nuuk\\_Declaration\\_FINAL.pdf](http://library.arcticportal.org/1254/1/Nuuk_Declaration_FINAL.pdf) adresinden erişildi.
- Council, Arctic. (1996). Ottawa Declaration (1996). 12 Nisan 2023 tarihinde [https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00\\_Ottawa\\_1996\\_Founding\\_Declaration.PDF](https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF) adresinden erişildi.
- Council, Arctic. (2009). Tromsø Declaration on the Occasion of the Sixth Ministerial Meeting of the Arctic Council (. 19 Nisan 2023 tarihinde [https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/91/06\\_tromso\\_declaration\\_2009\\_signed%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/91/06_tromso_declaration_2009_signed%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y) adresinden erişildi.
- Council, Arctic. (2013). AGREEMENT on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic. 2 Mayıs 2023 tarihinde [https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1-ACMMSE08\\_KIRUNA\\_2013\\_agreement\\_on\\_oil\\_pollution\\_preparedness\\_and\\_response\\_signedAppendices\\_Original\\_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y](https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1-ACMMSE08_KIRUNA_2013_agreement_on_oil_pollution_preparedness_and_response_signedAppendices_Original_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y) adresinden erişildi.
- Council, Arctic. (2017). Fairbanks Declaration (2017). 12 Nisan 2023 tarihinde [https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1910/EDOCS-4072-v5-ACMMUS10\\_FAIRBANKS\\_2017\\_Fairbanks\\_Declaration-2017.pdf](https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1910/EDOCS-4072-v5-ACMMUS10_FAIRBANKS_2017_Fairbanks_Declaration-2017.pdf) adresinden erişildi.
- Council, T. N. (1952). The Nordic Council. 17 Nisan 2023 tarihinde <https://www.norden.org/en/nordic-council> adresinden erişildi.

- Diez, T. ve Whitman, R. (2002). Analysing European integration: Reflecting on the English School- Scenarios for an encounter. *Journal of Common Market Studies*, 40(1), 43-67.
- Dodds, K. (2013). The Ilulissat Declaration (2008). *The SAIS Review of International Affairs*, 45-55.
- Dodds, K. ve Depledge, D. (2017). Bazaar governance: Situating the Arctic circle. *Governing Arctic Change: Global Perspectives* içinde (ss. 141-160).
- Dunne, T. ve Little, R. (2013). The international system–international society distinction. C. Navari ve D. Green (Ed.), *Guide to the English School in international studies* içinde (ss. 91-107). John Wiley & Sons.
- Edvardsen, A. (2023, 5 Şubat). Norwegian PM Støre: We Should Be Able to Find Solutions With Russia. *High North News*. 15 Haziran 2023 tarihinde <https://www.highnorthnews.com/en/norwegian-pm-store-we-should-be-able-find-solutions-russia> adresinden erişildi.
- Exner-Pirot, H. (2012). New directions for governance in the Arctic region. *Arctic Yearbook*, 1, 224.
- Exner-Pirot, H. (2013). What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy. *Polar Journal*, 3(1), 120-135.
- Exner-Pirot, H. ve Murray, R. W. (2017). Regional order in the Arctic: Negotiated exceptionalism. *Politik*, 20(3), 47-64.
- Gautier, D. L., Bird, K. J., Charpentier, R. R., Grantz, A., Houseknecht, D. W., Klett, T. R., ... Wandrey, C. J. (2009). Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic. *Science*, 324(5931), 1175-1179.
- Gong, G. W. (1984). *The Standard of "Civilization" in International Society*. Oxford: Oxford Clarendon Press.
- Graczyk, P. ve Koivurova, T. (2014). A new era in the Arctic council's external relations? broader consequences of the nuuk observer rules for Arctic governance. *Polar Record*, 50(3), 225-236.
- Guzman, A. T. ve Meyer, T. L. (2010). International soft law. *Journal of Legal Analysis*, 2(1), 171-225.
- Hasanat, W. (2013). Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region in the Light of International Law. *Yearbook of Polar Law*, 2, 279-309.

- Hassol, S. J. (2004). *Impacts of a Warming Arctic: Arctic Climate Impact Assessment*. Tromsø. <https://www.amap.no/documents/download/1058/inline> adresinden erişildi.
- Heininen, L. (2012). State of the Arctic Strategies and Policies – A Summary. *Arctic Yearbook*, 2-47.
- Heininen, L., Everett, K., Padrtova, B. ve Reissell, A. (2020). *Arctic Policies and Strategies — Analysis, Synthesis, and Trends*. Austria.
- Heininen, L. ve Exner-Pirot, H. (2020). An Arctic boom of policies & strategies: 32 and counting. *Arctic Yearbook*, 407-423.
- Holsti, K. (2004). *Taming the sovereigns: Institutional change in international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunt Jr, G. L. ve Stabeno, P. (2002). Climate change and the control of energy flow in the southeastern Bering Sea. *Progress in Oceanography*, 55(1-2), 5-22.
- James, A. (1993). System or Society? *Review of International Studies*, 19(3), 269-288.
- Jarashow, M., Runnels, M. B. ve Svenson, T. (2006). UNCLOS and the Arctic: The path of least resistance. *Fordham International Law Journal*, 30(5), 1587-1649.
- Jensen, Ø. (2008). Arctic shipping guidelines: towards a legal regime for navigation safety and environmental protection? *Polar Record*, 44(2), 107-114.
- Jensen, O. (2011). The Barents Sea. " *Int'l J. Marine & Coastal L*, 26, 151-168.
- Jensen, Ø. (2020). The Svalbard treaty and Norwegian sovereignty. *Arctic Review on Law and Politics*, 11, 82-107.
- Jonassen, T. (2022, 1 Haziran). Meeting of the Norwegian-Russian Nuclear Commission: Puts Cooperation with Russia about Nuclear Safety on Hold. *High North News*. 13 Nisan 2023 tarihinde <https://www.highnorthnews.com/en/puts-cooperation-russia-about-nuclear-safety-hold> adresinden erişildi.
- Kaczynski, V. M. (2007). *US-Russian Bering Sea Marine Border Dispute: Conflict over Strategic Assets, Fisheries and Energy Resources*. Bremen.
- Kankaanpää, P. ve Young, O. (2012). The effectiveness of the Arctic Council. *Polar Research*, 31(1), 1-15.
- Karonen, P. (2008). Coping with Peace after a Debacle: the Crisis of the Transition to Peace in Sweden after the Great Northern War (1700–1721). *Scandinavian Journal of History*, 33(3), 203-225.

- Keil, K. (2014). The Arctic: A new region of conflict? The case of oil and gas. *Cooperation and Conflict*, 49(2), 162-190.
- Keskitalo, C. (2003). *Negotiating the Arctic: The construction of an international region* (1st Edition.). New York: Routledge.
- Keskitalo, C. (2007). International region-building: Development of the Arctic as an international region. *Cooperation and Conflict*, 42(2), 187-205.
- Kikkert, P. ve Lackenbauer, W. P. (2019). Canada's Arctic and Northern policy framework: A roadmap for the future? *Arctic Yearbook 2019*, 332-339.
- Knecht, S. (2013). Arctic regionalism in theory and practice: From cooperation to integration? *Arctic yearbook*, 4, 1-20.
- Knecht, S. (2016). Exploring different levels of stakeholder activity in international institutions: Late bloomers, regular visitors, and overachievers in arctic council working groups. *Governing Arctic Change: Global Perspectives*, 163-185
- Koivurova, T. (2014). Increasing relevance of treaties: The case of the Arctic. *American Journal of International Law*, 108, 52-56.
- Koshkin, V. A. (2022). Delimitation of the Continental Shelf in the Central Arctic Ocean: Is It Possible Nowadays? *Arctic Review on Law and Politics*, 13(2022), 393.
- Kraska, J. (2011). The new Arctic geography and US strategy. J. Kraska (Ed.), *Kraska, James. "The new Arctic geography and US strategy."* *Arctic security in an age of climate change* içinde (ss. 244-266). Cambridge: Cambridge University Press.
- Laughlin, W. S. (1985). Russian-American Bering Sea Relations: Research and Reciprocity. *American Anthropologist*, 87(4), 775-792.
- Leland, S. R. ve Hoel, A. H. (2008). Learning by doing: The Barents cooperation and development of regional collaboration in the north. P. Aalto, H. Smith ve H. Blakkisrud (Ed.), *The new northern dimension of the European neighbourhood* içinde (ss. 36-53). Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Loukacheva, N. (2020). The Arctic Council and "Law-Making". *The Northern Review*, (50).
- Lukacs, J. (1992). Finland vindicated. *Foreign Affairs*, 71(4), 50-63.
- Mayall, J. (2000). *World politics: Progress and its limits*. Cambridge: Polity.
- McCannon, J. (2013). *A history of the Arctic: nature, exploration and exploitation*. London: Reaktion

- Medby, I. A. (2014). Arctic state, Arctic nation? Arctic national identity among the post-Cold War generation in Norway. *Polar Geography*, 37(3), 252-269.
- Murray, J. L. ve Gregor, D. J. (1998). *Physical/Geographical Characteristics of the Arctic: AMAP Assessment Report: Arctic Pollution Issues*. Oslo.
- Nielsen, J. P. (2001). Russian-Norwegian relations in Arctic Europe: The history of the “Barents Euro-Arctic Region”. *East European Quarterly*, 35(2), 163-181.
- Offerdal, K. (2016). The 1920 Svalbard Treaty. H. A. Conley (Ed.), *History Lessons for the Arctic: What International Maritime Disputes Tell Us about a New Ocean*. içinde (ss. 13-23). New York: Center for Strategic and International Studies.
- Ohnishi, F. (2014). The Struggle for Arctic Regional Order: Developments and Prospects of Arctic Politics. *Eurasia Border Review*, 5(2), 81-97.
- Palosaari, T. ve Möller, F. (2004). Security and marginality: Arctic Europe after the double enlargement. *Cooperation and Conflict*, 39(3), 255-281.
- Pedersen, T. (2008). The Dynamics of Svalbard Diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, 19(2), 236-262.
- Persand, S. (2005). *A practical overview of Article 76 of the United Nations Convention on the Law of the Sea*. Japan.
- Pharand, D. (2007). The Arctic waters and the Northwest Passage: A final revisit. *Ocean Development & International Law*, 38(1-2), 3-69.
- Pincus, R. (2013). The US is an Arctic Nation”: policy, implementation and US icebreaking capabilities in a changing Arctic. *The Polar Journal*, 3(1), 149-162.
- Pincus, R. (2015). The Arctic Coast Guard Forum: A Welcome & Important Step. *Arctic Yearbook*, 389-391.
- Polar Bear Range States. (1973). The 1973 Agreement on the Conservation of Polar Bears. 18 Nisan 2023 tarihinde <https://polarbearagreement.org/about-us/1973-agreement> adresinden erişildi.
- Rahbek-Clemmensen, J. (2011). Denmark in the Arctic. *Atlantisch Perspectief*, 35(3), 9-14.
- Robertson, D. (2023, 1 Mart). Int’l arctic cooperation needs to continue despite rupture with Russia: Canada’s GG. *The Canadian Press*. 13 Nisan 2023 tarihinde <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2023/03/01/indigenous-issues-climate-cooperation-needs-to-continue-with-russia-canadas-gg/> adresinden erişildi.

- Rodrigue, J.-P. (2020). *The Geography of Transport Systems*. Fifth edition. | Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2020.: Routledge.
- Rosen, Y. (2022, 11 Nisan). Despite Ukraine war, US and Russia continue emergency cooperation in the Bering Strait. *ArcticToday*. 13 Nisan 2023 tarihinde <https://www.arctictoday.com/despite-ukraine-war-us-and-russia-continue-emergency-cooperation-in-the-bering-strait/> adresinden erişildi.
- Rothwell, D. R. (1996). The Arctic Environmental Protection Strategy and international environmental cooperation in the far north. *Yearbook of International Environmental Law*, 6(1), 65-105.
- Rottem, S. V. (2015). A note on the Arctic Council agreements. *Ocean Development & International Law*, 46(1), 50-59.
- Schouenborg, L. (2012). *The Scandinavian International Society Primary Institutions and Binding Forces* (1st Edition.). New York: Routledge.
- Schönfeldt, K. (2017). *The Arctic in international law and policy*. London: Bloomsbury Publishing.
- Schreiber, M. (2022, 3 Mart). Arctic Council nations are ‘pausing’ work after Russia’s invasion of Ukraine. *ArcticToday*. 13 Nisan 2023 tarihinde <https://www.arctictoday.com/the-7-other-arctic-council-nations-are-pausing-work-after-russias-invasion-of-ukraine/> adresinden erişildi.
- Smieszek, M. (2019). Evaluating institutional effectiveness: The case of the Arctic Council. *The Polar Journal*, 9(1), 3-26.
- Staun, J. (2017). Russia’s strategy in the Arctic: cooperation, not confrontation. *Polar Record*, 53(3), 314-332.
- Steinberg, P. (2015). The truth about politics and cartography: mapping claims to the Arctic seabed. *Durham University News*. 18 Nisan 2023 tarihinde <https://www.dur.ac.uk/news/allnews/thoughtleadership/?itemno=25418> adresinden erişildi.
- Stevenson, C. (2007). Hans Off: The Struggle for Hans Island and the Potential Ramifications for International Border Dispute Resolution. *Boston College International and Comparative Law Review*, 30(1), 263-275.
- Stivachtis, Y. (2013). The English School and the concept of ‘empire’: theoretical and practical/political implications. *Global Discourse*, 3(1), 129-135.

- Stivachtis, Y. (2015). Shifting Gears: From Global to Regional- The English School and the Study of Sub-Global International Societies. R. W. Murray (Ed.), *System, Society and the World: Exploring the English School of International Relations* içinde (Second Edition., ss. 68-86). Bristol: E-International Relations.
- Stivachtis, Y. A. (2015). Interrogating regional international societies, questioning the global international society. *Global Discourse*, 5(3), 327-340.
- Stivachtis, Y. ve Webber, M. (2011). Introduction: Regional international society in a post-enlargement Europe. *Journal of European Integration*, 33(2), 101-116.
- Strang, J. (2016). *Nordic Cooperation: A European region in transition* (1st Edition.). New York: Routledge.
- Szymborski, Grzegorz. (2021). Shifting empires. The Treaty of Nystad turns 300. *New Eastern Europe*, 5(48), 121-126.
- Teslova, E. (2022, 22 Kasım). Russia open for cooperation with those who want to work with it: Putin. *Anadolu Agency*. 4 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/politics/russia-open-for-cooperation-with-those-who-want-to-work-with-it-putin/2745242> adresinden erişildi.
- Thorhallsson, B. ve Gunnarsson, P. (2017). Iceland's alignment with the EU–US sanctions on Russia: autonomy versus dependence. *Global Affairs*, 3(3), 307-318.
- Ulfstein, G. ve Henriksen, T. (2011). Maritime Delimitation in the Arctic: The Barents Sea Treaty. *Ocean Development & International Law*, 41(1-2), 1-21.
- UNCLOS. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea. 18 Nisan 2023 tarihinde [https://www.un.org/depts/los/convention\\_agreements/texts/unclos/unclos\\_e.pdf](https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf) adresinden erişildi.
- UNCLOS. (1982). Definition of the continental shelf. *United Nations Convention on the Law of the Sea*. 4 Mayıs 2023 tarihinde [https://www.un.org/depts/los/convention\\_agreements/texts/unclos/part6.htm](https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part6.htm) adresinden erişildi.
- Vylegzhanin, A. N., Young, O. R. ve Berkman, P. A. (2020). The Central Arctic Ocean Fisheries Agreement as an element in the evolving Arctic Ocean governance complex. *Marine Policy*, 118, 104001.
- Watson, A. (1992). *The Evolution of International Society*. London: Routledge.

- Wegge, N. (2012). The EU and the Arctic: European foreign policy in the making. *Arctic Review on Law and Politics*, 3(1), 6-29.
- Weidacher Hsiung, C. (2016). China and Arctic energy: drivers and limitations. *The Polar Journal*, 6(2), 243-258.
- White House. (2021). Biden-Harris Administration Brings Arctic Policy to the Forefront with Reactivated Steering Committee & New Slate of Research Commissioners. *The White House*. 6 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2021/09/24/biden-harris-administration-brings-arctic-policy-to-the-forefront-with-reactivated-steering-committee-new-slate-of-research-commissioners/> adresinden erişildi.
- Wight, M. (1977). *Systems of states*. (H. Bull, Ed.). Leicester: Leicester University Press.
- Wight, M. (1991). *International Theory: The Three Traditions*. (G. Wight ve B. Porter, Ed.)1991. Leicester: Leicester University Press.
- Yereth, R. ve Beacon, A. (2022, 21 Haziran). U.S. and Canada update agreement to protect rapidly changing Beaufort Sea. *ArcticToday*. 5 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.arctictoday.com/u-s-and-canada-update-agreement-to-protect-rapidly-changing-beaufort-sea/> adresinden erişildi.
- Zhang, Y. (2015). Regional international society in East Asia? A critical investigation. *Global Discourse*, 5(3), 360-373.
- Zysk, K. (2011). Military aspects of Russia's Arctic policy. J. Kraska (Ed.), *Arctic security in an age of climate change* içinde (ss. 85-106). Cambridge: Cambridge University Press.



